

R. V. L. in Kirjapöytä

Helena Fini.

R. V. L. Kirjeopisto

ALEKSIS KIVI

A. Kivi.

(A. T. Forsselin piirustuksen mukaan.)

ALEKSIS KIVI

KIRJOITTANUT

V. TARKIAINEN

KANSANVALISTUSSEURAN ELÄMÄKERTOJA 24

Painettu 1917
Raittiuskansan
Kirjapainossa
Helsingissä

Kansanvalistusseuran

Kirjeopisto

N:o 244

Aleksis Kiven kirjallinen toiminta sattuu romantiikan ja realismin murroskauteen.

Romantiikaksi on totuttu nimeämään sitä suuntaa, joka sai aikaan mullistuksen Euroopan kirjallisuudessa 1800-luvun alussa ja jonka vaikutukset ulottuivat vuosisadan puolimaihinkin asti sekä muuttuneissa muodoissa vielä myöhempäänkin. Todellisuus semmoisenaan ei tyydyttänyt romanttista runoilijaa, vaan hän käänsi katseensa siitä pois. Hän halveksi omaa aikaansa ja oman aikansa oloja siksi, että ne olivat hänestä liian jokapäiväisiä eivätkä tarjonneet mielikuvitukselle rajoitonta liikkumisalaa niinkuin historiallinen menneisyys tai kaukaisten maiden ja kaukaisten kansojen olot. Romanttinen runous muuttui näin ollen keskipakoiseksi ja monikirjavaksi. Kukin kirjailija puki runollisiin kuvitelmiinsa oman sielunsa tyydyttämättömiä kauneuskaipuita, kukin loi niiden kudelman oman mielensä mukaiseksi: historialliseksi tai tarunomaiseksi, intohimoisen voimakkaaksi tai haaveellisen hennoksi, kauhistavaksi tai liikuttavaksi, mutta aina niin, etteivät mielikuvituksen liikettä kahlehtineet todellisuuden mitasuhteet.

Eri maissa romantiikka esiintyy erisävyisenä ja haurautuu sukupolvien vaihtuessa hyvinkin eri suuntiin.

Suomen kirjallisuuteen ulottui romantiikasta vain kaukaisia ja heikentyneitä kajastuksia. Tämä suunta oli kuitenkin ilmassa, eikä yksikään siihen aikaan toimiva runoilija päässyt sen tenhopiiristä kokonaan vapaaksi. Ainoastaan Runebergin taide seestyi antiikin ja kansanrunouden vaikutuksesta yksinkertaiseen selkeyteen ja melkein klassilliseen viivapuhtauteen sekä joutui Suomen kansaa kuvatessaan kosketuksiin todellisuuden kanssa. Mutta hänenkin tuotteisiinsa on sulautunut merkkejä romantiikasta, vaikkapa vähemmässä määrin kuin muiden hänen aikalaistensa. Romanttisessa hengessä Fredrik Cygnæus kätki yksinäistyneen luonteensa omituiset, sekavat melihauteet monipoimuiseen ja raskaaseen runokaapuun. Tämän suunnan merkkien alla Lars Stenbäck vuodatti runoiksi syvän ja palavan henkensä tunnealttiutta, joka lopulta kääntyi kokonaan maailmaa-vierovaksi uskonnollisuudeksi. Tämän suunnan koulussa kehittyneenä heitä nuorempi Zacharias Topelius sujutteli vilkasta kynäänsä, joka melkein kuin karkeloiden piirsi paperille värikkäitä kuvia kansamme entisyydestä, satuja Suomen luonnosta sekä pehmeästi helkähteleviä laulelmia omasta puhtaasta lapsensydämestään. Heidän ympärillään ja heidän jäljissään sormieli kokonainen sukupolvi nuorempia laulajia hennoin käsin ja haaveellisin mielin romanttisessa vireessä olevia soittimiaan, säilyttäen kosketuksen yksinkertaisen puhtauden ja pehmeiden jonkunlaisena suomalaisena rotumerkkinä. Eikä edes lahjakkain heistä, Josef Julius Wecksell, ollut kyllin voimakas alottaakseen uutta uraa.

— Romanttiseen suuntaan johtava merkitys oli myös

niillä kansanrunousjulkaisuilla, jotka olivat suomenkielisen kirjallisuuden ainoita tähdellisiä tuotteita vuosisadan alkupuolella ja puolinaissa: Kalevalalla, Kantelettarella, Suomen kansan saduilla ja tarinoilla. Nekin viittasivat entisyyteen eikä nykyisyyteen, tarujen maailmaan eikä todellisuuteen.

Sitä mielikuvituksen juopumista tai päämäärätöntä haihattelua, mihin romantiikka vei puhdasverisimmissä edustajissaan, seurasi ennen pitkää valveutuminen. Kylmänä ja järkähtämättömänä seisoī todellisuus runoniekkan ympärillä. Kun hän ei jaksanut temmata ihmisiä mukaansa mielikuvituksensa kaukoretkille, niin hän vähitellen väsyi ponnistuksissaan, palasi lähtökohtaansa ja alkoi katsella ympärilleen. Hän vertaili todellisuutta ihannekuvaan ja tutki, mikä olevissa oloissa on oikeutettua, mikä hengen pyrkimyksiä estävää ja vapautta kahlehtivaa. Runoilija astui maan pinnalle ylpeästä eristyneisyydestään. Todellisuus avautui hänelle rauhallisena näkynä, jonka laatua ja muotoja saattoi ryhtyä yksityiskohdittain tutkimaan. Oli tapahtunut siirtyminen siihen uuteen kirjallisuuden kauteen, joka on tunnettu nimellä realismi.

Runouden suunnanmuutos käy yhtä rintaa tieteiden, varsinkin luonnontieteiden kehityksen kanssa. Opitaan entistä tarkemmin tuntemaan luontoa. Huomataan siinä vallitsevan yksinkertaisten lakien, joihin ihmisenkin luonnon jäsenenä on alistuttava. Näin on selvinnyt, ettei ihminen suinkaan ole vapaa, ei henkisesti enemmän kuin ruumiillisestikaan, vaan riippuvainen noista tärkeistä tekijöistä, jotka hänen luonnettaan ja kohta-

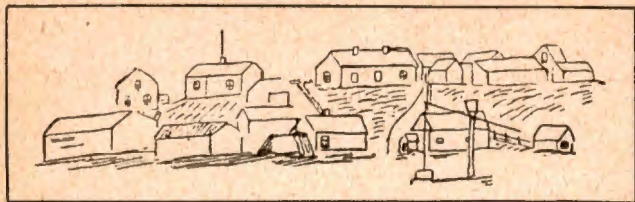
loitaan muodostelevat: perinnöllisyydestä, ympäristöstä ja kasvatuksesta. Sen vuoksi hänen yksilöllistä kehitystään ja kasvuehtojaan aletaan nyt tutkia samantapaisella uteliaisuudella ja harrastuksella kuin kasvin tai eläimen, joiden kehittymiseen tiedetään ympäristön, maaperän ja ravinnonsaannin ratkaisevasti vaikuttavan. Niin herää työväenkysymys, naiskysymys, kasvatuskysymys ja siveellisyydskysymys kirjallisuuden kautta ja sen yhteydessä; ja ne kytkevät sen yhä kiinteämmin tosioloihin ja arkielämään.

Meillä Suomessa oli Runeberg ennen Kiven aikoja ainoa kaunokirjailija, joka jossakin määrin realistisesti kirkasti olevia oloja runoutensa valolla. Hänen merkityksensä meille on ennen kaikkea siinä, että hän otti kuvataakseen suomalaisia työn ja taistelun sankareita, näytti heidän kansallisen ja inhimillisen kuntonsa ja avasi siten suomalaisen yleisön silmät näkemään todellisuuden kauneutta. Nämä elämäkuvat olivat kumminkin siksi suuressa määrin muovailtuja rakenteellista kokonaisvaikutusta ja aatteellisesti kohottavaa päämäärää silmällä pitäen ja siksi ihanteisesti valaistuja, etteivät ne kaikkienensa suinkaan täytä myöhemmän realismin todellisuusvaatimuksia. Mutta kieltämätöntä on, että niissä sittenkin ilmenee todella suomalaisia luonteenpiirteitä ja todella suomalaisia elämäntuntoja. Ja tältä kannalta katsoen niiden esikuvallinen vaikutus on meillä ollut laadultaan mitä ratkaisevin. Runebergin runous on pitänyt kokonaisia sukupolvia lumoisissaan, se on pitkiksi ajoiksi määrännyt meillä ei ainoastaan

ruotsinkielisen, vaan suurelta osalta suomenkielisenkin runouden suunnan ja sävyn.

Siihen aikaan, jolloin Kivi alotteli kirjallista toimintaansa, säteili Runebergin taide korkeimmillaan. Sen sisällyksen jalo aatteellisuus ja muodon sopusointuinen puhtaus oli se suuri taide-ihanne, minkä 1860-luvun suomenkielinen kirjailijapolvi peri maamme ruotsinkieliseltä kulttuurilta. Jokainen heistä katsoi velvollisuudekseen palvella tätä ihannetta ja hoitaa tätä perintöä. Kivi sitä vastoin kehittyy yksinäisenä, melkoisesti erillään kirjallisesta ympäristöstään. Hän kulkee ratkaisevimmissa kohdissa ohi Runebergin ja ohi oman aikansa kotoisten muotisuuntien. Ja jos hän hakee, hakee hän varsinaiset esikuvansa kauempaa, renessanssiajasta ja sen vapaasta, voimakkaasta runoudesta. Tässä runokoulussa kasvaneena, mutta ainoastaan omaa sydäntänsä kuunnellen, hän luopi itselensä omat kauneusihanteensa, joilla ei ensi silmäyksellä näytä olevan mitään yhteyttä Runebergin puolitain klassillisen tai romantikkojen haaveellisen ja realistien karun kauneusihanteen kanssa. Että niin kuitenkin on ja että hänellä myös on melkoisen paljon läheisestä ajasta saatua, se käy syvemmälle katsottaessa ilmeiseksi. Romantiikka ja realismi käyvät hänellä aina käsi kädessä ja sekaantuvat moninlaisella tavalla toisiinsa. Hänessä yhtyy realistin tarkka näkemys mitä herkipään haavemieleen, järeällä todellisuuden pohjalla leikkii mitä villein ja vapain mielikuvitus. Ja tunne läikähtelee näiden äärimmäisyyksien välillä täy-

tenä ja alkuvoimaisena. Tämä sisäisten voimien alkuperäisyys ja rikkaus tekee Kiven runouden harvinaiseksi ilmiöksi, eikä ainoastaan meillä, vaan maailmankirjallisuuden tarjoamien sukulaisilmiöiden keskuuteen asetettuna.

Palojoen taloja Kiven kotimäeltä nähtynä.
(Kiven oma kynäpiirros.)

I. Kotiseutu ja lapsuus.

Aleksis Kivi syntyi Uudellamaalla niinkuin Mikael Agricola ja Elias Lönnrot, nuo suomalaisen kirjallisuuden suurimmat merkkimiehet ennen häntä. Hänen kotipitäjänsä on Nurmijärvi, jonka seutuja hän eräässä kirjeessään kuvaa seuraavin sanoin: »Muuten tahdon sanoa sinulle edeltäkäsini, ettei Nurmijärvi, enemmän luonnon kuin taiteen puolesta, voi tarjota sinulle mitään mielenkiintoista: ei näköaloja eikä ylänköjä ja laaksoja romanttisissa ryhmissä; ja kuitenkin ovat nämä seudut minulle ihanimmat maan päällä; semmoinen taikavoima on lapsuuden muistoilla. Paljaita ahoja olet sinä näkevä, yksitoikkoisia metsiä ja metsien keskellä jonkun tiheästi rakennetun maalaiskylän.» Kiven kotikylä Palojoki oli tuommoinen tiheästi rakennettu maalaiskylä. Talojen ympärillä levisivät pellot ja peltojen alla niityt. Laakson pohjassa luikerteli kaitainen Palojoki, yhtyen etelässä Vantaanjoen laajempaan väylään. Viljelty ala oli vain pieni pilkku keskellä laajaa metsä-

vyöhykettä. Melkein joka suunnalla rajoittavat näköalaa korkeat kukkulat. Tuntee olevansa syrjäisellä salolla, kaukana suuresta maailmasta, vaikkei pääkaupunkiin ole linnun tietä täyttä neljää peninkulmaa.

Ymmärtääksemme kuinka suuressa määrin Kiven runous heijastaa paikkakunnallista todellisuutta, on tarpeen ensin hiukan laajemmin tutustua siihen ympäristöön, jossa kuluivat hänen nuoruutensa parhaat vuodet.

Nurmijärvi oli vanhastaan tunnettu verraten köyhäksi ja takapajulla olevaksi pitäjäksi. Asutus oli harvaa ja viljelys alkeellista. Tosin raadettiin työssä ahkerasti, viljeltiin suuria huhtia, poltettiin hiihiä, keitettiin hiukan tervaakin. Mutta juuri se seikka, että elatus haalittiin suureksi osaksi metsistä, vaikutti lamauttavasti peltoviljelykseen. Peltoalat pysyivät pieninä ja niityt ruokkoamattomina. Takamailla taas oli virstamäärin koskematonta korpea, jossa aina 1860-luvulle saakka muun riistan ohella asusti susia ja ilveksiä ja josta ne usein pistäytyivät partioretkillä karjalaitumille, jopa kyliinkin. Viime vuosisadan puolimaissa tai jo hiukan sitä ennen nämä metsät tosin harventuivat. Oli näet alettu viedä Helsinkiin paljon puutavaraa: halkoja, lankkuja ja lautoja. Seurauksena tästä menettelystä oli, että paikoin jo alkoi näkyä noita »paljaita ahoja», joista Kivi kirjeessään mainitsee. Toinen aikoinaan tärkeä tulolähde oli viinanpoltto, joka oli laillisesti sallittua »kotitarpeenpolton» nimellä. Mutta todellisuudessa sitä harjoitettiin kaupunkien lähetyvillä myöskin myyntiä varten. Syyskaudet istuttiin kodassa viina-

pannun ääressä, ja niin tätä juomaa riittikin joka taloon sekä mökkiin, jopa renkien palkaksikin rahan asemasta. Selvää on, että tämmöinen viinan viljavuus edisti paikkakunnalla juoppoutta. Mutta kukapa sitä olisi vakavasti paheksinut; raittiusaatehan oli silloin vielä kapalossaan.

Paikkakunnan olojen kehittymättömyys näkyi vielä selvemmin henkisellä alalla. Kertomus lukutaidon hitaasta ja vaivaloisesta leviämisestä ja tapojen raakuudesta valaisee räikeästi seurakunnan sivistysoloja.

Vuonna 1765 kirjoittaa Nurmijärven rovasti piispalle ja tuomiokapitulille, että noin neljäs tai viides osa pitäjäläisistä ei osaa lainkaan lukea ja että suuri osa vanhasta väestä ei tiedä Vapahtajasta eikä autuuden tiestä mitään. Lapsista ei suurin osa osaa tavatakaan. Papit turvautuivat näissä oloissa siihen aikaan tavalliseen peloitukseen: jalkapuurangaistukseen. Lukutaito ei siitä kuitenkaan ottanut sanottavasti parantuakseen, kun opettajaa ei ollut. Eri kyliin asetettiin v. 1803 jonkunmoisia tarkastusmiehiä, jotka yhdessä papiston kanssa valvoivat lukutaidon harjoittamista. Mutta ei siitäkään ollut suurta apua. V. t. kirkkoherra valittaa 1820, että pitäjässä on useita henkilöitä, jotka jäävät pois lukutilaisuuksista. Pitäjänkokous päätti sen johdosta, että ne, jotka kaksi vuotta peräkkäin ovat laiminlyöneet tämän velvollisuuden, tuomitaan armotta jalkapuuhun. Pari vuotta myöhemmin määrättiin kirkon lehterillä elämöimisestäkin samanlainen rangaistus. Tämän jälkeen pantiin jalkapuutuomioita verraten ahkerasti täytäntöön, viimeisen kerran nähtävästi v. 1844.

Vuonna 1848 jalkapuurangaistus maassamme kokonaan lakkautettiin, ja jo sitä ennen oli Nurmijärvellä saatu aikaan syvällisiä parannuksia kirkollisen opetuksen alalla. Vuosisadan alkupuolella oli pitäjä myös kuuluisa »Nurmijärven kraatarien» ja »Nurmijärven rosvojen» pesäpaikkana. Lähimpänä syynä siihen, että villitys täällä 1820-luvulla pääsi suureen valtaan, oli ensinnäkin paikkakunnan sivistyksen alhainen tila, toiseksi pitäjään muuttaneet levottomat vieraat ainekset ja kolmanneksi järjestysvallan heikkovoimaisuus noissa harvaan asutuissa seuduissa. — Ensimmäinen suurta huomiota herättänyt rosvoiseurue näyttäytyi Nurmijärvellä 1821. Siihen kuului johtavana henkilönä joku ammattimies, ja hänellä oli apulaisina joukko paikkakunnan omaa väkeä, yhteensä toistakymmentä henkilöä. Se murtautui pitäjän kirkon sakaristoon ja ryösti sieltä noin 600 ruplaa rahaa sekä samettisen messukaapun. Tämän vaatekappaleen piiloittivat rosvo, joiden joukossa oli räätäleitäkin, erääseen niitty latoon, aikoen tehdä siitä silloisen muodin mukaisia samettilakkeja. Mutta heidät saatiin kiinni ja varasto löydettiin, ennenkuin he ehtivät toteuttaa aikeensa. Tämä seurue se hankki pitäjälle pilkkanimen »Nurmijärven kraatarit». — Seuraavana vuonna liikkui paikkakunnalla vielä suurempi rosvolauma, pitäen pelon ja kauhun vallassa avaran maakunnan, kaikki pitäjät Tammisaaren ja Porvoon, Helsingin ja Hämeenlinnan välillä. Joukkoon kuului yhteensä 64 henkeä. Monet niistä olivat entisiä sotilaita ja vankeja, loput heidän tuttaviaan, salokyliä torppareita, käsityöläisiä ja irtolaisia, jopa mukana joku

talollinenkin. He ryöstivät ja varastelivat eri paikoista, väliin suuriakin summia, ja herättivät raakuudellaan ympäristössä senmoisen kauhun, ettei heihin uskallettu käydä omin voinin käsiksi, kun he majailivat metsissä, heinäladoissa tai salomökeissä. Näille hommille tuli vihdoin loppu, kun kuvernöörin käskystä majoitettiin pitäjiin venäläisiä sotamiehiä. Heidän avullaan saatiin pahantekijät vuoden lopulla kiinni ja teljettiin vankiloihin tuomiotaan odottamaan. Päämiehet lähetettiin Siperiaan, muut osalliset saivat lievempiä rangaistuksia. Mutta villitys ei loppunut vielä tähän. 1830-luvulla tiedetään Palojoella leikityn ankara seiväsleikki kylän läpi kulkevalla maantiellä. Eräät palojokelaiset olivat varastelleet naapurikylän karjasta lampaita, syöneet lihat ja juopotelleet yhdessä. Mutta jostakin syystä syntyi heidän välillään riita, ja juovuspäissään he siinä veristelivät toisiaan. Muuan »Pirtti-Kusta» niminen mies hakattiin melkein kuoliaaksi, toiset pääsivät pienemmillä vammoilla, ja kaikki saivat oikeudessa tehdä tiliä hommistansa. — Tästä jo näkyy, että palojokelaisillakin on ollut tuntuva osuus sen ajan raaissa mylerryksissä. Kirkonkirjoissa mainitaan m. m. lisäksi, että Kiven setä, Kaarle Kustaa Stenvall, sai talvikäräjillä 1825 viisi talaria sakkoa maantiellä räyhäämisestä, ja että hänen isosetänsä, Matti Stenvall, kuului 1820-luvulla rosvojoukkoon toimivana jäsenenä. Kun ajattelemme, että ainoastaan törkeimmät rikokset joutuivat oikeuden käsiteltäviksi ja papiston tietoon, ei suinkaan ole valoisa se kuva, minkä tämän nojalla saamme paikkakunnasta viime vuosisadan alkukymmenillä.

Pitäjässä oli sentään toinen henki alkanut vaikuttaa niistä ajoin, kun pastori Juhana Fredrik Bergh v. 1826 määrättiin sinne kappalaiseksi. Hän kuului herännäisyysliikkeeseen ja koetti edistää tosikristillistä ja siihen perustuvaa siveellistä elämää. Hän ei kohdellut seurakuntalaisiansa tylysti eikä peloitellut heitä kirkkorangaistuksen kovuudella. Hän oli »Johannes-luonne, rauhan mies; sovinnon harrastaja», niinkuin hänestä on sanottu, ja hän saarnasi pikemmin rakkauden kuin lain evankeliumia. Siinä hengessä hän vaikutti Nurmijärvellä vuoteen 1843. Herännäisyys sai pitäjässä jalansijaa ja antoi kansan elämälle suurempaa vakavuutta ja syvempää sisällystä. Sinne tänne kyliin alkaa ilmestyä noita vakavia pietistejä, jotka ulkonaiseksi tunto-merkiksi ottavat yksinkertaisen halkihelman takin ja jotka elämässään pyrkivät karttamaan raakuutta: juoppoutta, kiroilua ja tappelua, vaikuttaen esikuvallisesti ympäristöönsäkin, vaikka toiselta puolen on tunnustettava, että herännäisyys oli eräissä sangen pintapuolista eikä pystynyt saamaan aikaan pysyvää parannusta edes ulkonaisissa tavoissa. Vuodesta 1831 alkaen rupesivat Nurmijärven papit pitämään erityistä luetteloa »niistä henkilöistä, joiden kylänlukusissa huomattiin omistavan niin huonon kristinopin taidon, että heidän piti tulla pappien luokse yksityisesti opetettaviksi, sekä semmoisista, jotka ovat olleet kauan poissa lukutilaisuuksista». Eräät tosin pakenivat näitä pappien kuulusteluja, eivätkä vanhat miehet tahtoneet mielellään alistua istumaan lukkarin koulussa. Mutta nämä keinot vaikuttivat vähitellen. Lukutaidottomien ja lukutilai-

suuksista poisjääneiden lukumäärä aleni vuosi vuodelta, ja elämä yleensäkin siistiytyi.

Sillä ei vielä läheskään kaikki ollut tehty. Bergh huomasi, että lasten kasvatus ja opetus oli aivan laiminlyöty. Sen vuoksi hän perusti ensin kirkonkylään niin sanotun »pyhäkoulun», jossa hän itse sunnuntai-iltoina opetti lapsille sisälukua ja selitti katkismusta. Samanlaisia kouluja syntyi kohta ympäri pitäjää. Hänen puuhansa menestyivät niin hyvin, että piispantarkastuspöytäkirjassa 1838 kerrotaan jo kokonaista 10 pyhäkoulua olevan toiminnassa, niistä kaksi kirkonkylässä, pappien johtamina, ja muut pitäjällä, opettajina niissä kansan miehiä, jotka liikuttavalla uhrautuvaisuudella hoitivat tointansa ilman minkäänlaista korvausta. Rovastintarkastuksessa 1847 todetaan pyhäkoulujen tärkeä merkitys kansan sivistämisessä. »Sekä vanhoissa että nuorissa — sanotaan tarkastuspöytäkirjassa — on huomattavissa ilahduttavia, tavallista parempia edistysaskeleita opin alalla, josta pyhäkoulumestareille olkoon kiitos.» Näin oli rauhallisesti aikaansaatu parannus, jota jalkapuut ja muut rangaistuskeinot eivät pystyneet aikaansaamaan. Nurmijärven esimerkkiä alettiin pian seurata muissakin osissa Suomea, ja Bergh on syystä ansainnut nimen »Suomen pyhäkoulun isä». Hänen tarmoaan saa seurakunta kiittää kiertokoululaitoksensakin synnystä. Vuonna 1830 päätettiin hankkia pitäjään koulumestari, ensin koetteeksi kahdeksi vuodeksi. Neljä vuotta myöhemmin tehtiin tämä virka vakinaiseksi, ja ensimmäiseksi vakinaiseksi koulumestariksi Nurmijärvelle tuli vuonna 1839 ylioppilas Malakias

Costiander. Hän hoiti sitä innolla ja taidolla kuolemaansa asti, vuoteen 1870. Todistuksena niistä hyvistä tuloksista, joihin pitäjässä oli päästy alkeisopetuksen alalla, mainittakoon piispan lausunto tarkastustilaisuudessa 1851. »Tarkastaja ilmoitti — sanotaan pöytäkirjassa —, että hän seurakunnan vanhemmissa jäsenissä oli tavannut niin erinomaisia tietoja kristinopissa ja selaista käsitteiden selvyyttä ja järkevyyttä, jommoista hän ei vielä milloinkaan millään seudulla ollut saanut kokea, ja että lapsilla oli kyky lukea sisältä sujuvasti ja virheettömästi.» Samassa tarkastuksessa todettiin, että pitäjään on järjestetty 20 sunnuntaikoulua ja että nämä koulut, jotka rovasti Bergh täällä ensinnä oli aikaansaanut, olivat olleet esikuvina kaikille hiippakunnassa silloin toimiville senlaatuksille kouluille.

Näiden yleisten paikkakunnallisten tietojen lisäksi mainittakoon vielä joku piirre Palojoen kylän oloista.

Tässä kylässä, joka muodosti pienen, 200—300-henki-
sen yhteiskunnan sinänsä, oli 13 taloa, joukko torppia ja itsellisten asumuksia. Sivistysoloja kuvaa se, ettei taloissa tavallisesti ollut muita kirjoja kuin virsikirja ja katkismus; raamattukin oli 1850-luvulla niin harvinaisen, ettei sitä ollut muilla paitsi Kiven isällä. Kylän väki oli paikoillaan pysyvää. Hämeenlinna, Anjanpelto ja myöhemmin Helsinki olivat sen vuotuisten kauppa- ja markkinamatkojen päätepisteinä. Aniharvoin tapahtui, että joku muutti toiselle paikkakunnalle tai meni merille. Useimmat elivät ja harmaantuivat oman kylän kuuluvilla. Olipa joukossa yksi ja toinen, joka

Kiven koti ympäristöineen.

»Näki tuskin täällä toisen kylän,
Toista pitäjää ei milloinkana»

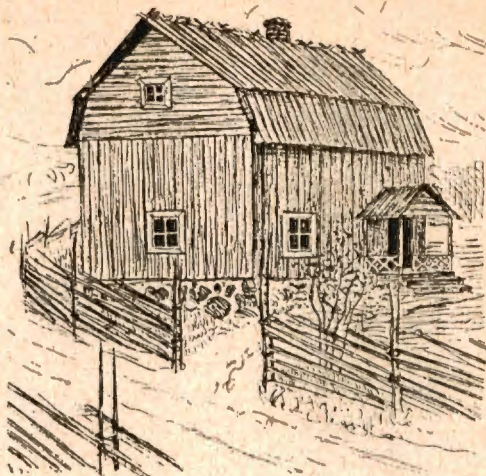
niinkuin Kivi kertoo »Härkä-Tuomosta». Että taikausko viihtyi hyvästi tällöisessä ympäristössä, on aivan luonnollista. Uskottiin metsän- ja vuorenhaltioihin, pelättiin pahoja henkiä ja kummituksia, turvattiin sairastapauksissa tietäjien apuun ja tehtiin omavaraisestikin salassa pieniä taikatemppuja onnen kartuttamiseksi, pahan karkoittamiseksi j. n. e. Perinnäinen usko salaperäisiin luonnonvoimiin eli noissa luonnonlapsissa. Se loi toisen maailman ylä- ja ulkopuolelle tätä näkyvää ja käsinkoskettavaa todellisuutta, ja tämä maailma oli runollinen, täynnä mystiikkaa, satumaisia ihmeitä ja yllätyksiä. Kuta alkeellisempi mielikuvitus- ja tunne-elämä oli, sitä suuremmalla voimalla ja hartaudella se hekumoi noissa esi-isiltä perityissä kuvitelmissa:

Liioittelematta voi siis sanoa, että Palojoen kylä oli Kiven lapsuudenaikoina vielä sangen pimeä salokylä. Korkeinta sivistystä tässä ympäristössä edusti taval-

laan runoilijamme kötiväki, räätälimestari Eerik Juhana Stenvallin perhe.

Stenvallit, joiden sukupohjaa voidaan Nurmijärven kirkonkirjojen avulla seurata aina 1600-luvulle saakka, ovat vanhaa palojokelaista juurta. Ensimmäinen näissä lähteissä mainittu tämän suvun esi-isä oli vuonna 1668 syntynyt Henrik Pekanpoika, Palojoen Mattilan talon isäntä, joka kuoli 1742. Hänen pojanpoikansa Juhana Juhananpoika joutui sotaväkeen ja palveli vuodet 1766 ja 1767 Uudenmaan jalkaväkirykmentin Helsingin kompaniassa. Sotaväessä annettiin Juhana Juhananpojalle ruotsalainen nimi Stenvall, aivan niinkuin muutkin nurmijärveläiset näkyvät sotilasrulliin jouduttuansa saaneen semmoisia nimiä kuin Starck, Djert, Stenberg j. n. e., jotka sitten jäivät heidän umpisuomalaisille jälkeläisillensäkin pysyviksi sukunimiksi. Sotapalveluksesta päästyään Juhana Stenvall palasi takaisin kotiseudulleen ja sai asuttavakseen pienen torpan Palojoen kylän maalta. Hän siirtyi siten pois kotitaltaan torpparien luokkaan. Stenvallien kotimökki oli köyhä. Lapset hajaantuivat irtolaisina maailmalle leipäänsä etsimään. Vanhin poika Antti Juhana läksi parikymmenvuotisena merille onneansa koettelemaan. Hän menestyi hyvin, sai jahdin kuljetettavaksensa ja purjehti perintätarinan mukaan Espanjassa asti suoloja tuomassa. Vuonna 1797 hän meni naimisiin ja perusti oman kodin Helsinkiin. Se oli vain pahainen mökki ja sijaitsi Kruunuhaassa. Siinä elätteli perhe itseänsä saunan pidolla ja muilla pienillä ansioilla. Merimies Stenvallille syntyi neljä tai viisi lasta. Vanhin näistä oli

Kiven isä, Eerik Juhana, syntynyt 1798. Perheen toimeentulo ei ollut loistava. Pian tulivat Suomen sodan rauhattomat ajat, jotka koskivat senkin elämään. »Siihen aikaan kun Viaporia piiritettiin», lensi tykin kuula vinkuen ja pyyhkäisi savupiipun mökin katolta alas. Yhdeksänvuotias Eerik Juhana, joka makasi ullaholla, säikähti siitä kovasti, ja äiti katsoi parhaaksi muuttaa kohta Nurmijärvelle sukulaistensa luokse. Perhe asetui loisiksi Nurmijärven kirkonkylään Pekkolan talon maalle pieneen mökkiin. Siinä eleli harmaantuva merimies perheineen köyhissä oloissa, toimitellen hiukan paikkaraätälin virkaa ja kesäisin kalastellen lähellä olevasta Nurmijärvestä. Hän eli vuoteen 1840; hänen vaimonsa oli kuollut jo 1824. Mikä tästä miehestä on muistitietoja säilynyt, kertovat ne hänen olleen rotevan ukon, joka ei vanhoilla päivillään väkeviä halveksinut ja joka silloin oli mielellään kertoillut merimiesseikkailujaan. Mitään erikoisempaa hengenlahjaa ei hänessä tiedetä mainita. Mutta joka tapauksessa hänen maailmantuntemuksensa oli pitkillä matkoilla melkoisesti laajentunut, ja joku piirtonen lienee siitä jäänyt perinnöksi lapsillekin, jotka saivat itse hakea toimeentulonsa maailmalta. Ainakin näyttää jonkunlainen aavistus opin ja sivistyksen tarpeellisuudesta heränneen Stenvallin perheessä. Vanhimmosta pojasta, Eerik Juhanasta, kerrotaan että hän oli saanut nuoruudessaan käydä pari vuotta koulua Helsingissä, mutta mitä koulua, siitä ei ole tietoa. Kun hän Nurmijärvellä pääsee ensi kertaa ehtoolliselle, mainitaan kirkonkirjoissa erikoisesti, että hän oli ruotsinkielinen; sen oli Helsingissä ruotsalainen ympäristö —

Kiven kotimökki (alkuperäisessä muodossa).

tai myös koulu — vaikuttanut. Tätä kielitaitoansa hän myöhemminkin saa osoittaa kirjoittelemalla umpisuomalaisille naapureilleen pieniä asiakirjoja — esim. velka-, valta- ja naimalupakirjoja — ruotsiksi ja auttelemalla heitä yksinkertaisimmissa riita-asioissa ruotsalaisen lakikirjan avulla, jommoisen hän kuuluu omistaneen. Arvattavasti varojen niukkuus pakotti hänen antautumaan räätäliksi, joka ammatti kai näytti hänestä helpommalta kuin maanmuokkaaminen ja jossa hän pian saavutti siihen aikaan vaadittavan pitäjänmestarin arvon. Nähtävästi käytännöllisistä syistä hän siirtyi pois kirkon läheisyydestä sukunsa entisille elintiloille Palojoen kylään ja rakennutti sinne maantien laitaan kiviselle mäenrinteelle pienen taitekattoisen tuvan.

Kiven kotimökki (nykyisessä asussa).

Tähän uuteen asuntoon toi nuori räätälimestari vuoden 1824 lopulla emännäksi Annastiina Hambergin Tuusulasta. Annastiina oli syntynyt vuonna 1793. Ruotsalaisesta sukunimestään huolimatta hänkin oli kieleltään suomalainen. Hänen isänsä oli kylänseppä. Suku ei ollut sen varakkaampaa eikä suurellisempaa kuin Stenvallienkaan. Mutta yleensä kuuluvat Hambergit olleen ahkeraa ja kätevää väkeä. Annastiina peri sukunsa kätevyuden, ja se tulikin hyvään tarpeeseen. Sillä räätäli Stenvallille syntyi avioliitosta viisi lasta — Johannes 1825, Emmanuel 1828, Albert 1831, Aleksis 1834 lokakuun 10:ntenä, ja Agnes 1837 —, ja niiden leivässä ja vaatteissa pitämiseksi tarvittiin muutakin kuin yksi neula heilumassa. Annastiina pystyikin täyttämään kunnolla perheenemännän tehtävät. Hän om-

peli kyläläisille vaimoväen ompeluksia ja kutoi heidän kankaitaan. Jos lähistöllä tarvittiin pitojen valmistaja tai kokenut ruuanlaittaja, niin käännettiin aina hänen puoleensa. Kotona hän liikkui ketterästi kaikissa askareissa. Talouden pystyssä pysyminen oli suureksi osaksi hänen ansiotansa. Mestari Eerik Juhana oli luonnostaan hiljainen mies. Kaikki mainitsevat häntä vähäpuheiseksi, itseensä sulkeutuneeksi, melkeinpä juroksi, jonka vuoksi esim. lapset häntä pikemmin pelkäsivät kuin rakastivat; eikä hän ollut kyläläistenkään erityisessä suosiossa. Ainoastaan viinapäissään hänkin saattoi vilkastua, muuttua äänekkääksi, jopa rajuksi — ollen siinä suhteessa oikea hämäläinen, kaikkien Eskojen ja Laurien lihallinen veli. Viina se oli hänen suurin heikkoutensa. Kun se sai hänet valtoihinsa, ei hän tavallisesti päässyt vapaaksi, ennenkuin pari kolme päivää, jopa viikkokin, oli yhteenmittaan hurrattu ja mellastettu. Ja sen tuulen kestäessä saivat vaimo ja lapset varoa joutumasta mestarin tielle. Sattui välistä, että esim. Aleksin piti lymyillä ulkona hänen vihuripäätänsä ja kyynäräkeppiänsä paossa. Mutta Annastiina osasi viisaasti hillitä ja lyhentää näiden viinapäivien ankaruutta. Hän koetti piiloitella viinapulloa; mutta ellei tämä keino auttanut, niin Annastiina keitti keräilemistään riidenmarjoista miehellensä riisivettä kaljan sekaan rohtoryypyksi, joka joksikin aikaa vei tältä kokonaan halun nauttia väkeviä, niinkuin »Nummisuutareissa» kerrotaan suutarimestari Topiaksesta. Paitsi käytännöllistä älyä, joka ilmeni tällaisissa tilaisuuksissa sekä taloudentoimissa, mainitaan Annastiinalla olleen

tunteellinen sydän ja harras uskonnollinen mieli. Hän oli Palojoella ensimmäisiä liittymään pastori Berghin aikaansaamaan herännäisyyteen, kävi ahkerasti kirkossa ja hartausseuroissa ja kutsui kirkonmiehiä joskus kotiinsakin raamattua selittämään. Itse mestari taas kuului »suruttomien» maailman-lasten laumaan. Annastiina kuunteli mielellään oppineempien selityksiä ja otti hartaasti osa lauluun, sillä hänellä oli hyvin kaunis ja sulava ääni. Ahkerasti hän myös lueskeli raamattua ja kertoi siitä lapsillensa ihmeitä ja tapahtumia, näin koettaen juurruttaa heihin jo pienestä pitäen uskonnollista mieltä ja kristinopin tietoa.

Äidillä oli paljoa suurempi vaikutus Aleksin kehitykseen kuin raskasverisellä, umpimielisellä isällä. Äiti se oli tämän kodin päivänpaiste. Hänen askeleissaan seurasi, joskaan ei täydellinen — aineellinen — onni, niin kuitenkin se rakkauden onni, joka tekee köyhimmänkin kodin kodiksi ja painaa lapsen mieleen valoisia muistoja. Se vuoksi runoilija myöhemmin aina kiitollisuudella ja kaipauksella muistelee lapsuuden kotiänsä ja kertoo tuttavilleen liikutettuna äidistänsä, mutta vaikenee isästänsä. Vaikkemme tätä lapsenkiintymyksen läheisyyttä suoranaisesti tietäisikään, niin voisimme päättää sen Kiven kirjoista; niin suurella lämmöllä ja ihanteisella hohteella hän on — paria poikkeusta lukuunottamatta — ympäröinyt kaikki äidin kuvat teoksissaan, jopa antanut koko maallemme lapsenrakkauden kirkastamat »ystävälliset äidinkasvot». Aleksis olikin äitinsä silmäterä. Hän oli tullut ruumiiltaan ja kenties hengeltäänkin lähinnä äitiänsä. Hänellä

oli äitinsä solea vartalo, korkea otsa ja tumma tukka; isä sitä vastoin oli matalahko, lihavanläntä mies, jolla oli vaaleahko tukka ja harmaat silmät. Isän suljetussa luonteessa näyttää olleen taipumuksia huumoriin, jotka siirtyivät pojalle, samaten kuin isän rajupäisyyttä ja suvun villejä vaistoja piili hänessä tyynen pinnan alla, vaikka ne pääsivät puhkeamaan ilmi vain erityisissä tilaisuuksissa. Äidin puolelta poika oli mahdollisesti perinyt taas tunteellisuuttansa ja vilkkauttansa.

Kertomukset Aleksin lapsuuden ajoista näyttävät meille niin iloisen, vilkkaan ja kekseliään ihmistaimen, että sen esiintyminen hitaassa hämäläiskylässä aivan hämmästyttää.

Kylän lasten yhteinen leikkipaikka oli Stenvallin mökin kohdalla oleva korkea mäki, josta oli laaja näköala. Mäen oli Kivi ristinyt »Taaborin vuoreksi». Sinne hän raivautti tasaiselle paikalle maapalstan kaupunkialueeksi ja ympäröi sen matalalla kiviaidalla. Kaupungin laidassa oli vinoon asetettu petäjäreiuku »Viipurin tullina». Alempana, kaupunkialueen puolella oli kirkko, s. o. kivistä rakennettu avara kehys ja sen sisäpuolella rau-nio saarnatuolina ja toinen lukkarinlehterinä. Kehyksen keskellä istuivat lapset seurakuntana, käsissä lastut — virsikirjoina —, joista veisasivat hartaasti. Lukkarina oli Kiven ikätoveri ja lapsuuden paras ystävä Kustaa Aadolf Domander, köyhän vaimon poika lähimökistä. Papin tehtävät toimitti Kivi itse. Hän piti saarnan mahtavalla äänellä ja sen jälkeen messusi, johon seurakunta ja lukkari saivat vastata, veisaten minkä taisivat.

Lopuksi, ennenkuin kirkkoväki hajaantui, luki pappi saarnatuolista kirkolliset kuulutukset leikillisessä muodossa. Alempana mäenrinteessä oli hautausmaa, johon ennen kirkonmenoja haudattiin nukkia. Kivi luki haudan papillisella mahtiponnella ja kirkonkelloja soitettiin. Oli näet lepänhaarukkaan pistetty vanhoja hevoskenkiä, joita helisteltiin kepillä vastakkain.

Eipä ihme, jos kiven äiti tällaisia papillisia toimituksia katsellessaan tuli ajatelleeksi, että poika olisi saatava papiakouluun, ja kyläläisetkin alkoivat arvella, että »herra siitä pojasta vielä tulee».

Se seikka, että Aleksis oli luonteeltaan vilkas ja yritteliäs sekä sangen sovinnollinen ja oikeudentuntoinen, teki hänestä leikeissä itseoikeutetun johtajan. Ei hän koskaan riitaa rakentanut eikä puolueita vastakkain ärsyttelyt. Mieluummin hän otti leikissä tulleen vahingon omille niskoilleen, kuin antoi ilmi hätääntyneen toverin. Jo aikaisin tuli hänessä näkyviin taipumus huumoriin. Hän osasi huvittaa muita vilkkailla leikki-puheillansa ja näppärillä päähänpistoillaan.

Sanotaanpa Aleksin jo nuorena yrittäneen pukea ajatuksiansa runomuotoonkin. Omasta syntymästään hän tekaisi seuraavan runon:

»Minä nuorin veljistä
Synnyin juur köyhäl vuodellä,
Isäni suuttui
Ja muotokin muuttui;

hän sanoi:

»Poikia tulee kuin nallikoi,
Jumala noita hallikkoon — —»

Se oli Kiven runoyrityksistä tiettävästi ensimmäinen, syntynyt jo ennen varsinaista koulunkäyntiaikaa.

Aleksis sai ensimmäiset luku- ja kirjoitustaidon ohjeet kotona isältänsä. Sitten hänet pantiin Costianderin kiertokouluun, jota hän kävi kevättalvella 1841, kesällä 1844 ja syksyllä 1845. Costiander piti koulua Palojoen suurissa tuvissa. Hän itse istui pöydän päässä ja oppilaat seurasivat opetusta penkeillä. Aamuin ja illoin pidettiin polvirukoukset ja laulettiin joku virren värsy. Päivällä harjoitettiin tavaamista yksitellen sekä kuorossa. Oppikirjana käytettiin virsikirjaa, katkismusta tai aapista. Kuri oli ajanhengen mukainen. Opettaja tukisteli uppiniskaisia korvallisilta, löi päitä yhteen tai antoi koivuvitsalla kämmenelle. »Mutta hyviä lukijoita meistä kaikista tuli», vakuutti muuan Costianderin oppilas. Kesällä 1846 Aleksis kävi hyvän ystävänsä Domanderin pojan kanssa Palojoelta käsin Costianderin kotona Nurmijärven kirkonkylässä saamassa tarkempaa yksityisopetusta kirjoituksessa ja laskennossa. Myöskin piirustelemaan Aleksis harjaantui nuorena. Häneltä on säilynyt m. m. pieni kynäpiirros, joka esittää palojoen kylää aika luontevasti muutamilla viivoilla, nähtynä hänen kotinäältänsä. Tunnettu on kertomus hänen ensimmäisestä maalaamisyrityksestään. »Seinäissä uunin kohdalla [Kiven kotituvassa] näemme Aleksin ensimmäisen nerontuotteen. Pienenä poikana hän siihen kuvasi — taivaan ja helvetin! Värien vaihtelu tosin ei ole mainittava, sillä hän maalasi tervalla [ja noella]. Mutta oivallisesti on hän hyväksensä käyttänyt tämän vaillinaisuudenkin: pirujen tulihangot, joiden kuvaami-

seen värivarat paraiten riittivät, on näet esitetty pe-
loittavalla todenmukaisuudella. Myöhemmin ostettiin
nuorelle taideniekalle maalilaatikko, ja nyt hän muuta-
man kopeikan hinnasta tyydytti koko kylän nuorison
»iloiset tarpeet» maalaustaiteen puolesta». Tuleva kir-
jailija yritti yksinkertaisten viivojen avulla tulkita ha-
vaintojansa, ennenkuin hän pääsi selville siitä, että
hänen näkemyksensä olivat vain kielellisin keinoin esi-
tettävissä.

Aleksis sai juoksennella lapsuutensa päivät varsinai-
sesta työstä vapaana, vapaampana kuin moni muu kylän
lapsista tai kuin hänen vanhemmat veljensä. Hän sai
askarrella kirjojensa ja pyssyjensä parissa. Aleksista
tulikin aikaa voittaen tarkka ampuja. Mieluimmin hän
käsitteli luotipyssyä ja suoritti sillä joskus semmoisia
mestarinäytteitä; että ampui pyyltä nokan poikki,
kun ei tahtonut muuten vioittaa lintua. Usein hän toi
syksyllä kantamuksittain lintuja kotiin. Paitsi ampu-
malla, pyydysteli hän metsänriistaa myös ansoilla ja
satumilla. Hän viipyi syksyisin usein päiväkaudet pyy-
dyksillensä, seurustellen vanhojen metsänkävijöiden
ja hiilenpolttajien parissa. Halukkaasti hän myös ka-
lasteli ja kravusti, vaikka varsinkaan edelliseen ei ollut
kunnollista tilaisuutta tässä järveltömässä seudussa.
Paimenessa käynti oli myös Aleksin mieluisimpia toimia
nuoruusvuosina.

Kotona oman väen keskuudessa, kylässä, niityillä,
pelloilla ja leikkitantereilla, metsissä paimenten, hiilen-
polttajien ja eränkävijäin seurassa tai yksinäisillä ret-
keilyillä yli kukkuloiden ja halki laaksojen — kaikkialla

Aleksis eli huolista vapaana, lapsuuden ihania ja onnellisia päiviä. Näin kertyi hänen mieleensä noina vuosina, jolloin se oli kaikista herkin ottamaan vastaan, runsas määrä vaihtelevia piirteitä kotiseudun luonnosta ja ihmiselämästä. Mutta ennenkuin hän pystyi luomaan niitä taiteellisiksi kuviksi kertomuksen tai näytelmän puitteissa, täytyi hänen itsensä tempautua irti kotilaakson ahtaasta umpinaisuudesta, kehittää henkeänsä sivistyksen ahjoissa ja laajentaa sielullisia näköalojansa maailmankirjallisuuden mestariteoksilla.

II. Koulu-aika.

Syksyllä 1846 vietiin hänet Helsinkiin kouluun.

Ensimmäinen nikara suomalaiselle maalaispojalle oli oppia ruotsin kieli, jolla kaikki koulusivistys siihen aikaan annettiin. Sen vuoksi pantiin Aleksis erään vanhan merimiehen Granbergin kouluun, jossa vähävaraisten lapset pienestä maksusta saivat oppia lukemaan ja kirjoittamaan ruotsia.

Koko talvikauden lienee Aleksis nauttinut tuota opetusta, ennenkuin hän pääsi kaupungin ala-alkeiskoulun oppilaaksi.

Tämä tapahtui syksyllä 1847. Alkeiskoulun rehtorina ja ainoana varsinaisena opettajana oli silloin maist. C. F. Stockus, innokas, umpiruotsalainen mies. Kivi menestyi hyvin, kuuluipa rehtori erityisesti kehuneen pojan nopeata edistystä ja kehoittaneen kouluttamaan häntä edelleen. Syyslukukauden alussa 1848 hänet kirjoitettiin ala-alkeiskoulusta saamansa todistuksen nojalla yläalkeiskoulun oppilaaksi. Tämän neliluokkaisen oppilaitoksen rehtorina oli Fredrik Cygnæus. Lukujärjestys oli, nykyajan silmillä katsottuna, jokseenkin vanhettu-
nut ja opettajavoimat enimmäkseen keskinkertaisia. Luettiin vahvasti latinaa, joku määrä saksaa ja venettä

sekä neljännellä luokalla lisäksi hiukan ranskaa ja suomea. Muista oppiaineista oli historialla, uskonnolla ja matematiikalla suurin sija; luonnontieteet eivät kuuluneet sen ajan alkeisopetukseen. Oppilaita oli noin 100:n paikkeilla, suurimmalta osalta kaupungin porvariston ja pikkuvirkamiesten lapsia, mutta olipa yksi ja toinen maalaispoikakin joukossa. Eroitus Kiven ja hänen kaupunkilaistoveriensa varallisuudessa, tavoissa, jopa kielellisessä tunnossa oli niin suuri, ettei hän mielellään viihtynyt heidän seurassaan, etenkin kun he poikamaisessa ajattelemattomuudessaan kärjistivät ylenmyydentuntonsa pistopuheiksi ja antoivat hänelle nimen »suomalaisnulikka», mikä vielä vuosia myöhemmin katkeroihi hänen mieltään. Ei siis ihme, että Kivi pysytteli syrjemällä pikkuviisaista kaupunkilaisista ja seurusteli lähemmin maalaistoverien kanssa. Häneltä ei sentään itseltäänkään puuttunut kykyä tavallisiin koulupoikain kolttosiin, jos on perää siinä jutussa, että hän oli kirjoittanut purevan pilkkarunon matematiikan opettajasta, Lars Bromanista, jota oppilaat vihasivat, ja pannut sitten paperin eteisessä tämän kalosseihin.

Alkuaikoina sujuivat hänen opintonsa kutakuinkin hyvästi. Hän oli keskinkertaista parempia oppilaita ensimmäisellä ja toisella luokalla. Mutta kun hän syksyllä 1850 siirtyy kolmannelle luokalle, alkaa hän takerrella eiäissä aineissa ja jää toiseksi vuodeksi luokalle. Hän ei vielä seuraavanakaan lukuvuonna jaksanut tautua neljännelle luokalle, vaan väsyä ja kyllästyä koulunkäyntiin ja ottaa isänsä suostumuksella eron syksyllä 1852. Erotodistuksessa annetaan hänelle seu-

raavat arvolauseet: »tyydyttävä ahkeruus, kiitettävä käytös; laskento, mittausoppi ja kirjoitukset tyydyttäviä; uskonto, yleinen historia, maantieto, latina ja saksa välttäviä.» Kaikissa varsinaisissa oppiaireissa ovat arvosanat alentuneet sitten ensi luokan. Mitkä kaikki syyt tähän huonoon tulokseen vaikuttivat, sitä emme voi aivan varmasti päättää, vaikka kyllä likipitkin arvailla. Kivi ei ollut mikään läksynlukija, mutta lahjojen puute tuskin lienee ollut yksin esteenä. Syynä saattoi myös olla opettajien ymmärtämättömyys ja varsinkin leivän puute ja siitä johtunut ruumiillinen rasittuminen, sillä jokseenkin paljon hän on ollut poissa koulusta kolmannella luokalla.

Köyhyys pakoittaa hänen elämäänsä mahdollisimman halvalla ja säästävästi. Hän asuu enimmäkseen kouluvuotensa rouva Vinbladin vaatimattomissa huoneissa Katajanokalla, yhdessä tämän pojan Robertin kanssa. Kiven eväsvarat olivat noina tärkeinä kasvu- ja kehitysvuosina kovin vähät — seikka, joka osaltaan selittää hänessä ilmenevää ja vuosien kuluessa yhä karttuvaa ruumiillista heikkoutta. Kotoaan hän sai tosin alkuvuosina leipää, voita ja hiukan muutakin särvintä. Mutta nämä niukat lähetykset pyrkivät vähitellen ehtymään. Kotona oli toimeentulosta täysi tietäminen itsessäänkin, sillä sanoo vanha sananlasku: »mikä neulalla saadaan, se naskalilla syödään». Ja neulan ansioiden lisäksi rippui vuokratuista peltotilkuista ja parista lehmästä tuloja peräti vähän. Eikä veli Juhanikaan, jonka varoihin oli luotettu, kyennyt kovin suuresti auttamaan. Aleksis sai sen tähden tehdä velkaa koulunkäyntiään

varten ja tottua jo aikaisin kieltäytymään kaikista tärkeimmissä elämäntarpeissa, ruuassa ja vaatetuksessa. Hän käytti joskus nälkävyötä ihan kirjaimellisessa tarkoituksessa, kun leipää ei ollut eikä rahaa millä ostaa. Ei näin ollen sovi ihmetellä, ettei hän voinut esiintyä koulussa toveripiirinsä eturiveissä eikä täyttää tehtäviensä kuten muut onnellisemmat.

Paljoa valoisimmat olivat kaikessa vaatimattomuudessaankin hänen kotioloinsa Nurmijärvellä. Sinne pakenee hänen mielensä usein kaupungin puutteiden keskeltä kuin onnenmaahan. Kun Alperti kerrankin syksyllä kävi veljeänsä katsomassa ja toi hänelle vähän kotituomisia, tuli Aleksis hyvin iloiseksi, läksi häntä saattamaan kaupungista pitkän matkaa maalle ja kyseli häneltä kaikkea kotioloista: olivatko he käyneet metsästämässä »Kaanaanmaan» lehdossa, olivatko virittäneet sinne poluille ansoja ja saaneet teeriä ja »mettäksen poikia». Noilla tutuilla takalistoilla, joille hänen mielikuvituksensa myöhemmin sijoitti »Seitsemän veljeksien» hupaiset seikkailut, liikkuvat hänen ajatuksensa ahkerasti. Kun hän kesät ja muut lupa-ajat vietti kotonaan Palojoella, kuljeskeli hän usein kaiket päivät metsissä, pyssy olalla, milloin vain oli pyydystämisen aika. Hän rakasti kotiseutunsa korkeita kukkuloita ja niiden laajoja näköaloja ja hän sanoi ymmärtävänsä »tuulen tohinaa hongistossa». Halusta hän myöskin oleili Vantaanjoen rannalla. Hänellä oli siellä pieni lehtimaja kosken partaalla. Siinä hän istui, luki ja mietiskeli. Kotimökin ullaikkokamari oli kesillä myös kokonaan hänen halluksansa.

Kesällä 1851 sattui hänen elämässään kaksi mainittavaa tapausta: toukokuun 21:senä kuoli hänen sisarensa Agnes, ja juhannuksena hän itse pääsi ensi kerran ehtoolliselle. Emme tiedä, onko Agneksen muisto jollakin tavalla sulautunut niihin herkkiin tyttökuviiin, joita on eräissä Kiven kertovissa runoissa. Tiettyä sen sijaan on, että tuon rippikoulujuhlan antamista vaikutteista on syntynyt runo »Rippilapset».

Nähtävästi alkoi hänen mielessään jo viimeisinä kouluvuosina pyöriä ahkerasti kirjallisia aiheita. Ensi yritykset tapahtuivat novellin alalla.

Kiven isä oli eräänä iltana joulujen välillä naapuritalossa isännän luona vieraillemassa. Ukot olivat jo kelpo lailla naukkailleet jouluviinoja hämärässä salituvassa, jonka uunissa hiilistö liekehti, mutta vielä oli iloainetta hyvä annos mustassa, isomahaisessa pullossa pöydän alla. Tulipa kissa ovesta salaa huoneeseen, hyppäsi pöydälle ja noppasi palasen viinaleipää ukkojen edestä. »Kits parkele!» noitaisi isäntä ja tempasi hiilihangon sillä kissaa kurittaakseen. Kissa pakoon lattialle. »Vai siellä sinä katti pilkistelet!» tiuskaisi isäntä ja lyödi kamahutti pöydän alle, jossa oli näkevinään kissan silmien kiiluvan. Mutta isku sattuihin viinapullon, jonka kylki oli hämärässä kiiltänyt, ja viinat lattialle lainehtimaan.

Aleksis sai kuulla tämän tapauksen, ihastui sen hauskoihin käänteisiin ja sepitti siitä pienen jutun, joka kuitenkin on hävinnyt. Säilynyt on sen sijaan hänen koulu-aikaisista tuotteistaan novelli *Koti ja kahleet*. Sen aiheena on tositapaus:

Katajanokan vankilassa oli ollut muuan Mäntsälän

isäntä, varkaudesta syytettynä. Hän oli nim. ostanut tuntemattomalta mieheltä hevosen, joka oli varastettu, ja joutunut siitä kiinni. Vankilassa ollessa oli emäntä käynyt miestänsä katsomassa ja tuonut hänelle tuomisia kotoa. Mutta pian oli asia odottamatta selvinnyt. Oikea varas saatiin kiinni, tunnusti rikoksensa ja joutui siitä kärsimään. Mäntsälän isäntä taas pääsi vapaaksi ja palasi iloiten kotiinsa.

Kivi on hiukan muuttanut juonta ja viivähtänyt vangitun miehen kotiolojen ja perhesuhteiden kuvauksessa, siirtäen siten pääpainon maaseudulle. Maalaisympäristö on tarkasti kuvattu, henkilöt esitetty luonnonkehyksissä ja juoni johdettu onnelliseen loppuun, jonka hempeämielisyys tuntuu väkinäiseltä ja vivahtaa Topeliuksen tekotapaan.

Näissä tuotteissa hakee nuori alottelija jo vaistomaisesti omaa suuntaansa. Kivi olisi kai halusta sepitellyt kertomuksia enemmänkin. Mutta luvut olivat kesken, ja hän oli päättänyt pyrkiä ylioppilaaksi. Hän teki velkaa ja oleskeli talvisaikaan Helsingissä lueskelemassa jonkun vanhemman toverin johdolla. Sen jälkeen hän tuli varsinaiseen »ylioppilasleipomoon». Oli nimittäin kolme nuorta dosenttia liittynyt yhteen valmistukseen nuorukaisia yksityistietä ylioppilastutkintoon. Tämä »koulu» toimi lukukaudet Helsingissä ja kesät maaseudulla. Hanke näkyy luonnistuneen hyvin, koskapa 1850-luvulla on yliopiston nimikirjaan merkitty kymmenittäin nuoria miehiä, jotka pääsivät korkeakouluun heidän antamallaan todistuksilla. Kivi toivoi valmistuvansa ylioppilaaksi jo helmikuussa 1856. Hän sai kumminkin ponnis-

tella vielä kokonaisen vuoden, ennenkuin toivottu päivä valkeni. Puutteet olivat alkaneeet jo silloin järkyttää hänen terveyttään ja pitkien läksyjen lukeminen tuntui hänestä rasittavalta pakolta, johon hän vain nurkuen alistui. Hän kirjoittaa tämän johdosta ystävälleen A. R. Svanströmille kesällä 1857 Kirkkonummelta, jossa ylioppilasleipomo silloin oli: »Täällä olen seisonut koko kesän aivan turvatonna. Ei kopeikkaakaan ole käteeni tullut. Isäntäni karhuua minua ja vaatteeni kuluvat hajalle. Heikkohermoisuuteni on enentynyt, kylmä hiki valuu jäsenistäni, kun minun pitää lukea ja seurata luonnottoman pitkiä läksyjä.» Samana syksynä hän kuitenkin saa ylioppilastutkinnon suoritetuksi. Se tapahtui yhdennellätoista hetkellä; oli viimeinen vuosi, jona nuorukaisia laskettiin yliopistoon yksityisellä todistuksella. Tutkinto ei ollut mikään loistava, ja kerrotaan, että prof. Cygnæus oli kohdellut Kiveä kuulusteluissa tavallista leppeämmin. Hän oli mahdollisesti jo yläalkeiskoulun rehtorina tutustunut oppilaaseensa ja ainakin ennen tämän ylioppilaaksi tuloa ehtinyt saada vihiä hänen kirjallisista harrastuksistaan.

Myöskin J. V. Snellman avusti köyhää ylioppilaskokelasta pienellä rahalahjalla, 30 hopearuplalla. Rahanpuute olikin Kivellä niihin aikoihin suuri. Siitä syystä hän ei voinut tutkinnon suoritettuaan kirjoittautua yliopiston nimikirjaan, ennen kuin kevätlukukaudella 1859. Mutta iloinen hän joka tapauksessa oli noilta mainemiehiltä saamastaan kannatuksesta ja kehoituksesta. Arvattavasti hän juuri tämän johdosta rohkeni kotiin tultuansa ilmaista vanhemmilleen jo kauan kyteneen tuumansa:

»Minä en rupeakaan papiksi, vaan runoilijaksi niinkuin Runeberg.» Kivestä ei ollutkaan varsinaisesti lukumieheksi, hänen koulutietonsa olivat siksi heikot.

Epäilemättä olisi vankempi tietopohja voinut olla hänelle kirjailijanakin eduksi. Mutta hänen henkisten kykyjensä painopiste oli toisaalla, ja hänen oli myöhemmin enää mahdoton korjata laiminlyöntiänsä tässä suhteessa. Ne yliopistotoverit, jotka tahtoivat hyvää-tarchoittavilla neuvoillaan ohjata häntä historiallisiin aineisiin ja tehdä hänestä oppineen runoilijan, eivät häntä oikein ymmärtäneet.

Kouluaiika vaikutti sentään välillisesti Kiven kehitykseen. Silloin rakentui monta toveri- ja tuttavuus-suhdetta, jotka kestivät läpi elämän ja muodostivat jonkunlaisen, vaikkapa kaukaisenkin tuen runoilijallemme hänen vaikeissa elämäntaisteluisaan.

Kiven läheisimpiä koulutovereita oli A. R. Svanström. Tämä nuorukainen, joka myöhemmin siirtyi käytännöllisille toimialoille, oli olemukseltaan hiljainen ja ystävällinen. Kivi nimittää häntä eräässä kirjeessään »parhaaksi ystäväkseen ja veljekseen» ja tunnustaa olevansa hänelle suuressa kiitollisuuden velassa. Että ystävyys todella on sydämellistä laatua, se näkyy sen kestävyyydestä. Svanström lähettää Kivelle kerran kuvauksen pohjolan luonnosta Hyrynsalmen seudulla. Näin Kivi sai tuntea tuon »tuulahduksen Lapin taikailmasta», jonka hän on runollisesti vahvennettuna sijoittanut Taula-Matin hauskaan metsästystarinaaan »Seitsemässä veljeksessä». Muista Kiven koulutovereista mainittakoon August Reinhold Hirn, Josef Holmström ja muuan

Jansson. Viimemainitun kanssa oli Kivellä aikomus tehdä matka Ruotsiin, vaikkei siitä tullut mitään. Kivi teki ainoat matkansa mielikuvituksen mailla. Todellisuudessa ne supistuivat niin vähiin, että Hämeenlinna ja Helsinki olivat niiden kaukaisimmat päätepisteet. Epätietoista on, kävikö hän koskaan Asikkalassa »Anjanpellon markkinoilla» ja Turussa; ainakaan hän ei päässyt näkemään unelmiensa toivotuimpia maita, Pohjois-Suomea ja Lappia, jonne hänen mielensä paloi varsinkin siihen aikaan, kun Svanström oleskeli Kajaanin kulmilla metsänhoitajana.

Ulkopuolella varsinaisen koulupiirin tapahtui tutustuminen Forssellin veljeksiin, Ernst Albertiin ja Adolf Theodoriin, sekä näiden viimemainittujen välityksellä myös Emil Nervanderiin.

Nervander lausui tutustumisestaan seuraavaa:

»Kun minä kouluvuosina — 1854 — ensi kertaa näin Kiven Forssellin veljesten luona, minusta ensi hetkellä tuntui siltä, että hänen olisi pitänyt olla *sepän* tai *merimiehen*, eikä suinkaan räätälin poika, niin jäykältä ja varmalta näytti minusta tuo »poika» — kuusi vuotta vanhempi kuin minä. — — — Tuo hiukan ytimeä, kenties ujouden vuoksi jäykkä poika — tuo »seppätoverini» — vaikutti minuun miellyttävästi. — — Stenvall ei ollut mikään »kiltti» nuorukainen, sillä hän antoi meluaville tovereilleen aika lailla kepillä selkään, jos ne häiritsivät hänen lukujaan».

Lisäksi on vielä merkittävä Kiven tutustuminen Palmqvistien perheeseen. Edmund Palmqvist, helsinkiläisen räätälimestarin poika oli. Kiven koulu- ja ikätoveri, ja

heidän välillään sukeutui ystävyys, joka kesti horjumatta. Tämän toverinsa kautta Kivi pääsi seurustelemaan hänen varakkaassa ja verraten sivistyneessä kodissaan. Tässä kodissa harrastettiin ahkerasti taidetta: kirjallisuutta, musiikkia ja näytelmätaidetta. Muun muassa oli Palmqvisteilla melkoinen kirjasto, jossa kuuluisimmat Tanškan vanhemmista kirjailijoista — Holberg, Oehlenschläger, Hertz ja Heiberg — olivat runsaasti edustettuina ja jossa sitä paitsi oli saksalaista ja englantilaista kaunokirjallisuutta, esim. Goethen, Schillerin, Lessingin, Kleistin, Heinen ja Körnerin kootut teokset alkukielellä sekä kaikki Shakespearen ja jotkut Byronin draamat ruotsiksi käännettyinä. Kivi, jolla ei itsellään ollut varoja panna paljonkaan kirjallisuuteen, sai mielin määrin lainailla teoksia tästä kirjastosta, ja hän käyttikin tätä lupaa ahkerasti ennen ylioppilasuosiensa. Osoittivatpa Palmqvistit häntä kohtaan muutenkin suurta ystävällisyyttä antaessaan hänen asua erään lukukauden luonansa melkein maksuttomasti. Sen vuoksi Kivi myöhemmin kiitollisuudella muisteleekin talon rouvaa, jolta sanoo saaneensa kokea »pelkkää hyväntahtoisuutta ja anteliaisuutta». Jos perintätietona kulkeva tarina on tosi, oli tällä talolla aikoinaan erikoinen vetovoima Kiveen. Perheessä oli nimittäin kaksi naimatonta tytärtä, ja näistä kuuluu toinen, Albina Maria, häntä erityisesti viehättäneen. Neiti Palmqvist oli nuoruudessaan kaupungin tunnetuimpia kaunottaria sekä sitäpaitsi hengenlahjoiltaan ja harrastuksiltaan Kiveä lähellä. Hän oli näet hyvin musikaalinen, osasi vieraita kieliä ja oli lukenut harvinaisen paljon kirjalli-

suutta, josta mielellään keskusteli vieraiden kanssa. Erinomainen muisti auttoi häntä säilyttämään lukemansa teokset vereksinä mielessään. Paitsi kaunokirjallisuutta oli myös historia hänen mieliaineitansa. Hän tunsi historiaa aina hallitsijain sukutauluihin, hovijuoniin ja rakkausseikkoihin asti. Hän hankki itsellensä kaikki huomattut kaunokirjalliset uutuudet ja lausui niistä — jos kohta vaatimattomasti — oman arvostelunsa. Hän eli niin kokonaan kirjallisuuden ja taiteen maailmoissa, että jokapäiväinen elämä oli hänelle vierasta. Hän oli täydelleen romanttinen luonne, oikea »kaunosielu», niinkuin Nervander häntä nimitti. Tämä kaunis ja runollinen ilmestys viehätti Kiveä, ja hän rohkeni ajatuksiinsa kuvitella häntä elämäntoveriksensa. Varsinkin eräänä kesänä, jolloin Palmqvistit asuivat Helsingin saaristossa, Kivi usein kävi häntä tervehtimässä ja viipyi mielellään hänen seurassaan. Sitä vastoin ei neiti Palmqvistin tiedetä osoittaneen mitään hellempää tunteita runoilijaa kohtaan. Pääsyynä siihen, ettei hän kehenkään muuhunkaan mieltynyt, vaikka hänen ympärillään liehui useitakin ihailijoita, kerrotaan olleen jonkunlaisen kammon avioliittoa vastaan. Hän vaati mieheltä paljon — sanotaan —, ja kun hän näki jokseenkin lähellä avioliittoja, jotka eivät suinkaan täyttäneet näitä vaatimuksia, niin se herätti hänessä pelkoa ja vastenmielisyyttä. Vaikkei hän näitä ajatuksiansa olisi Kivelle ilmaissutkaan, sai tämä toisella tavoin kyllä huomata toiveittensa hänen suhteensa olevan turhia. Rääpälimestari Palmqvist piti huolen siitä, että Kivi ymmärsi, millainen ylipääsemätön juopa oli kiinnitetty

hänen, köyhän runoilijanuorukaisen, ja rikkaan porvarisneidon välille. Siitä lähtien harvenivat Kiven käynnit Palmqvistien luona. Hän karttoi paikkaa, jossa hänen vierailunsa olisivat synnyttäneet vain ikävyyksiä. Ainoastaan Edmundin kanssa hän seurusteli edelleen, mutta ulkona kadulla tai kahvilassa. — Albina Palmqvist eli ja kuoli naimatonna. Kaikki hänen hallussaan olleet kirjeet on hävitetty, joten emme tiedä, oliko Kivi ollut hänen kanssaan kirjeenvaihdossa vai ei. Ainakaan hän ei näytä kenellekään tuttavalleen kirjeissään hiiskuneen tästä asiasta sanaakaan. Eikä tästä hänen suhteestaan ole säilynyt jälkimaailmalle muuta kuin suullisia muistonsirpaleita.

Näyttää siltä kuin olisi tämä mielen haave eletty ja käytännössä ratkaistu jo vuoden 1855 tienoilla; silloin näet kuoli Albinan isä. Se kuului Kiven nuoruudenkokemuksiin ja jätti pettymyksen tunteen mieleen.

»Toivoton» oli myöskin hänen toinen rakkautensa, joka nähtävästi seurasi edellistä jonkun vuoden mentyä. Siitäkään emme suuria tiedä. Yhdessä ainoassa kirjeessään vähää ennen ylioppilaaksituloaan hän puhuu siitä ystävälleen Svanströmille seuraavin sanoin:

»Ja kaiken tämän ohessa loistaa hän toivottomassa rakkauskuvituksessa 'niin ihanana, niin enkelin suloisena'. — Kolme kertaa olen nähnyt unta hänestä. Kerran oli minusta kuin olisimme yhdessä olleet uudessa rakennuksessa, joka oli hyvin sekava ja ahdas, ja meitä vainottiin kovasti; mutta pian katosi rakennus, ja me istuimme pitkällä penkillä eräällä ahoilla kotiseudullani. Kevätaamu oli kylmä, maa ja metsät olivat huurteessa.

Hänellä oli jälleen päässään lumivalkea silkkihuivi, hän tarjosi minulle kahvia ja painautui rintaani vasten, sillä hänen oli vilu. Hän oli hyvin kalpea, hän katsoi minuun surullisin, kyyneleisin, mutta levollisin silmin ja puhui elämän suruista ja tulevista päivistä. Oi, että tuska voi kuvautua niin taivaallisen ihanaksi! Hänen kasvonsa olivat surevan enkelin.» Tuo »enkelin-suloinen» olento, valkea silkki päässä, oli tanssijatar Alina Frasa. Tämä neitonen oli 1850-luvulla hempeimmillään ja herätti paljon huomiota kaupungin ylimmissäkin piireissä. Hänen elämänsä vaiheet olivat hyvin romanttiset. Hänestä kerrottiin, että hän oli oikealta nimeltään Helena Anderlé ja että hänet oli piennä varastettu vanhempiensa luota Baijerista. Hän oli tullut Helsinkiin talvella 1847—48 lapsitanssijajoukon mukana, esiintyi usein lavalla balettia johtamassa ja jäi pysyväisesti maahamme. »Tämä uusi Mignon ei ollut loistavan kaunis enemmän kuin Goethenkään, mutta hän tanssi erinomaisesti ja oli sulavaliikkeinen ja viehättävän kietova olennoita. Oliko kumma että Kivi, joka ennen oli nähnyt vain Häneen jätteriä tyttöjä, mutta jonka sisässä piili luontainen kauneuden kaiho, tuossa romanttisessa, yksinäisyydessään säälistävässä neitossessa oli näkevinään ihanteensa?» Mutta melkein varmana voimme pitää, että Kivi tyytyi ihailemaan tuota lumoojatarta kaukaa, — nähtynä näyttämölavalta, säteilevänä taiteellisena ilmestyksenä, romanttisen ympäristön kehystämänä — kuten monet muut niistä helsinkiläisistä nuorukaisista, joiden sydän syttyi nti Frasan

näkemisestä ja jotka huokailivat tai kirjoittivat yksinäisissä kamareissaan runoja hänen ylistyksekseen.

Kivi on näissä rakkaushaaveissaan kaino romantikko. Rakkauden esine on hänelle vain mielikuvituksessa väikkyvä ja sydäntä vangitseva kangastus. Hän ei pääse sitä lähelle, vaan ikävöi sitä ja ihanoi sen mielikuvituksessaan. Se näkyy siitä, kuinka hän on käsitellyt naista runoudessaan. Hän pystyttää sille sydämensä alttarin, palvelukseen sitä kuin pyhää madonnaa. Hän katsoo naiseen kuin kaukaiseen, saavuttamattomaan onnelaan. Tällöisinä runoiltuina näkyinä päilyvät rakastetut naiset hänen mielikuvituksessaan. Eikä ainoastaan näkyinä, vaan myös tuntoina. On kuin olisi niistä ruumiillisuus karissut pois ja jäljelle jäänyt vain herkkä, hauras, syvästi tunteva sielu. Semmoiseksi hän halusi kuvitella naisen: puhtaaksi, alttiiksi, herkäksi, kauneutta ymmärtäväksi ja tuskaa tuntevaksi. Hänen oma tuskansa ja kaipuunsa värähtelee niissä, sekä myös hänen riemunsa: unelmien riemu. Niissä ei ole intohimoa, vaan puhdasta alttiutta, ei rakkauden miehuullista toimeliaisuutta, vaan uneksivaa, sanoin selittämätöntä onnenodotusta: yli kaiken maallisen pyrkivää, taivaaseen ikävöivää.

Muuan piirre tuosta ihastuttavasta ilmiöstä, jommoinen Alina Frasa oli Helsingin tanssilavalla, näyttää jääneen elämään pysyvästi Kiven mielessä sekä hänen runoudessaan: »lumivalkoinen liina». Näemme sen häilyvän kautta kaikkien hänen teostensa rakastavien ja rakastettavien nuorten naisten tunnusmerkkinä. Se on muuttunut melkein kuin puhtaan rakkauden vertaus-

kuvaksi. »Karkureissa» on aatelisneidolla Elmalla »lumi-liina hartioilla» kankaalla käyskennellessä ja »valkea huivi päässä» kuollessakin, Lealla on »valkea huntu» tai »valkea huivi», runossa »Keinu» on keinuvalla immellä »valkea liina», »Seitsemässä veljeksessä» on Seunalan Annan hyräilyssä äidillä »kaulassa liina, liina kuin lumi ja taivaan kaari». Tämä merkillinen sydämen kiintymys näyttää olleen Kiven tuttavienkin tiedossa. Ainakin Fredr. Cygnæus viittaa siihen vielä niissä jäähyväisnoissaan, jotka hän kirjoitti Kiven kuoleman johdosta. Hän näet huomauttaa siinä, kuinka onnettoman runoilijan elämässä oli kerran sentään aika, jolloin »valkoisen liinan häilähdys» saattoi kirkastaa hänen mielensä ja haihduttaa siitä kaikki maalliset huolet.

A. Stenroos

III. Ylioppilaana.

Runeberg oli tunnetussa runossaan ylistänyt sitä kultaista aikaa, »kun nuor' on, ylioppilas, ja puutetta ei laisin». Hänen sanansa soveltuvatkin yleensä kaikkien aikojen ylioppilasnuorisoon. Mutta ne eivät sovellu Kiveen. Hän ei ole ylioppilaaksi päästyään enää vallan nuori, eikä huoletonkaan. Lapsuuden onnelliset ajat ovat menneet; kärsimyksen vuodet ovat alkanet. Ylioppilastutkinto oli ollut hänelle voimia kysyvä ponnistus. Lisäksi olivat rahahuolet ja sairaus häntä kovasti runnelleet.

Hänen täytyi levätä ja koota voimia. Ja hän oleskeli vuoden päivät maaseudulla, osaksi veljensä Juhani luona Siuntiossa, osaksi kotonansa Nurmijärvellä, metsästellen, hiljoilleen lueskellen ja suunnitellen kirjallisia töitään, joihin Cygnæus oli häntä kehoittanut.

Hän harjoitti yliopistossa opintojaan kevästä 1859 aina vuoteen 1865, ei tosin yhtämittaa, vaan ollen läsnä kevät- ja syyslukukauden 1859, syyslukukauden 1861, kevätlukukaudet 1864 ja 1865 sekä lyhyitä aikoja muinakin lukukausina: todellisuudessa ainoastaan noin kolme lukuvuotta, jota aikaa hän ei suinkaan käyttänyt säännölliseen yliopisto-opiskeluun sitäkään. Mutta

joka tapauksessa hän vietti nämä vuodet pääkaupungin sivistyselämän piirissä ja sai siitä vaikutelmia, joilla oli määräävä merkitys hänen kehityksessään.

Keväistä virkeyttä ja vauhtia oli Suomen oloissa 1860:n tienoilla. Edellisen vuosikymmenen henkinen takatalvi oli keisari Nikolai I:n mukana poistunut, ja sijaan oli tullut Aleksanteri II:n valtaistuimelle noustessa vapaampi ja valoisampi aika. Se näkyy kaikilla aloilla. Valtiollinen elämä elpyy, valtiopäivät kutsutaan koolle 1863, suomen kielelle myönnetään ennen kuulumattomia oikeuksia ja Suomen rahalaitos järjestetään omintakeiselle pohjalle. Uusia kouluja aletaan perustaa, uusia sanomalehtiä syntyy, aatteellisia seuroja alkaa muodostua ylt'ympäri maata. Ja kaikkia näitä harrastuksia elähyttää selvä suomalainen henki. Se herätys, jonka Snellman 1840-luvulla pani alulle ja joka alussa kosketti vain pientä sivistynyttä piiriä, ulottuu yhä syvemmälle ja laajemmalle. Koko suomalainen kansanainees alkaa heräillä, maaseutuja myöten, heräillä tietoiseksi oleniassaolonsa tarkoituksesta ja sivistysvelvollisuudestaan.

Yliopisto oli 1860:n tienoissa, jos koskaan, maamme korkeimman henkisen elämän keskus. Sen piiriin kuuluivat melkein kaikki parhaat voimat, mitä meillä siihen aikaan oli opillisilla aloilla. Eikä niitä ollut vähän. Professoreina toimivat Snellman, Lönnrot, Cygnæus ja Topelius. Näiden vanhempien rinnalle tai heidän sijallensa kohooa 1860-luvun ensipuoliskolla akateemisiin oppituoleihin taaja nuorten parvi: Aug. Ahlqvist, Th. Rein, Yrjö Koskinen ja Julius Krohn. Edellisen ajan isän-

maalliset aatteet alkavat muuttua teoiksi, todellisuudeksi, — josta on ilmeisimpiä ajan merkkejä se, että suomen kieli, sensuurinkahleista päästyään, yht'äkkiä pyrki voimakkaasti kuuluville niin hyvin tieteessä kuin taiteessa, niin hyvin valtiollisten kuin yhteiskunnallisten kysymysten pohdinnassa. Kansallisuus oli se aate, joka johti ja innosti tämän suomalaisen sivistyneen polven koko elämäntyötä. Se antoi suunnan, ei ainoastaan puolue-elämälle ja politiikalle, vaan useinpa tieteelliselle tutkimukselle ja runoudellekin.

Yliopistollisen pohjasivistyksen välttämättömyyttä teroittivat Kiven mieleen ystävät. He kehoittivat häntä käymään luennoilla ja suorittamaan edes kandidaattitutkinnon. Kivi omasta puolestaan oli valmis myöntämään, että he olivat oikeassa; niin suuren arvon hän antoi tiedolle ja etenkin järjestelmälliselle. Hän hankki lainan, ja alotti yliopistolliset opintonsa maaliskuulla 1859. Todellisuudessa hän kuitenkin »ei harjottanut mitään opinnoita», luki ainoastaan Shakespearea. Siihen aikaan hän ei kirjoittanut varsin paljon, mutta hän istui usein pitkät kuurot sohvallansa mietiskellen ja haaveillen.» Forssellin välityksellä Kivi tutustui tähän aikaan muihinkin pohjalaisiin: Jaakko Forsmaniin, J. V. Calamniukseen, W. K. Cronströmiin ja C. G. Swaniin. Viimemainittu on kertonut tutustumisestaan seuraavasti: »Varsin hyvin muistan, missä tilaisuudessa minä häneen tutustuin. Kiven paras ystävä oli E. A. Forssell. Hänen luonaan Kivi minulle ensi kerran esitettiin. Se painui erityisestä syystä muistiini. Kiven poistuttua kertoi näet Forssell minulle, että tässä nuorukaisessa oli

kirjailijan alku ja että hän *mieltii suurta romaania.*» Kivi kuunteli Lönnrotin luentoja Kalevalasta ja Cygnæuksen luentoja estetiikasta. Cygnæus alotti syksyllä 1859 tuon kuuluisan luentosarjansa, jossa hän m. m. esitti Shakespearen draamoja ja joka houkutteli oppisalin täyteen innostuneita kuulijoita, niiden joukossa naisiakin. Nämä luennot, jotka aina pysyttelivät suurissa yleispiirteissä, epäilemättä aukaisivat laajoja näköaloja nuorelle runoilijalle. Ja niiden antamat vaikutelmat jäivät kai pysyvimmäksi tulokseksi tämän vuoden yliopisto-opinnoista, sillä Kiven nieltä houkuttelivat jo alunalkaen niistä pois omat kirjalliset harrastukset.

Syyslukukauden 1859 ja kevätlukukauden 1860 Kivi asui Helsingissä teurastaja J. W. Wareliuksen talossa Länsi-Heikinkadun varrella pienessä ullakkokamarissa. Siinä hän kirjoitteli »Kullervoansa» ja kenties myös luonnosteli »Nummisuutareitansa». Hänen runoilijataipumuksensa olivat tunnetut läheisimmässä toveripiirissä. Joskus hän luki muutaman palasen kirjoituksiaan nuorelle asuintoverillensakin, ja niiden joukossa oli eräitä ruotsinkielisiä lyyrillisiä runoja, jotka lienevät hävinneet, kun ei tekijä itsekään tainnut antaa niille suurta arvoa. Joku toveri kävi tuolloin tällöin Kiveä tervehtimässä, esim. Svanström, Holmström ja Forsellin veljekset. Itse hän pysytteli yleensä syrjässä kaikesta julkisesta esiintymisestä, ylioppilaskokouksista ja suurista seuratilaisuuksista. Niistä esti häntä niin hyvin luonteen arkuus kuin kukkaron tyhjiys. Maisteri Julius Krohn, joka seurustellessaan oli tutustunut Kiven ahtaisiin taloudellisiin oloihin, hankki hänelle varak-

kaalta isältänsä pienen avustuksen opintojen jatkamista varten.

Kivi nautti tätä 100 ruplan suuruista avustusta kahdena vuonna, mutta sitten se lakkasi, arvattavasti siitä syystä, ettei hän katsonut voivansa ottaa sitä enää vastaan, koska hänen yliopistolliset lukunsa eivät sillä välin olleet lainkaan edistyneet. Hän oli viettänyt toista vuotta — kevätkesästä 1860 syyspuoleen 1861 — pääasiallisesti maaseudulla, Siuntiossa ja Nurmijärvellä, ei lukemassa tutkintoa varten, vaan muokkaamassa »Kullervo» ja kirjoittelemassa »Nummisuutareita». Ja vaikka hän taas lokakuussa 1861 saapui Helsinkiin siinä varmassa aikomuksessa, että ottaisi entistä lujemmin kiinni opinnoista, ei siitä kuitenkaan näkyvää jälkeä tullut.

Kiven taloudellinen asema pysyi edelleenkin ahtaana. Sen vuoksi hän ei voinut ajatella pitempiä aikaista opiskelua, vaan oli pakotettu matkustamaan Nurmijärvelle vuoden 1862 alussa ja pysyttelemään maaseudulla aina joulukuuhun 1863, jolloin hän tuli Helsinkiin huolehtimaan »Kullervon» ja »Nummisuutarien» painoon saamista ja viipyi sen vuoksi melkein yhtämittaa aina elokuuhun 1864, nähtävästi toveriensa ja ystäviensä rahallisesti avustaessa. Kuinka vähäiset hänen ulkonaiset elämänvaatimuksensa olivat, näkyy siitä kirjeestä, jonka hän vuoden 1863 lopussa kirjoitti Th. Reinille ja jossa hän puhuu raha-asioistaan seuraavasti: »Jään tänne kaupunkiin 4 kuukaudeksi; huhtikuussa lähdän täältä taas Siuntioon, jossa oleskelin menneen kesän ja voin sängen hyvin ja terveys palasi, tosin vähitellen mutta varmasti. Ensi kesän vietän taas siellä ja luulen seu-

raavana syksynä voivani palata Helsinkiin terveenä ja reippaana. Mutta kuinka voin viettää nämä neljä kuukautta terveyteni puolesta repimättä mitä tähän asti olen rakentanut, sitä en ymmärrä, jos nim. taas taloudellisessa suhteessa joudun samaan kurjuuteen kuin ennen; ja ensi kesä ei kenties enää voisi korjata, mitä tämä talvi on rikkonut, varsinkin jos minun on pakko kantaa koko entisen surkean elämän taakka. Kuitenkaan ei tämä talvi maksaisi minulle enempää kuin 32 ruplaa (8 kuussa). Mutta mistä saan ne? Luulen että sinulla ei ole tilaisuutta lainata minulle tätä summaa, mutta pyydän sinua mitä harcaimmin, että sinä (ja arvollasi pitäisi sinua saada paljon aikaan) puhut kauniisti jollekin varakkaalle miehelle ja vielä parempi, jos se on joku suomalaisuuden edistystä suosiva. Suunnitelmani olisi, että minä joka kuukauden lopussa (joulu-, tammi-, helmi- ja maaliskuun lopussa) saisin häneltä lainaksi 8 ruplaa, ei koko summaa yht'aikaa, niin en tahtoisi. Tämä (8 ruplaa) olisi kaikkien laskujeni mukaan minulle kuussa riittävä, sillä aion elää kieltäytyen; kieltäytyminen on juuri oleva se keino, jonka avulla minun välttämättä täytyy päästä terveeksi. Vannon pyhästi, että tämän talven kuluessa ei tule muuta kuin yksinkertaista ravintoa ja puhdasta vettä huulilleni, enkä ole luova katsettakaan naiseen. — Näillä 32 ruplalla pääsen elämään talven rauhassa ja siitä voi siis riippua onneni ja onnettomuuteni; sillä jos minua taas alkaa täällä alituinen puute ja hätä ahdistaa, niin kivulloisuus kai pian pääsee valtaan ja minä voisin joutua mitä epätoivoisimpiin äärimmäisyyksiin.»

Kevätlukukaudella 1864 tapaamme hänet taas opintoja harjoittamassa. Hän kuunteli nyt Cygnæusta ja Frosterusta. Cygnæus luennoi lyyrillisen ja draamallisen runouden estetiikasta, kiinnittäen huomiota tärkeimpiin kohtiin lyriikan ja dramatiikan historiassa, ja Frosterus esitti vertailevasti Englannin ja Ranskan yhteiskuntaolojen kehitystä.

Nervander on kuvannut erästä käyntiään Kiven luona seuraavasti:

• Oli ilta alkupuolella vuotta 1864. Eräässä ylioppilaskamarissa Helsingissä istui kaksi nuorukaista, jotka olivat ystäviä jo ennen kuin he melkein samaan aikaan olivat saaneet ylioppilaslyyryn ja jotka molemmat vast'ikään olivat nuorten onnellisessa tulevaisuudenuskossa lähettäneet ensimmäisen näytelmäyhtyeensä julkisuuteen.

Ilta oli kulunut tuttavallisessa keskustelussa, jolle kuitenkin antoi jonkunlaisen juhlallisen vakavuuden leiman se seikka, että vanhempi noista nuorista miehistä oli muutamia viikkoja aikaisemmin kadottanut äitinsä, jota hän oli suuresti rakastanut.

Lopulta kääntyi puhe molempien tulevaisuudensuunnitelmiin. Nuorempi esitti voitonriemuksella rohkeudella runollisia pilvulinnoja, jotka onneksi juuri ja juuri mahtuivat taivaslaen alle. Kun hän päätti puheensa, oli jo myöhä, ja kynttilä huoneessa melkein loppuun palanut. Silloin hän tiedusteli vanhemman suunnitelmia.

Hitaasti ja vaatimattomuudella, joka oli rehellinen ja tosi, niinkuin kaikki hänessä, alkoi tämä puhua: 'Minun vähäiset ja heikot opintoni kieltävät minua pyrkimästä niin korkealle kuin sinä, ja minun työni päämaali on senvuoksi oleva toinen kuin sinun. Mutta kiitollinen kuitenkin olisin, jos sen saavuttaisin'. Ja veljellisellä luottamuksella ja yltyvällä kaunopuheisuudella, joka kaikessa yksinkertaisuudessaan oli hurmaava, hän sanoi aina halunneensa oppia täydelleen tuntemaan Suomen kansaamme, voidakseen sitten jostakin isän-

maamme pikkusopukasta käsin kuvata näytelmän rauhoite-
tussa maailmassa tätä kallista kansaa kaikessa sen suuruu-
dessa ja jaloudessa, kaikissa sen iloissa ja suruissa, kaikessa
sen köyhyydessä ja järkkymättömässä kärsivällisyydessä.
Hän sanoi tahtovansa kuvata sitä niin, että kaikki rakas-
talsivat sitä yhtä suuresti kuin hän, ja että meistä siten
tulisi rakkaudessa voimakas ja yksimielinen kansa.

Näitä hiljaisella innostuksella lausuttuja sanoja kuunteli
nuorempi toveri syvän äänettömyyden vallitessa hetki hetkeltä
yhä nöyremmällä ja palavammalla sydämellä. En tiedä, nä-
kikö hän surun ailahduksia tuntien omien runollisten ilmalin-
nojensa horjuvan, mutta sen tiedän, että rakkaus Suomen kan-
saa kohtaan siitä hetkestä alkaen ainiaaksi juurtui hänen rin-
taansa. Ei koskaan ollut hänen kansansa kuva lemmekkääm-
min piirrettynä astunut hänen nuoren sielunsa eteen, ei kos-
kaan suuri elämäntehtävä yksinkertaisempana ja oman kun-
nian ja omien etujen suhteen vaatimattomampana näyttäyty-
nyt hänelle. Tuntien elävästi seisovansa ensi kertaa elämäs-
sään Jumalan valitun asean edessä, hän nousi, kun puhuja oli
lopettanut, ja puristi hänen kättänsä lämpimästi jäähyväisiksi,
samalla kun himmeästi häilyvä kynttilän liekki, taistellen yön
synkkiä, haaveellisia varjoja vastaan huoneessa, loi omituisen
valaistuksen suomalaisen runoilijan älykkäille, kärsimyksien
kuluttamille kasvoille.»

Palattuansa kotiin tältä vierailultansa Nervander kir-
joitti suoranaisen runon tuosta »torpan pojasta», ennus-
taen siinä m. m. että »tulee päivä, jolloin hänen nimensä
on säteilevä rakastettuna kuin kevätpäivän aurinko yli
suomalaisen syntymämaamme!»

Semmoisen vaikutuksen saattoi Kiven vaatimaton
olemus tehdä niihin tovereihin, jotka pääsivät katsah-
tamaan syvemmälle hänen sieluunsa ja joissa oli itses-
sään vähänkin runoilijan välitöntä ymmärrystä.

Tämä välitön ymmärrys se kai liitti heti hyväksi ystäviksi Kiven ja Kaarlo Bergbomin, jotka saman vuoden syyspuolella ensi kerran tapasivat toisensa.

Bergbom, josta tuli Kiven lähin uskottu sen jälkeen, kun Svanströmin ja hänen tiensä vähitellen erosivat, oli jonkun verran nuorempi häntä, mutta opintojensa puolesta jo paljon pitemmällä kuin hän ja harrastuksiltaan hänelle sangen läheinen. Hän oli syvä, syttyvä luonne, vannoutunut suomalaisuuden aatteelle ja taiteellisille harrastuksille, joihin rikkaat luonnonlahjat häntä vastustamattomasti vetivät. Kaikista Kiven tuttavista hän oli hänen kanssaan henkisesti kenties lähinnä tasaväkin ja mielikuvitus- ja tunneihmisenä ikäänkuin luotu häntä ymmärtämään. Sen vuoksi heidän välilleen rakentuikin ystävyys, jota ei tiettävästi mikään horjuttanut.

Kiven varsinainen opiskeluaika loppui vuoteen 1865. Opiskelun varsinainen tarkoitus, tutkintojen suorittaminen, jäi kokonaan saavuttamatta, ja monestakin syystä. Tärkein niistä lienee tuskin ollut taloudellista, vaan psykologista laatua. Kiveltä puuttui yliopisto-opiskelun kaksi suurta edellytystä: riittävää tarmoa ja tarpeellisia pohjatietoja. Hän yritti ja yritti, mutta ei jaksanut viedä tahtoansa perille. Tieteet eivät häntä »huvittaneet». Lisäksi hänen koulusivistyksensä oli niin vähäinen ja hatara, ettei sen varaan käynyt suuria rakentaminen; ja hän oli liian vanha ja varaton alkaakseen kaikki tyyni alusta. Mutta ennen kaikkea: hänen rinnassaan soi väkevämpänä runouden kutsu kuin tieteen, eikä hän sille mitään voinut. Hän oli määrätty

kulkemaan omia teitään. Hänelle olivat ummessa yleisesti tunnustetut elämänurat, mutta avoinna runouden laaja, vapaa valtio, jonka kansalaisoikeuksia varten ei vaadita tiedemiehen valtakirjoja eikä suuren syntyperän maine- tai varallisuustodistuksia. Hänen oli olojen pakosta astuttava syrjään siihen asti valmiiksi viitoitetuilta kulkuväyliltä, vetäydyttävä kaupungista maaseudulle, yliopistosta yksinäisyyteen, suuren luonnon keskelle. Näin hän maailmasta ja sen kunniaa kieltäytyessään voitti runouden valtakunnan ja liitti sen erottamattomaksi osaksi suomalaisen kulttuurin yhteisvalloituksiin. Tälle voittoretkelle eivät häntä innostaneet niin paljon kotoiset mainehikkaat esikuvat kuin maailmankirjallisuuden mestarit Shakespeare ja Cervantes, joihin hän oli tutustunut juuri ylioppilasvuosinaan.

Shakespeare ja Cervantes, nämä renessanssikauden suuret mestarit ne ennen muita antoivat Kivelle varsinaisen runoilijaherätteen. Heidän teoksissaan hän tapasi hengen omasta hengestänsä, heihin hän liittyi lujilla sukulaisuuden siteillä. Shakespeareen hän kiintyi niin, että oppi useat kohdat hänen näytelmänsä ulkoa — esim. Cordelian osan »Kuningas Learista» — ja joutui aina haltioihinsa, kun tuttavien kesken tuli puhe näistä draamoista. Cervantesin romaani kului myös hänen käsissään ahkerasta käyttämisestä. Näissä kaukaisissa kirjailijoissa hän tapasi sen, mitä enimmäksin kotimaisissa kaipasi: kirjallisista ja kansallisista sovinnaisuuksista vapaan katseen, alkuperäisen rikkaan mielikuvituksen ja voimakkaan huumorin.

Shakespeare ja Cervantes eivät kuitenkaan olleet ai-

noat Kiven kirjallisista oppi-isistä. Myöskin Homeros, Vergilius ja Dante, Ludvig Holberg, Ossian sekä eräät skandinavilaiset romantikot, etupäässä E. J. Stagnelius, voidaan lukea niiden joukkoon. Tärkeimmäksi näistä on katsottava Holbergin esikuvallisuus. Kiveä liittää Holbergiin se järeä realismi ja ilotteleva suhde maalaisaiheisiin, joka ilmenee viimeksimainitulla eräissä komedioissa, varsinkin »Jeppe Niilonpojassa» ja »Erasmus Montanuksessa». Sitäpaitsi on Holbergin helposti näkyvä sorminäppäryys tarjonnut Kivelle hyvän tilaisuuden omistaa itsellensä koeteltuja teatterikeinoja kohtausten rakentelussa.

Tällaisella kirjallisuudella Kivi »laajensi mielikuvituksen piiriä» ja sivuutti sen kirjallisen tason, jolla useimmat maamme silloiset runoilijat ja esteetikot seisoivat. Hän ei tyytynyt kulkemaan siinä vanavedessä, jonka meidän myöhäisromantikkomme ja Runebergin jäljittelijämme muodostivat. Hän ei luultavasti kuitenkaan tiennyt paljon mitään siitä uudenuutukaisesta kirjallisuudesta suunnasta, joka ulkomailla oli vastikään realismin nimellä alottanut kiertokulkunsa. Ja vaikkapa hän olisi tiennytkin, niin hän tuskin olisi kovin ihastunut siitä luovan mielikuvituksen niukkuudesta ja siitä huumorin puutteesta, mikä oli tunnusmerkillistä tämän suunnan johdonmukaisimmille tuotteille varsinkin sen emämaassa Ranskassa, niin paljon kuin ne muuten sisälsivätkin kirjallisesti korkeita ominaisuuksia.

Oman sisäisen kauneusoppinsa mukaisesti Kivi näet antoi paljoa suuremman arvon luovalle mielikuvitukselle ja itsenäiselle neroudelle kuin minkään teoreettisen

taideohjelman tai muutosäännön nuhteettomalle noudattamiselle. Tältä kannalta on helposti ymmärrettävissä se hylkäävä kanta, jolle hän asettui orastelemaan suomenkieliseen taiderunouteen ja sen pääedustajiin Oksaseen ja Suonioon nähden, joilta kummaltakin puuttui noita hänen ihailmiensa ominaisuuksia. Se akateemisuuteen viittaava muodonpalvelus, joka ilmenee Oksasen runoudessa, ei koskaan saanut Kiveltä lämmitä tunnustusta. Suonion runoutta hän taas piti latteana ja mainitsi eräässä kirjeessään, että »hänellä on kuitenkin toinen käsitys Suomen runoushengestä kuin minulla ja — monella muulla. Hän onkin Saksalainen.» Kun hän näin arvosteli etevimpiä suomenkielisiä taiderunoilijoita, on luonnollista, että hänen tuomiensa suomalaisista kirjailijoista yleensä oli ankara, mutta jälkimaailman silmissä hänen lausumanansa aivan oikeutettu. »Mutta yksi asia — sanoo hän — on tunnettu asia, se että suomenkiihkosuudessa ja melkein kaikissa sen esiiniehissä valitsee suuri stobakillisuus [= itsepintainen tyhmyys], enimmäkseen näistä miehistä ovat olleet juuri sellaisia, jotka ovat kaiken nerollisuuden vastakohta, suuria tolvanoja, muutamat perin hullujakin. Sen vuoksi on myös nyt se kieli, jota se harjoittelee, semmoista sijanruokaa kuin se on, ilman yhtään henkeä ja tulta, maistuu paljaalle puulle. Onko ihme, ettei maamme sivistynyt kansa paremmin taivu sen viljelykseen, joka tuntuu kuin pureskeltä lastuja ja kiviä. Mutta tämä ehkä tapahtuu juuri Jumalan asetuksista; ehkä hänen mielestensä ei ole vielä tullut suomalaisuuden oikea aika historjan hengellisiä vaatimuksia kohtaan; siis täytyy se vielä

viipyä ja vitkastella; mutta ettei se perin pääsis sammumaan, on se pannut sen hoitajiksi tolvanoita, jotka tuota eivät voi kummoisekskaan saattaa, mutta niinkuin sanoin. vaaliivat kuitenkin kipenän sammumasta.»

Näistä lauseista näkyy, kuinka vähän Kivellä oikeastaan oli liittymäkohtia oman aikansa suomenkieliseen kirjallisuuteen ja suomalaisuuden esimiehin, niin suuri »fennomaani» kuin hän omalta kohdaltaan ehkä olikin, ja vaikka hän olojen pakosta joutui kosketuksiin eräiden päämjestenkin kanssa. Hän ei yleensä ollut mikään aatteenajaja tai poliittisen rintaman mies, vaan vapaa, itsenäinen työmies; hän ei ollut taistelija, vaan taiteilija. Suomalaisuus oli hänelle lihaa ja verta eikä pelkkä aate; kansa kirjava joukko yksilöitä eikä pelkkä käsite; kieli persoonallinen ilmaisukeino eikä persoonaton koulu- ja virastokieli. Kalevala ja Kanteletar olivat varmaankin ainoat alkuperäiset suomenkieliset runotuotteet, joita hän luki jonkunlaisella ihastuksella. Siitä on todistuksena ennen kaikkea hänen näytelmänsä »Kullervo» sekä joukko tyyllisiä ja sanastollisia merkkejä hänen muisakin teoksissaan. Hänen oppainansa kansanrunoutemme maailmaan olivat Lönnrotin luennot ja Cygnæuksen esteettiset tulkinnat. Ja hän viehättyi sen mielikuvitusriikkauteen ja naiviin välittömyyteen, vaikka sen itäsuomalainen kielipohja kaiketi oli jossakin määrin outoa hänelle ja vaikka hänen lämpimin ihastuksensa suuntautui semmoiseen, missä ihminen ja hänen sisäinen elämänsä oli keskeisintä. Maalaisen syntyperänsä kautta hän inuuten seisoi niin lähellä elävää kansanrunoutta, ettei hänen tarvinnut painetuista kirjoista hakea kaikkia

niitä satuja, tarinoita, sananlaskuja ja arvoituksia, joita hänen teoksissaan vilisee.

Vielä on mainittava, että raamattu oli lapsuudesta saakka Kiven mielikirjoja, samaten kuin hän oli jo varhain tutustunut tarkoin vanhaan virsikirjaan y. m. hänen saatavissaan olevaan uskonnolliseen kirjallisuuteen. Ja jos tarkalle otetaan, oli tämän kirjallisuuden vaikutus hänen runouteensa ja elämänskatsomukseensa kenties suurempi kuin melkeinpä minkä kaunokirjallisen teoksen tahansa. Pitkin matkaa rakentuu Kiven teosten juhlallinen tyyli suomenkielisen uskonnollisen kirjallisuuden perustamalle pohjalle. Koko »Lea» on syntynyt Uuden Testamentin virittämästä kipinästä. Kaikki »Yö ja päivä» kappaleen haltioitunut runous valuu myös samasta lähteestä. Ja se lempeä sovituksen ja puhtauden henki, joka huokuu kaikista Kiven kappaleista, perustuu suurelta osalta niihin vaikutelmiin, mitä uskonnollinen kirjallisuus on hänessä herättänyt.

Kaikki nämä läheiset ja kaukaiset, koti- ja ulkomaiset kirjalliset vaikutukset olivat yhdessä muovailemassa Kiven runoilijapersoonallisuutta siksi, minkälaisena se sitten esiintyy tuotteissaan: erikoisena, vapaana, vivahdusrikkaana ja välittömänä, kaikista maalaisistaan poikkeavana ja kuitenkin oman aikansa lapsena, joka maksoi hänkin kalliin vero-osansa maassamme vallitsevalle ajanhengelle ja sen esteettisille vaatimuksille.

Suomalaista teatteria ei Kiven ylioppilasvuosina vielä ollut olemassa. Ainoat suomenkieliset teatteritilaisuudet olivat satunnaisia, vaatimattomia seuranäytelmäesityksiä siellä täällä maaseudulla ja ne jokseenkin yhtä vaati-

mattomat ylioppilasesitykset, joita oli Helsingissä vv. 1858—59 keväällä pantu toimeen ja joissa näyteltiin Hannikaisen »Silmänkääntäjä» ja »Antonius Putronius».

Suomalaisessa yleisössä alkoi teatterintarve kuitenkin vähitellen heräillä, ja Kiven ja hänen aikalaistensa — varsinkin Kaarlo Bergbomin — elämäntyö oli tässä suhteessa perustavaa laatua. »Suomalainen Seura» ryhtyi Helsingissä tyydyttämään tuota tarvetta panemalla toimeen joitakin näytäntöjä, joissa oli ohjelmana joku suomennettu ulkomaalainen näytelmäkappale tai ooppera, ja näistä harrastuksista kehittyi sitten vähitellen ajatus perustaa vakinainen suomalainen teatteriseurue. — Ruotsinkielisellä taholla oltiin tässä suhteessa valppaampia ja edistyneempiä. Helsingissä oli vuodesta 1827 alkaen erityinen teatterihuone, ja tilapäiset seurueet näyttelivät siinä aina 1860:een asti. Sen näyttämöllä saatiin tutustua Ruotsinmaan parhaisiin näyttämövoimiin ja nähdä Schillerin, Topeliuksen, Laguksen, Berndtsonin y. m. kappaleita. Lyhyen olemassaolonsa aikana ehti sen seuraaja, uusi kiviteatteri — se paloi 1863 — antaa paljon vireyttä näytelmätaiteelle. Sen ohjelmisto valittiin kirjallisia näkökohtia silmällä pitäen ja näyttelijöitä elähytti taideinnostus. Kiviteatterin palon jälkeen oli Arkadia jonkun aikaa kuuluisin teatteripaikka Helsingissä, kunnes kiviteatterin sijalle v. 1866 valmistui »uusi teatteri». Nämä teatterit toimivat ajan oloihin nähden jokseenkin virkeästi. Ja 1860-luvulla oli prof. Cygnæus näytelmätaiteen ja näytelmärunouden voimakkaana esitaistelijana.

Aleksis Kiven teatterituntemus perustuu muutamiin

vähäpätöisiin seuranäytelmäesityksiin sekä niihin harvoihin suurempiin taïdenautintohetkiin, mitkä hän sai elää Helsingin varsinaisissa teattereissa. Juuri se seikka, että hän niin harvoin sai tilaisuuden nähdä teatteriesityksiä eikä omia kappaleitansa lavalta koskaan, selittää erinäisiä näyttämöllisiä heikkouksia — esim. pitkävetoisuutta — hänen draamojensa rakenteessa.

Ajan henki tuli muuten huomaamatta tukemaan vähitellen viriäviä draamallisia harrastuksia suomalaiseläkin taholla. Se vauhti ja voima, minkä henkinen elämä meillä sai 1860-luvulla, tavallaan teki suomalaisen näytelmätaiteen puutteen tuntuvaksi. Tämä ajan pyrkimys selittää, miksi tällöin semmoisetkin lyyrilliset luonteet kuin Tuokko tai Nervander yrittelevät näytelmän alalla tai miksi Kaarlo Bergbom innostuu hakemaan draaman aiheita historiasta tai muusta kirjallisuudesta. Aleksis Kivi oli tässä suhteessa ajan pyrkimyksen kauden täyttymys.

IV. Kullervo ja Nummisuutarit.

Hänen ensimmäinen julkisuuteen tullut näytelmänsä oli »Kullervo».

Tunnettua on, mikä ulkonainen syy kehoitti Kiveä tämän näytelmän kirjoittamiseen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura julisti v. 1859 150 hopearuplaa palkinnoksi parhaasta suomenkielisestä teatterikappaleesta. Tämän johdosta Kivi tuli ryhtyneeksi käsin näytelmään, ja voittikin mainitun palkinnon Seuran vuosikokouksessa 16 p. maalisk. 1860.

»Kullervon» aihe on saatu Kalevalasta. Samalla se on tavallaan tulos hänen molempien yliopisto-opettajien, Lönnrotin ja Cygnæuksen antamista herätteistä. Lönnrot käsitteli luennoissaan Kalevalaa, selitteli sen sisällystä, tapahtumien yhteenliityntää, runoissa esiintyviä outoja sanoja j. n. e.; ja nämä selitykset osaltaan ohjasivat Kiven käsitystä. Cygnæus taas oli ottanut v. 1853 julkaisemassaan kirjoituksessa »Kalevalan traagillinen aines» juuri Kullervon luonteen tutkimuksen esiin ja melkein kuin kehoittamalla kehoittanut käsittelemään näytelmällisesti tuota kansanrunon tarjoamaa voimakasta aihetta. Cygnæuksen opastamana Kivi saattoi tehdä Kullervon ikäänkuin omaksensa, siirtää

hänen rintaansa omia kärsimyksiänsä ja riemujansa, sanalla sanoen: jatkaa sen luonteen uudestaan-runoilua nykyaikaiseen suuntaan. Niinkuin Shakespeare oli puhaltanut hengen menneen ajan taruhahmoihin »Hamlettissaan» ja »Macbethissaan», niin Kivikin päätti sen tehdä.

»Kullervon» ensimmäinen laitos oli draamallisesti hatarata teos: löyhä liitteiltään, epätarkka henkilökuvaukseltaan ja liian arkipäiväinen kieliasultaan. Niin sitä arvostelea palkintolautakunta. Mutta samalla se myöntää tuon teoksen syntyminen »erinomaiseksi sattumaksi Suomen kielen ja kirjallisuuden alalla» ja ennustaa tekijällä olevan »toivollisen tulevaisuuden Suomen kirjallisuudessa».

Kivi ryhtyi saamiensa neuvojen mukaan uudestaan muokkaamaan teostaan. Korjaileminen sujui hitaasti. Kului kokonaista neljä vuotta ennenkuin »Kullervo» lopullisesti valmistui, ja teos kirjoitettiin sillä välin kahteen kertaan uudestaan. Kappale oli muuttunut korjaillessa niin suuresti, että kun se v. 1864 esitettiin uudelleen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, niin lausui Julius Krohn siitä, että se »nykyisessä muodossaan on ainoasti pitänyt vanhan nimen, aineen ja muutamat ansiolliset kohdat, vaan muuten ilmestynyt ihan uudistuneena, entistänsä ehompana». Kivi oli noina viiteenä vuonna, jotka kuluivat »Kullervon» ensimmäisen hahmostelun ja viimeistelyn välillä, tehnyt ahkerasti työtä ja jättänyt melkoisen kehityksen taipaleen taaksensa.

Kappaleessa kohdistuu päähuomio voimakkaasti Kullervoon. Kullervo on hänelle kuten Cygnæukselle väkevä sankari: vapaa, itsenäinen, ylpeä luonne, joka ei siedä

orjuutta eikä ylenkatsetta. Suuret vapaudenunelmat palavat hänen mielessään. Mutta juuri siksi tuntuu orjuus tuskalliselta ja tukahduttavalta. Kullervon otsaan on poltettu orjan merkki ja jokainen viittaus siihen on kuin puukonisku sydämeen. Hän on jo parikymmentä vuotta kantanut orjan iestä, ja hänen sielunsa on myrkyttynyt. Koston ajatus on hänen ainoa onnensa ja ilonsa. Mikään muu ei häntä tyydytä. Hän turmelee kaikki jokapäiväiset työt ja odottaa vain sopivaa hetkeä pannakseen kauhean päätöksensä täytäntöön. Hänen kuvitelmansa siinä suhteessa ovat yhtä rajut kuin hänen onnenunelmansa ovat suurisuuntaiset. Hän on noita syviä luonteita, jotka eivät tyydy mihinkään puolinaiseen eivätkä koskaan unohda kärsimäänsä vääryyttä. He ovat syntyneet suureen onneen tai suureen onnettomuuteen; keskitietä heillä ei ole. Kullervo ponnahtaa kaikella luontonsa voimalla orjuutta, vääryyttä ja ylenkatsetta vastaan. Hän nousee kostamaan kärsimyksiänsä, puree sydämensä kovaksi ja syöksyy veriteosta veritekoon, miettien kylmästi: »Kosk'ei menty tästä korkeuteen päin, niin alas mustaan syvyyteen, että silmät tulta lyö!» Hän ei epäröi eikä horju koskaan. Kun katumus tai jokin hellempi tunne pyrkii valtaamaan mieltä, niin hän karkoittaa sen pois naismaisena heikkoutena. Mutta samalla kuin hänen sydämensä ulkonaisesti yhä jäykistyy ja paatuu, toimivat hänessä pohjalla näkymättömät voimat. Oikeuden ääni — sama ääni, joka käski häntä kostamaan kärsittyjä vääryyksiä — huutaa nyt hänessä yhä voimakkaammin, vaikka hän koettaa sitä tukahduttaa. Tämä ristiriita käy hä-

nelle ilmeiseksi ja siihen hän sortuu. Hän kääntää omaan rintaansa sen miekan, jolla hän on lähtenyt vääryyttä kurittamaan ja sortajille kostamaan, tunnastaen siten oikeudelle lopullisen voiton.

Tässä Kullervon luonteen peruskaavauksessa on kiel-tämättä traagillista suurisuuntaisuutta ja voimaa. Kullervo kohoaa näytelmässä päätä korkeammaksi kaikkea muuta kansaa järkähtämättömän oikeudentuntonsa, pe-loittavan voimansa ja suorutensa vuoksi. Ja tätä ase-maa on vielä vahvennettu nerokkaasti sovitetuilla vasta-kohdilla orjamielisen Kimmon ja arau Nyyrikin rinnak-kaiskuvilla.

Rakenteeltaan ei »Kullervo» suinkaan ole ehyt. Ku-vaelma ei liity toiseen niin kiinteästi kuin näytelmä-muoto vaatii. Mutta Kalevalan Kullervo-tarina on ai- van mahdoton rikkoinattomassa laajuudessaan ja moni- polvisuudessaan näyttämölle asetettavaksi muuten paitsi enemmän tai vähemmän irrallisina kuvaelmina, niinkuin Kivi on tehnyt. Niissä on tilaa viivähteleville tunnel- mille ja mielenpurkauksille. Varsinkin ne lyyrilliset koh- dat, jossa Kullervo kuuluttaa ilmoille yksinäisyydenikä- vänsä, onnenkaipuutansa tai sieluntuskaansa, ovat kauttaaltaan onnistuneita, jopa usein kerrassaan ne- rokkaita alkuperäisessä voimassaan ja välittömyydes- sään. Semmoisia kappaleita kuin on esim. Kullervon vertaus teräsvuoren uumentoihin tuomitusta vangista tai hänen jylhä monologinsa autioon kotiin palattua ei ole kukaan muu paitsi Kivi pystynyt kirjoittamaan suo- men kielellä.

»Kullervo» on rikas vastakohtista ja vivahduksista.

Siinä on surun rinnalla iloa, kylmyyden rinnalla hellyyttä ja traagillisuuden rinnalla leikillisyyttä. Sen henkilökuvaus ulotteleksen eri suuntiin: konnamaisen Unnon rinnalla on rehellinen Kalervo, hitaan Tieran rinnalla vilkas Viksari, herkän Ainikin rinnalla tunteeton Kelmä ja ilkeän Ilmarisen emännän rinnalla »madonnamainen» Kullervon äiti. Kaikki tämä tietää alkayassa näytelmäkirjailijassa suuria lupaavia kykyjä. Hän on niiden käyttelyssä paikoin ilmeisesti nojannut Shakespeareen.

»Kullervo» on myrsky- ja kiihkokauden nuorekas tuote. Sitä lukiessa tuntuu monesti siltä kuin olisi nuori jättiläinen koetellut voimiansa. Niin villiä ja talttumaton on siinä mielikuvituksen myllerrys. Aiheeseen on käyty käsiksi liian kiihkeästi, jotta se voisi synnyttää seestyneen taiteellisen vaikutuksen. Kiven voimakas mielikuvitus rikkoo sadunverhon ja ryntää voitollisena esiin sen halkeamista, ennustaen »realismin» saapumista.

Se oli uutta. Sen tunsi jokainen, kenellä vähänkin oli korvaa. Mutta harva silloisista siihen taisi ihastua. Useimmat lienevät yhtyneet sydämensä hiljaisuudessa siihen kovaan arvosteluun, minkä Suomen kielen ja kirjallisuuden professori Ahlqvist antoi siitä Suomettaren alkuvuodesta 1865. Hän moittii kappaleen hajanaisuutta, Kullervon luonteen raakuutta, esitystavan suorasanaisuutta, kielen virheellisyyttä ja tämän johdosta itse kirjailijaa, joka väkisin on »tunkeinut kirjailijaksi, ja vieläpä kirjallisuuden korkeimmille aloille».

Näin otti aikansa etevin suomenkielinen lyyrikko vastaan sen nerokkaan runoilijan alun, joka oli päättänyt pyhittää kaikki voimansa runouden palvelukseen.

Hän sai kuulla Ahlqvistin suusta jylisevän tuomion: »pois runoilijain joukosta!» Tämä arvostelu oli ensimmäinen merkki siitä leppymättömästä vihasta, jolla hän kautta Kiven elämän, vieläpä hänen kuoltuansakin vainosi häntä.

»Kullervosta» saatiin sentään muilta kuulla tasapuolimpia ja ymmärtävämpiä lausuntoja. Fr. Cygnæus nimitti sitä »suurisuuntaiseksi» näytelmäksi ja Kaarlo Bergbomy kirjoitti v. 1867 siitä sanat, joihin vieläkin voidaan yhtyä:

»Hänen Kullervossaan eri osat ihastuttavat enemmän kuin teos kokonaisena; päähenkilön synkeä, uhkea, kamalan tragillinen mielilunne, useat kohtaukset, joissa raivokas, mutta innostunut ja voimakas dramallinen mielikuvitus ilmautuu, ja erittäin kirjoitustapa, joka on yhtä suora kuin runollinen, yhtä rohkea kuin alkuperäinen, viehättävät runollisuuden ystäviä; sitä vastoin arvostelu on syyllä moittinut aineesta poikkeavaa liika epillisyyttä niinkuin myöskin liika huolettomuutta kielien suhteen.»

»Kullervo» lukiessa ei voi olla tuntematta siinä jonkinlaista teennäistä ponnistusta. Se on hieman väkinäinen kirjallinen yritys puhaltaa henkeä kalevalaisiin taruhaamuihin, yritys kansoittaa historiantakaiset salonume henkilöillä, jotka vielä elivät välittömässä yhteydessä luonnon kanssa, joissa verenvaistot kohisivat hillittöminä ja jotka kaatuivat itsetiedottomina kuin puut metsässä.

Samaan aikaan, jolloin hän vyörytteli Kullervon raskaita ja synkkiä kohtaloita mielessään, oli hänellä te-

keillä iloinen huvinäytelmä, jossa hänen mielikuvituksenensa saattoi vapaasti leikitellä keveillä ja riemullisilla elämäkuvilla. Se oli »Nummisuutarit». Vasta siinä Kivi seisoo täydesti omalla alallaan, oman kotiseutunsa kuvaajana. Hän tuntee sen itse, ja se antaa hänelle rohkeutta ja voimaa, eloa ja monipuolisuutta, jota »Kullervossa» vasta saattoi aavistella.

»Nummisuutarien» syntymästä ovat tiedot perin niukat. Ainoana viittauksena on se muistitieto, että »Bröllopsresan» (Häämatka) niminen komedia olisi ollut »Nummisuutarien» ensimmäinen luonnos, tehty jo ennen vuotta 1857. Se oli kuvaillut Eskon hullunkurista ja onnistumaton häämatkaa, joka päättyi niin, että tuo koomilinen sulhasmies sai kotiin palattuaan maistaa äitinsä peloittavaa tervapamppua kraatari Antreksen säestäessä tätä toimitusta »Porilaisten marssin» juhlallisilla säveleillä. Teos ilmestyi perinpohjin muutettuna ja muokattuna vuonna 1864 Kiven omalla kustannuksella. Varat painatukseen hän sai Kaarlo Bergbomilta.

Jo siitä tavasta, millä Kivi käsitteli ensimmäisiä todellisuudesta saamiensa aiheita — esim. isänsä ryyppyhommia jouluiltana — käy selville, ettei todellisuus suinkaan semmoisenaan häntä tyydyttänyt, vaan että hän muovaili sitä runoilijan täydellä vapaudella. Niin »Nummisuutareissakin», jonka kuvauksille hänen synnyinseutunsa olot ovat tarjonneet lähtökohdan. Mitään semmoista perhettä kuin »nummisuutarien» ei paikkakunnalla tietävästi ole ollut. Epämääräiseksi jää myös se arvelu, että Kivellä olisi näytelmänsä henkilöasetelman mallina ollut erään suutari Grönbergin perhe Siun-

tion Kvarnbyn kartanon maalla Norrkullan torpassa, jossa hän asui jonkun aikaa tätä komediaa kirjoittaessaan. Kenties on se nurmijärveläinen suutari Grönroos, jonka koomillista puhetapaa ja esiintymistä Kivi matki Helsingissä asuintoverilleen, jossakin suhteessa ollut mallina nummisuutareille. Ja lähimmistänsä hän löysi kai sitä ammattilaisylpeyttä, joka suutareissa ilmenee niin naurettavana. Saattoipa yksi ja toinen piirre olla suoraan kotiperheestä saatu, niinkuin esim. tuo mestari Topiaksen viinanhimo, johon ymmärtävän vaimon piti keksiä ehkäiseviä rohtoja riidenmarjoista. Käytännöllisen, toimeliaan ja vilkkaan Martta-muorin esikuvana pidetään muuatta puusuutarin emäntää Ulrika Vilhelmiina Lindströmiä, jonka kanssa Kivi oli hyvä tuttava. Nähtävästi Kiven omassa velisarjassa esiintyi Eskon hurskasta yksivakaisuutta ja epäitsenäisyyttä. Onpa tuo »kaikuvalla honkanummella» sijaitseva suutarin tölli kaavailtu kirjailijan oman kotipaikan malliin ullakkoi-neen, »peltomuruineen», »niittuplättyineen», »lehmämulleineen» ja »hopeakolikkoineen». On arveltu, että Kariin häät tarkoittaisivat niitä häitä, jotka 1848 pidettiin Palojoella Mäki-Krannin talossa ja joissa Kiven äiti oli ruuanlaittajana ja 14-vuotias Aleksis kutsuvieraana. Otaksamalla on nimittäin se todennäköisyys puolellaan, että morsiamen nimi oli *Kreetta* ja että hän oli kasvattina Krannilla, josta hän joutui nuorelle ja reippaalle merimiehelle Helsingin pitäjään, vaikka hän alkujaan oli aikonut toiselle miehelle. Häissä oli peliä ja musiikkia ja pyssynpauketta. Ja keskellä hääiloa kuului toinen sulhanen ilmestyneen taloon. — Toisen nummisuutari-

veljeksien livarin onneton Hämeenlinnan-matka, on kerrottu Palojoella sattuneen tositapauksen mukaan. Kiven isä on lähettänyt naapurinsa Stålbergin mukana Hämeenlinnaan kuorman tavaroita ja »säntejä», mutta ne olivat menneet perillä viejältä kaikki tyyni väkeviin juomiin.

Näistä ja monista muista todellisuuspiirteistä saivat »Nummisuutarit» vahvan nurmijärveläisen maapohjan-tunnun.

Saattaa kysyä, eikö kirjallisuudesta saaduilla mielikuvilla ollut mitään tekemistä nummisuutariperheen jäsenten sisäisessä kehityshistoriassa. Oli kyllä, vaikkei ratkaisevassa määrässä. Nämä vaikutukset näyttävät tulleen pääasiallisesti kahdelta taholta: Shakespearesta ja Holbergista, pieneltä osalta ehkä myöskin Molièrestä.

Eräät luonteet, varsinkin Martan ja Topiaksen, muistuttavat Holbergin huvinäytelmässä »Jeppe Niilonpojassa» tavattavia luonteita. Martan kotoisilla esikuvilla ei ollut hänen varsinaista tuntomerkkiänsä *tervampua*, millä hän pitää koko nummisuutarien huoneen »kurituksessa ja Herran nuhteessa». Tämmöinen valtikka sensijaan on Nillalla, jonka tohvelisankarina Jeppe Niilonpoika esiintyy tanskalaisessa maalaiskomeediassa. Ja tällä valtikalla on Jepen huoneenhallituksessa niin tärkeä asema, että se on saanut erikoisen nimenkin: sitä sanotaan näet yleisesti mestari Eerikiksi. Tuskin tarvinnee näin ollen epäillä, että Kivi on Tanskasta saakka lainannut tuon »murheellisen merkin, joka maakuntain häviötä ennustaa», hahmotellessaan Martan ja Topiaksen aviolliset suhteet samaan tapaan kuin Hol-

berg Nillansa ja Jeppensä. Tuo yksinkertainen ja hyvä-
 nahkainen suutari Topias, joka nurkumatta on kantanut
 aviollista iestään yksikolmatta vuotta ja joka halusta
 rohkaisisi miehuuttaan pienellä viinaryypyillä, on näet
 ilmeisesti kuin henkinen veli Jeppe Niilonpojalle, orjuu-
 tetulle Tanskan talonpojalle, joka on niinkään saanut
 parikymmentä vuotta kestää vaimonsa orjuutta, ilman
 muuta lohdutusta kuin minkä rehellinen humala tuolloin
 tällöin tarjoaa. Topiaksen luonteen sävy on pehmeämpi,
 lapsellisempi, vaikka tämä henkilökuva onkin sulatta-
 nut itsensä eräitä aineosia Holbergin piirreilmistä. Sa-
 moin on käynyt itsensä äkeän Martta-muorinkin. Hä-
 nessä on tylyä voimaa, tuittupäisyyttä, komentamis-
 halua, vilkkautta, taloudellista säästäväisyyttä ja ah-
 neutta kuten Nillassakin. Mutta Martan erottaa tästä
 kuitenkin hänen järkähtämätön oikeudentuntonsa ja
 kaiken katkeruuden alla piilevä vilahdus hyvää sydäntä.
 Omaa etuansa katsova, kylmäsydäminen Mikko Vil-
 kastus on mahdollisesti kaavailtu niiden konnien ja
 veijarien mallin mukaan, joita Holbergin komedioissa
 esiintyy Oldfuxin y. m. nimisinä ja jotka sydämettö-
 mästi peijaavat rahaa tyhнемmiltään.

Myös kanttori Sepeteuksen juhllinen hahmo näyttää
 saaneen vaikutusta Holbergista, nimittäin hänen kome-
 diansa »Erasmus Montanuksen» koomillisesta lukkari-
 tyypistä, Peristä. Hän on vakava vanhapoika, joka ei
 välitä naisista eikä elämännautinnoista; kirkonmies,
 joka osaa tarkoin raamattunsa ja laulahtelee hieman
 viinaa maistettuansa; ja oppinut, joka tuntee oman
 ylemmyytensä ja taistelee kuin mies kirkonopin puo-

lesta. Kaikissa näissä kohdissa käyvät hänen ominaisuutensa yksiin Sepeteus kanttorin ominaisuuksien kanssa.

Paitsi näitä henkilökuva-aksessa esiintyviä yhtäläisyyksiä, on vielä huomattava eräitä yhtäläisyyksiä juonen ja yksityisten tilanteiden pitelyssä. Jeppe Niilonpoika on kappaleen alussa kaupunkimatkalle lähdössä ja housuja hitaasti jalkaansa vetämässä, aivan niinkuin Esko on ullakolla pukeutumassa hääpukuunsa. Kumpaisessakin tapauksessa kiirehtii Nilla-Martta heitä joutumaan, antaa heille rahaä mukaan ja toimittaa tielle. Mutta kumpaisessakin tapauksessa matkamies tuhlaa rahansa turhuuteen ja pelkää sen vuoksi patukkaa kotiin tullessaan. Kumpaisessakin rohkaistaan heitä viinaryypyllä selkäsaunan saantiin. Ja aivan niinkuin Jeppe Niilonpoika vedetään oikeuteen paroonin hovissa tekemistään ilkeistä teoista, niin uhkaa lautamies Eerikki Eskoa lainvoimalla niistä tuhoista, mitkä hän on suutuspäissään tehnyt Kariin häätalossa. Mutta ihan viimeisessä loppukohtauksessa eroavat kirjailijain tiet: Kivi levittää lempeän sovinnon kaiken yli, Holberg antaa Jeppe Niilonpojan saada Nillan patukasta; eikä katsoja tai lukija jääne epätietoiseksi siitä, kumpi kirjailijoista tässä kohdin osoittaa suurempaa humaaniisuutta.

Nämä vertauskohdat eivät suinkaan merkitse sitä, että Kivi olisi suorastaan lainannut ne Holbergilta. Mutta ne todistavat joka tapauksessa, että tutustuminen tuon tanskalaisen näytelmäkirjailijan tuotteisiin on heidelmoittänyt hänen mielikuvitustansa ja ohjannut häntä

käyttämään hyväkseen koeteltuja tekotavallisia saavutuksia. Kumpainkin heistä ilottelee hengessään katsolessaan noita äärettömän yksinkertaisia henkilöitä. Mutta Holberg mittaa ihmisiä päällään Kivi myöskin sydämellään. Edellinen on pikemmin satiirikko: hän vetää kovakätisesti esiin sen, mikä heissä on älyllisesti puutteellista ja naurettavaa, ja vitsoo sitä naurulla; jälkimmäinen taas on humoristi: hän ottaa ihmisen koko laajuudessaan, kaikkine puutteineen ja ansioineen, ja hymähtelee sille suopeasti, tavoittelematta muuta kuin ikuistaa sen ajatukset ja tunteet. Siitä johtuu menetelmänkin erilaisuus. Sensijaan kuin Holberg tavallisesti tyytyy asettamaan vastakkain tyhmän ja viisaan ja huvittamaan yleisöä jyrkillä vastakohtilla ja teennäisesti rakennetulla juonella, sekoittaa Kivi useampia eri vivahduksia yhteen, maalaa luonteet laajasti ja asettaa ne valaisemaan toisiansa useammilta eri puolilta, niin että juoni jää sivuseikaksi ja katsojassa tai lukijassa herää syvä riemu elämänmuotojen kirjavasta moninaisuudesta. Tällä tavoin on »Nummisuutareista» tulleet, Holbergin vaikutuksesta huolimatta, sittenkin »shakespearelaisempi», s. o. vapaampi, tunnerikkaampi ja tuoreempi elämänkuva kuin on »Jeppe Niilonpoika» tai »Erasmus Montanus».

Luultavaa on, että Kivi on juuri Shakespearelta oppinut näkemään, kuinka henkilökuvat näytelmässä saadaan valaistuksi perusteellisesti joka puolelta, ja oppinut rohkeasti käyttämään vuorosanoja, jotka ovat samalla kertaa runollisen voimakkaita ja ilmeikkäitä, atleettimaisen pontevia ja samalla keveitä. Mutta tämän laa-

dultaan sängen yleisen vaikutuksen lisäksi ei »Nummissuutareista» juuri voitane löytää kuin joitakin pienen pieniä merkkejä Shakespearen esikuvallisuudesta. Kiven ajatuksissa on päilynyt Shakespearen neron mahtavin humoristinen luomus, John Falstaff, »Nummissuutareita» valmistellessa. Ei näin ollen ole mahdotonta, että tuosta verrattomasta kapakkasankarista olisi levinnyt jonkunlaista vaikutusta eräisiin »Nummissuutarien» situationsioneihin ja eräisiin luonteihin. Eno Sakerin ja Iivarin keskusteltu Hämeenlinnan kadulla ja sen jälkeen yhteinen ryypiskely ja luullun rosvon kiinniottaminen Puolmatkan krouvissa muistuttaa eräissä käännteissään sitä elämää, jota Falstaff ja prinssi Henrik viettävät Metsäsianpään ravintolassa, kohtausta Rochesterin majatalossa sekä rytäkkää Gadshillin maantiellä. Moliéren »Luulosairas» on varmaankin antanut jonkun piirteen Eskon luonnekuvaan ja etäisiin kohtauksiin. Tietämättömyyttä on, olisiko Cervantesin »Don Quijote» jollakin tavalla selkeyttävästi vaikuttanut »Nummissuutarien» huumoriin. Ne yhtäläisyydet, joita näissä teoksissa tavaataan, saattavat hyvin johtua kirjailijanäkemyksen samansuuntaisuudesta.

Vielä on mainittava eräitä teoksia, joista on joku merkki tullut »Nummissuutareihin»: raamattu, virsikirja ja »Parooni Mynkhausin matkat ja retket», josta viime-mainitusta ei ainoastaan eräät Eskon ja Mikko Vilkas-tuksen vuorosanat, vaan myös Mikon merimiesvalheet näyttävät saaneen aiheensa.

Mitä »Nummissuutareissa» sitten on Kiven omaa? Kaikista olennaisin puoli: koko se henki, joka on nämä

vaikutelmat itselleen omistanut ja sulattanut ne mielikuvituksessa uudeksi kokonaisuudeksi.

»Nummisiutarien» Esko on Kiven laajin humoristinen luonnemaalaus, laatuaan muistomerkillisin koko Suomen kirjallisuudessa. Esko seisoo kappaleen keskeisenä henkilönä, joka puolelta valaistuna. Saamme tietää hänestä kaikki, mikä vähänkin koituu hänen olemuksensa selvittämiseksi. Ensimmäkin semmoiset ulkonaiset seikat kuin syntyperän, ulkomuodon ja ammattitaidon; niiden lisäksi sitten luonteen eri puolet ja sielullisen rakenteen salaisimmatkin sopukat. Saamme kuulla esim. mitä hän tietää raamatusta ja uskonnosta, laista ja oikeudesta, miehen ja naisen yhdyselämästä ja lapsen maailmaantulosta. Näemme kuinka hän suhtautuu viisaampiinsa ja kuinka kohtelee niitä, joita pitää itseänsä tyhmempinä. Näemme mistä hän kiivastuu ja miten hänet saa leppymään. Huomaamme, minkä veran hän jaksaa hillitä itseänsä ja vastustaa pahaa; ja kuulemme, mikä hänestä on hyvää ja mikä pahaa ja mikä elämän korkein pyrkimys. Kaikkiin näihin kysymyksiin sekä vielä moneen muuhun saamme vastauksen Eskon esiintymisestä, ei yhtenä raskaana annoksena eikä realistisesti eriteltyinä kuivina katkelmina, vaan humoristisen herkuttelevasti, riemullisessa muodossa. Kaikki eri puolet liittyvät hänessä yhteen eläväksi kokonaisuudeksi, jossa toinen pürre tukee toistaan, johdonmukaisesti, kokonaiskuvaa rikkomatta. Siitä ilmiömaailmasta, jota sanotaan suomalaiseksi kansaksi, ei yksikään taiteilija ole lohkaissut suurempaa kappaletta ja muovail-

lut siitä mielikuvituksessaan rikkaampaa ja ihastuttavampaa henkilökuvaa.

Esko on tullut isäänsä »niin sielun kuin ruumiin puolesta» Äidiltänsä hän taas näyttää perineen hartiakkaan voimansa, kiihkopäisyytensä ja itsepintaisuutensa, joka niin verrattomalla tavalla tulee näkyviin puumerkin piirtämishalussa. Koti ja ympäristö on näihin perusjuonteisiin lisännyt yhtä ja toista. Eskoon on juurrutettu ulkonaainen kunnioitus vanhempia kohtaan. Hän ei lyö isäänsä eikä satuta kättänsä äitiin. Hänen elämänsä on muutenkin ollut siivoa ja nuhteetonta. Hän ei varasta, ei valehtele eikä ole vielä koskaan viinaa maistanut eikä kulkenut yökyöpelinä luhtien ovia koluttamassa, vaikka on 20 vuotta täyttänyt mies. Tämä siveellinen moitteettomuus antaa hänen esiintymisensä ryhtiä. Hän tuntee seisovansa yläpuolella muita eikä suinkaan kuuluvansa siihen »vuohipukkien laumaan, jonka täytyy viimein seisoa vasemmalla puolella». Hän katsoo tämän korkean itseluulon kannustamana asiakseen »kristillisellä tavalla» nuhdella hairahtuneita lähimmäisiänsä synneistä ja vioista: Teemua riidanhalusta ja paatuneisuudesta, Nikoa varkaudesta. »Mutta kaikista kuvaavinta Eskossa on hänen syvä oikeudentuntonsa», sanoi jo Cygnæus. Se perustuu siihen järkähtämättömään vakaumukseen, että rikosta aina seuraa rangaistus. Sen on äiti patukallaan hänelle opettanut, ja se on hänen tiedoistaan suurin ja vakavin. Mutta se muuttuu sangen koomilliseksi sen vuoksi, että hänen tieto- ja kokemuspiirinsä on äärettömän ahdas, ja että hän pyrkii itse omin käsin pitelemään lain ruoskaa.

Eskon maailma ei yleensä ulotu kotikylän rajojen taakse, hyvä jos niinkään pitkälle. Lukea hän osaa, mutta itse hän tuskin lienee kirjaa useinkaan avannut. Kirjoittaa hän ei osaa, rahaa ei tunne, eikä taida vastata semmoisiin kysymyksiin kuin »mikä on häiden tarkoitus?» tai »mitä tietä ihminen maailmaan tulee?» Yksinkertaisuudessaan hän on herkkäuskoinen ja kokematon kuin lapsi. Hän huomaa petoksen vasta jälkeensä, eikä aina sittenkään. Mutkalliset kysymykset ja kaksimielisyydet ovat hänen aivoillensa liian kova pähkinä. Kokemus ei ole opettanut häntä edes peittelemään tyhmyyttensä ja varomaan viisaampiensa. Hän on puheissaan avonainen ja aina itseensä luottava, valmis pelotta syöksymään hurjimpiinkin seikkailuihin. Ei voi sanoa häntä sydämettömäksi, vaikka hänen sydämensä ankaran patukkavallan alla on kasvanut »kivikovaksi» ja »liikkuu, niinkuin kivikin, koska sitä liikutetaan», s. o. kun häntä itseään sovinnollisesti ja ystävällisesti kohdellaan. Muuten hän saattaa esiintyä ynseänä, uppimiskaisena ja uhmaavana yksinpä isänsäkin edessä.

Tämmöisenä seisoo nuori sulhasmies ensimmäisessä näytöksessä, puettuna isänsä vanhaan hännystakkiin, punaiseen västiin ja polvipöksyihin, valmiina lähtemään naimaretkelle naapuripitäjään Karrin taloon. Eskolla itsellään ei ole lainkaan naimahaluja. Siitä huolimatta hän on muitten yllytyksestä ottanut asian omakseen. Onpa aikeensa onnistumisesta niin varma, että kuvittelee jo ennakkolta, kuinka hän omissa häissään esiintyisi ja miltä elämä hänestä silloin tuntuisi. Mutta juuri se seikka, että ensimmäisen näytöksen peruste-

luista tarkalleen tiedämme, millä pohjilla asia oikeastaan lepää, ja tunnemme myös Eskon luonteen, tekee hänen esiintymisensä toisessa näytöksessä perin koomilliseksi. Esko itse ei suinkaan ota asiaa kevyesti. Kun hän Karrin eteisessä seisoessaan näkee Kreetan pyörrähtelevän lattialla toisen morsiamena, tuntee hän oikeuksiansa syvästi loukatun ja saa vaivoin harminsa salatuksi. Asia voisi päättyä onnellisesti vain siinä tapauksessa, ettei häntä mitenkään ärsytettäisi. Mutta sattuupa turhanpäiväisestä sanasta syntymään hänelle riita ja ottelu viuluniekka Teemun kanssa. Se saa Eskon veret liikkeelle. Painissa ja tappelussa alakynteen joutuminen koskee lisäksi hänen kunniaansa. Hän ei enää voi hillitä itseänsä, vaan hakemalla hakee riitaa kilpakosijansa ja luullun morsiamensa kanssa. Pieni moitteen sana näiden puolelta saa Eskon vihan kuohahtamaan yli äyräittänsä. Se purkautuu hillittömäksi raivoksi ja hävityshaluksi. Hän kumoo tuolit ja pöydät, särkee ikkunat ja Teemun viulun. Unohtuneet ovat äidin opetukset ja siveyssäännöt. Esko on kostohekkellään yhtä sokea kuin Kullervo, mutta koonullinen. Tämä hillitön rajupäisyys ei ole yksistään suomalaisten erikoisominaisuus. Sitä tavataan kaikkialla, missä luonnon alkuvaistot vapaina kohisevat, sekä monella tavalla kulttuuriin sekaantuneena. Mutta se muodostaa suomalaiselle hitaudelle ja raskasverisyydelle omituisen räikeän vastakohtan, jonka vasta Kivi on tuonut kirjallisuuteemme.

Vaikka tuo esiintyminen Karrin häätuvassa jo sisältää ihmeteltävän tarkasti ja taitavasti lasketun kuvan

Eskon luonteen perussuunnista, niin avaa seuraava kohta, missä hänet jälleen tapaamme — kotimatalla metsässä Mikko Vilkastuksen kanssa — vielä syvemmän ja kerrassaan huimaavan näköalan hänen sielunsa pohjattomuuteen. Kuinka hän siinä vähitellen antaa Mikon houkutella juottamaan hänet humalaan ja kuinka tavattomasti se kohottaa hänen voimantuntoansa, se on mainiosti osoitettu. Mutta juuri kun hän tuntee olevansa vapaa kaikesta ja niin »rautarohkea», juuri kun hänen henkensä vaeltelee noissa humalan riemun kirkaissa korkeuksissa, jonne kaikki maallinen näyttää niin pieneltä ja mitättömältä, sattuu ensi näkemältä turhanpäiväinen seikka hänen tiellensä: kohtalo lennättää siihen tuon hyväntahtoisen ja heikon kraatari Antreksen, joka on matkalla hänen häihinsä soittajaksi. Esko alkaa suomalaisen tapaan hakea riidanaihetta ja hänen kuhuviin aivoihinsa lennähdääkin muisto, että Antres on joskus kehunut räätälinammattia paremmaksi kuin suutarin ja — mikä pahempi — tullut kerran sanoneeksi Eskon silmiä »ympyriäisiksi maapäsin silmiksi». Se on enemmän kuin mitä hänen kunniantuntonsa tällä hetkellä sietää. Veret tulvahtivat yht'äkkiä hänen päähänsä, hän iskee Antreksen kurkkuun kuin villipeto ja näkee pian miehen makaavan liikkumatonna. Silloin haihtuvat humalan sumut: hän luulee olevansa miesmurhaaja. Ensi kertaa herää hänessä nyt rikollisuudentunto, ja hän lannistuu. Hän ei tahdo välttää rangaistusta pakenemalla, vaikka häntä siihen kehoitetaan. »Ei, eno — sanoo hän —; en tahdo karata. Tunnon vaivat lievii esivallan meitä rangaistessa. Siis tulkoon kuuskorttelisia

täysi kimppu selälleni; sillä sen olen ansainnut. Ja sitten: marssi sinne, missä pilvet maata lamaa ja peuroilla ajetaan». Oikeudentunto on hänet masentanut. Mutta kun kraatari Antres odottamatta virkoaa henkiin eikä ole pahoinpitelystä millänsäkään, läikähtää Eskon näissä kovissa järkytyksissä pehminnyt mieli siitä yht'äkkiä niin hyväksi ja helläksi, ettei hän oikein tiedä, miten iloansa ja kiitollisuuttansa osoittaisi, ja se puhkeaa sanoiksi: »Verraton mies! Ilmatteeksi sulle saappaita teen aina kuolemaan asti.» Se rohkeasti ja varmasti humoristin lempeällä myötätunnolla tehty pohjmittaus suomalaisen luonteen — ja yleensä alkuperäisen ihmisluonteen — kaikista tutkimattomimmilla aloilla, minkä Kivi on näissä peräkkäisissä kohtauksissa suorittanut, on tällä alalla hänen korkein saavutuksensa ja se haakee luullakseni turhaan vertojansa maailmankirjallisuuden rikkaiden psykologisten tutkimusten piirissä. Ei muu kuin humoristi olisi rohjennut rinnastaa samassa ihmisielussa niin lähekkäin kahta niin vaikeasti yhteensointuvaa ainesta — luonteen villiä raakuutta ja sydämen kultaisuutta — ja paisuttaa niitä niin tavattomiin mitasuhteisiin, missä koomillisuus tulee jo hyvin lähelle traagillisuutta. Että se Kiveltä onnistui niin luontevasti kuin tässä, se on todistuksena hänen harvinaisista taiteilijakyvystään.

Viimemainitun kohtauksen jälkeen mieliala näytelmässä kirkastuu kirkastumistaan. Yleisen sovintojuhlan päivänpaisteessa sulaa Martta muorin äkeä sisu niin, että Esko pääsee pälkähästä suoralla anteeksipyyntöllä ja hänen ja Iivarin selkä säästyy. Esko lupaa käydä

korvaamassa Karrin talossa tekemänsä vahingon, ja hänen päässään kypsyy tulokseksi häämatkan varrella saaduista kokemuksista vakaamielinen päätös: »Minä neuloskelen täällä isän kanssa, enkä nai koskaan, en koskaan. Mitä vaimosta? Minä tunnen sen suvun nyt. Petturia ovat he.» Ja sama kutittava mielihyvä, jota katsoja tunsu nähdessään Eskon ensimmäisiä »konkari-askeleita» lavalla, seuraa nytkin kupllessa näitä yksinkertaisuudessaan koomillisia sanoja, joilla hän ikäänkuin jättää jäähyväisensä ja jotka sisältävät hänen vastaisen elämänsä ohjelman.

Tämä luonnemaalauk, jossa on väkeviä draamallisia nousuja ja laskuja, eloa ja vaihtelua, valoa ja varjoja, voidaan asettaa Shakespearen ja Cervanteen parhaimpien henkilökuvausten rinnalle monipuolisuutensa, johdonmukaisuutensa ja leveään huumorinsa puolesta. Pohjoismaiden kirjallisuudessa ei sille liene mautta rinnakkaista kuin Holbergin Jeppe, joka on kyllä terävämmin tutkittu, mutta rajoitetumpi luonnekuva.

Mutta Esko on vain keskeisin henkilö suuressa ryhmäkuvassa. Ympäriävät tyypit ansaitsevat huomiota kukin puolestaan. Nummisuutarin emäntä, »kuuluisa Martta-muori», on nähty jyrkemmin ja kuvattu yksityiskohtaisemmin kuin muut Kiven maalaisnaiset. Se on uusi tyyppi Suomen kirjallisuudessa, harvinainen vaikkei suinkaan olematon todellisuudessa: vailla naisellista suloa ja tunteellisuutta, oikea »karhu äidiksi», mutta jäntevä talousihminen ja kerkeä jakamaan oikeutta pelottavalla patukallaan. — Herttaisesti leikittelevällä kädellä on piirretty mestari Topiaksen mainio luonne, osal-

taan todistamaan Martan patukkavallan tarpeellisuutta sekä sen turmiollisuutta. Hän on masennettu ja epämiehekäs, iloluontoinen ja saamaton mestarismies, joka on tottunut tuontuostakin virkistämään mieltänsä viinaryypyllä. »Mutta kas, kun kaikki viimein ympäri käy; niin otammepa ryypin ja unohdamme kaikki. Ryypin otamme ja nauramme ja itkenime yht'aikaa elinkautemme retkille.» Vaikka hän jo saamattomana tohvelisankarina on naurettava, niin Kivi on vielä vahventanut tätä koomillisuutta eräillä lisäpiinteillä: tekemällä hänestä äärettömän typerän, naiivisesti tekohurskaan ja itsestään ylpeilevän luonteen. — Jos Esko on tullut lähinnä isäänsä, on nummisuutarin toinen poika Iivari sensijaan enemmän äitiinsä ruumillisesti sekä henkisesti. Hänellä on Martan »kuraasi ja mielenlaatu», joka tulee paraiten näkyviin juovuspäissä. Hänen lauseissaan on kekseliäisyyttä, jopa »kanaljavikkelyyttäkin». Mutta Iivari ei ole mikään mallikelpoinen nuorukainen, niinkuin Esko. Päinvastoin hän »vallassa riettauden hengen kylästä kylään kekkaloitsee». Lopussa hän tekee niehekkään päätöksen ja lupaa lähteä merille parantamaan tapojansa, niinkuin eräät Kiven sukulaiset olivat tehneet.

Lukkarit ja koulumestarit ovat vanhoista ajoista olleet suosittuja tyyppejä, joihin huvinäytelmäkirjoittajat ovat suunnanneet ivansa tulen. »Nummisuutarien» kanttori Sepeteus on heidän laajaa heimoansa, mutta alkuperäisesti ja nerokkaasti käsitelty, ilman ivan merkkiäkään. Sepeteus edustaa maalaisympäristössään vanhanajan puolisivistynyttä. Hän on väliaste papin ja talonpojan välillä, oppinut hieman enemmän uskonnolli-

sia ja tietopuolisia asioita sekä sivistynyttä käytöstä kuin tavallinen maanmuokkaaja. Virsikirjasta ja raamatusta hän ammentaa niin hyvin luonnontieteellisen oppinsa kuin moraalinsa. Hän näet vakuuttaa, kun tulee kysymys siitä, pyörükö maapallo tyhjässä ilmassa: »Minä kiinni-riipun sanassa, jossa veisaamme: 'ei patsast' eikä napaa, vaan vahva virta vapaa'.» Ja hän muistuttaa Topiakselle Salomonin tavoin, että »parempi tippuvan räystäään alla kuin yhteenliitettynä häijyn ämmän kanssa». Tältä vakavalta pohjalta ovat kasvaneet hänen ver-rattomat mietteensä historiasta ja ihmiselämästä yleensä, esim. »Nais-valtikka on murheellinen merkki; se maakun-tain häviötä ennustaa. Roomassa, koska tämä ankara valta lankeemukseensa kallistui, hallitsivat portot, narsut ja naasikat, ja mies vapisi vaimon edessä. — — — Minä vaimon arvossa pidän, mutta sanon, että mailman loppu, hävitys ja ikuinen sekamelska meitä lähestyy, koska hän housut päällensä pukee ja rupeavi meitä kö-nistämään, meille korvapuusteja jakelee ja meitä tukistelee.» Nämä hänen mietelmänsä eivät voi olla he-rättämättä naurua yksivakaisuudellaan, etenkin kun ne esitetään kaikella sillä itsetietoisella arvokkuudella ja kirkollisella mahtiponnella, mikä on ominaista Sepe-tukselle. Holbergin koomilliset lukkarityypit kalpenevat tämän ankaran ja kunnianarvoisan vanhan herran rinnalla.

Aina sivuhenkilöihin asti ulottuu tässä merkillisessä näytelmässä yksilöitsevä luonteenkuvaustaito, joka, niin kuin Cygnæus lausui, on sangen harvinainen Pohjois-maiden kirjallisuudessa. Ilmieläviä yksilöitä ovat esim.

Eskon puhemies, liukaskielinen ja liukasliikkeinen Mikko Vilkastus, ja tuo voimallaan kerskaileva ja soittajanmaineestaan arka Teemu. Jossakin määrin ylimalkaisemmin ja sovinnaisemmin merkittyjä ovat Kriston ja Jaanan luonnekuvat.

»Nummisuutarien» henkilöissä on voimakas maapohjan tuntu. Niin paikkakunnallisesti rajoitettu kuin tämä henkilöpiiri onkin, se kuvastaa sentään olennaisilta puoliltaan koko Suomen kansaa. Samanlainen tietämättömyys, yksivakaisuus ja vanhoillisuus vallitsi niinä aikoina vielä ylt'yleensä maalaiskylissämme. Muusta hengenviljelyksestä paitsi uskonnollisesta ei ollut vielä tietoakaan. Mutta kirkollinen kasvatus oli sitä tehokkaampi. Uskonnolliset käsitteet olivat tunkeutuneet syvälle maalaisten elämään. Raamatun kieli tuntui heidän suussaan aivan omalta ja kotoiselta. Mutta juuri se, että he vakaassa mielessä vetivät raamatun kaukaisen maailman alas omaan pieneen elämäänsä ja tulkitsivat arkisia pikkutapahtumia suurella juhlallisella tyyllillä, tekee kuulijaan sangen koomillisen vaikutuksen. Toinen »Nummisuutarien» henkilöille yhteinen piirre on se, että he kerran oikein vauhtiin päästyään »puhuvat suunsa puhtaaksi», s. o. purkavat sydäntänsä pitkissä keskusteluissa, joiden kulkuun tekijä ei näytä pienimmälläkään tavalla sekaantuvan. Cygnæus ylistää tätä Kiven menettelyä seuraavin sanoin:

»Tässä näytelmässä tuskin sanotaan sanaakaan, jota he eivät todellisuudessa voisi tunnustaa omaksi lausumakseen. Ja samaten kirjailija kuvaa jokaisen mielialaa aivan semmoisena kuin sen täytyy kunkin eri luon-

teen mukaan olla määrättyssä tilanteessa. Se syvällinen sana, millä Goethe kuvaa Shakespearen käsitystä monivivahteisista ihmisluonteista, kun hän lausuu: 'Shakespearen teoksissa saattaa nähdä, mitä ihmisen mielessä liikkuu', soveltuu ilman minkäänlaista liioittelua Stenvallin kuvauksiin Suomen kansasta.»

»Nummisuutarit» ei ole realistinen tuote sanan ankarammassa merkityksessä. Huumori se antaa tälle kappaleelle sen varsinaisen hengen ja ilmapuuden. Sen henkilökuvat eivät tyydytä katsojaa ainoastaan tosi-peräisyydellään, vaan myös riemullisella suuripiirteisyydellään ja tyylitellyllä vapaudellaan, sen vuorosanat eivät ainoastaan realistisella iskeytydellään, vaan mielikuvitusrikkaalla väljyydellään. Komiikka herättää älyllistä arvostelua, huumori taas sovittaa ja synnyttää lempeän, ymmärtävän hymyn.

Ensimmäinen näytös on kokonaisuudessaan erinomainen humoristinen maalaus, samalla kun se on tekotavan kannalta oivallinen johdanto. Toisessa näytöksessä, joka näyttämöllisessä suhteessa on, ei ainoastaan parasta, mitä Kivi on kirjoittanut, vaan parasta, mitä humoristisen luonnekomiikan alalla yleensä on kirjoitettu, kasvaa iloitteleva aihe tavattoman eloisaksi ja vivahdurikkaaksi toiminnaksi. Eskossa aste asteelta tapahtuva kiihtymys purskautuu teoksi, ja hän ryntää taisteluun luultujen oikeuksiensa puolesta yhtä silmittömänä kuin Don Quijote tuulimyllyjensä vastaan. Luulisi voimakkaamman koomillisen nousun käyvän melkein mahdolltomaksi, rikkomatta vaikutuksen uskottavuutta. Kuitenkin saamme neljännessä näytöksessä nähdä Es-

kon ensimmäisen humalakohtauksen, joka kuvitteellisessa riemullisuudessa voittaa kaikki odotukset. Esko ei ole siinä meidän sisäiselle näkemyksellemme enää tavallinen kuolevainen. Hän tuntee henkensä, irtaantuneena maan tomun painosta, liitelevän avaruuksissa ja hän muuttuu melkein runoilijaksi, jonka aistit juopuvat noista korkeista näyistä ja joka virittää bakkanttisen hymnin, humoristisimman ja ihanimman, mitä vanhan Hellaan päivien mentyä lienee kuultu viritettävän jumalaisen juopumuksen ilossa: »Tuntuuhan, kuin ruumiini ja sieluni sulaisivat yhteen ilman kanssa. Minä siivet selkääni saan, ja pyllyyni pitkän pyrstön, ja kohon korkeuksiin ylös» j. n. e. Se ei ole enää hämäläispojan jokapäiväistä jankkausta. Ja kuitenkin ei noiden lauseiden korkea lennokkaus riko mielikuvituksessamme Eskon luonteen todellisuusvaikutusta, sellaisella taidolla ne ovat tyyliteltyt. Ken tahtoo tulla vakuuteksi siitä, että Kivellä oli jotakin omintakeista ja nerokasta annettavaa, ajatelkoon, millaista hengen voimaa ja vapautta on tarvittu, ennenkuin elämän sekavasta kaaoksesta on saatu kirkastetuksi tällöinen viaton, mutta väkevä älyllinen ilo.

»Nummisuutarien» nerokkaan alkuperäisyyden huomasivat heti sen ilmestyttyä maamme kirjallisesti sivistyneet henkilöt. Cygnæus nimitti sitä »nerokkaimmaksi huvinäytelmäksi, minkä suomalainen kyky koskaan oli aikaansaanut», kirjoitti sen johdosta yhden loistavimpia arvostelujaan ja hankki sille 2500 markan valtionpalkinnon. Kaarlo Bergbom kirjoitti »Nummisuutarien» johdosta: »Ainoastaan Stenvallin Nummisuuta-

rit nykyään viehättää minua, ainoastaan ankarin realismi vaikuttaa minuun. — — Mikä realismi! mikä alkuperäinen juoni! Miten syvällisiä yksityiskohtia! Helsingin esteettisille herkkusuille se ei kuitenkaan ole mieleen.»

Bergbomin ohjaamana tuli »Nummisuutareista» pysyvä ja näyttämöllisesti viimeistelty, melkein päloistava numero suomalaisen teatterin ohjelmistoon. Se oli ensimmäinen ehdottomasti alkuperäinen komedia suomen kielellä. Se seisoo historiallisesti katsottaessa kirjallisuudessamme rajapatsaana kahden aikakauden, romanttisen ja realistisen, välillä. Se ei tosin ole kaikista varhaisin merkki ennustamassa todellisuuskuvauksen saapumista meille, sillä se kunnia kuuluu suuremmalla syyllä Runebergin »Hirvenhiihtäjille», mutta se on voitollisin, ja sen taiteellinen kantavuus ulottuu paljoa pitemmälle kuin sen edeltäjien. Se on nerouden merkki, joka sisältää itsessään kirjallisista virtauksista riippumattomia kauneusarvoja ja joka niiden vuoksi kohoaa yläpuolelle aikansa. Jos ajattelemme sitä maailmankirjallisuuden komediain joukossa, niin se horjumatta puolustaa itsenäisyyttänsä ja asemaansa kaikista parhaimpien rinnalla. Sillä on suomalaisen kansan kuvastimenä yhtä pysyvä arvo kuin esim. Hollergin »Jeppe Niilon-pojalla» tanskalaisen ja Gogolin »Reviisorilla» venäläisen, ja taiteellisessa suhteessa se vie ehdottomasti voiton ensimmäinitusta. Ei yleensä voitane mainita yhtään »Nummisuutareita» ajemmin ilmestynyttä komediaa, joka kansankuvauksen alalla tietäisi korkeampaa taiteellista saavutusta. Mikäli varsinaisia kansankuvauksia on ole-

massa näytelmä- samaten kuin romaanikirjallisuudessa, ovat ne ylipäänsä peräisin vasta myöhemmältä, realistiselta tai naturalistiselta ajalta. Niiden joukossa saattaa olla suuremmalla tieteilevällä tarkkuudella sommiteltuja, vauhdikkaammin juoksutettuja, älykkäämmin yksityispiirteillä herkuttelevia tai syvemmin filosofoivia, mutta aniharva — jos yksikään — niistä on päässyt tunkeutumaan niin syvälle alkuperäiseen ihmisluontoon kuin Kivi tässä ja aniharva pystynyt säilyttämään semmoisen välittömyyden ja tuoreuden esitystavaansa. Kiven suhde kuvattavaansa on aivan toinen kuin kuivan naturalistin, joka asettaa ihmisluonteen leikkauspöydälle paloitellakseen sen yksityisosiinsa piirre piirteeltä säälimättömällä kylmyydellä. Hän lähtee onnellisen luomishetken lämpimästä kokonaisnäkemyksestä, jolloin aihe kasvaa hänen mielikuvituksessaan ja luonnekuvat kukkuroittuvat valtaviksi olemisen riemusta. Tämä riemu on tarttunut teokseenkin. Leveä valoisa hymy kuultaa kaikkialta sen läpi. Ja tämä hymy on merkinä siitä, että tekijä on sydämellään mukana kaikessa ja kuitenkin vapaana kaikesta. Se merkitsee, että hän tuntee samalla elämän ilon ja ihantuuden kuin myöskin sen puutteet ja epätäydellisyydet, että hän on sielussaan arvioinut niiden yhteenkuuluvaisuuden ja suhteellisuuden ja että hän on siten päätenyt tuohon tyyneen ja lämpimään maailmanymärtämiseen, joka tietää luoda itsellensä sisäisen riemun vaihtelevista ilmiöistä, katse tähdättynä ihanteen saavuttamattomaan korkeuteen.

Fanjunkars.

V. Siuntiossa: Karkurit — Kihlaus — Yö ja päivä — Olviretki.

Kivi oli ylioppilasvuosinansa oleskellut kaikki kesät sekä muut loma-ajat joko kotonansa Nurmijärvellä tai Siuntiossa, jossa hän asui veljensä luona Purnusten tilalla sekä Kvarnbyssä tilanomistaja Wiensin luona. Myöhemmin, kun tutkintoaikeet raukesivat, hän painautui kokonaan maaseudulle, ja ruotsalainen Siuntion pitäjä tuli hänen pääkortteerikseen vuodesta 1863 alkaen aina vuoteen 1871.

Toukokuussa 1863 tapaamme hänet uudessa asunnossaan erään vanhan leskirouva Dahlin luona. Syömässä hän kävi naapurissa neiti Lönnqvistin luona, Fanjun-

kars nimisessä torpassa. Hän kirjoittaa silloin vanhemmilleen:

»Nyt asun skalfouri [jahtivouti]-vainaan vähäisessä mutta nätissä kammarissa, joka on noin neljä sataa askelta pois mamselli Lönnqvististä, jonka tykönä käyn pari kolme kertaa päivässä ja syön luonansa sekä suurustan että päivällisen, usein illallisenkin. Hän kohtelee minua erinomaisen ylevä-mielisellä ja avuljaalla tavalla ja minä kadun nyt etten ennen jo kiirehtinyt tänne.»

Seuraavassa kirjeessään hän antaa tarkempia tietoja kuluneen kesän vietosta.

»Minä vartoon itsiäni kohtaan paljon hyvää tästä suvesta, joka on ollut minulle niin hauska ja kuluu kuin virran juoksu. — Mitä minulle erinomaittain on tällä ajalla osoitettu hyvätahtoisuutta, mielin nyt teille kertoa: Se 17 päivä mennessä kuussa aamulla olivat neitokset Fanjunkkarilla rakentaneet minulle oivallisen nimipäiväpöydän, jossa keskellä seisoivat leivottu, vehnäinen, kyynärän korkea ja melkein yhtä leveä A; siinä ympärillä oli, kranssien keskellä, minulle lahjoiksi pantu yksi raari suvijakku-kangas, kaksi Tampereen pienestä kaukaasta fiinisti neulottua paitaa ja nämät tulit Mamselli Lönnqvistin anteliaasta kädestä. Mutta tässä ei vielä kyllä, vaan sitten tuotti hän myös kaupungista fuorin tähän jakkuun. Kuinka suuri hänen hyvätahtonsa minua kohtaan on, näyttää myös se että yksi hänen lehmistänsä pidetään lypsämäti aamusilta ja teljetään piltoon ja sitten vasta lypsetään ja ajetaan muiden yhteen hakaan kuin minä tullut olen. Ja tämä tehdään sentähden että minä suurustakseni saisin rieskan

nisälämpymänä, joka onkin minulle hyvin terveellistä. — Se minua myös liikutuksella ilautti, että se vanha leski, jonka tykönä asun, sitoi minulle (vanhoilla sormillansa) korean kukkaskranssin, jonka hän nimipäiväni aamulla varhain asetti riippumaan porstuan oveni kriipaan. — — —»

Tuossa »vähäisessä, mutta nätissä kamarissa» Kivi vietti ainakin kesän ja syksyn 1863. Hän viihtyi hyvin, kirjoitteli ja luki ahkerasti. Terveyttään hän hoiti myös tarmokkaasti kävelemällä ja loppukesästä uimalla. Kun hänen äitinsä kuoli joulukuussa 1863, katkesivat lujimmat siteet, jotka olivat kiinnittäneet häntä lapsuudenkotiin. Senvuoksi hän, oleskeltuaan kevään ja alkukesän 1864 Helsingissä, ei mennytkään enää Nurmijärvelle, vaan Siuntioon, jossa hänet otettiin suurella ilolla vastaan ja josta nyt tuli hänen toinen kotinsa. Näyttää siltä kuin olisi neiti Lönnqvist nyt majoittanut Kiven luokseen Fanjunkarsiin asumaan täysihoidossa. Hän antoi runoilijan käytettäväksi pienen, sievän kamarin. Kivi viihtyi siinä hyvin. Eikä ihme. Fanjunkars on jo luonnon puolesta viehättävä paikka.

Helsingistä Lohjalle vievän maantien varrella on tämä mökki. Sen matala rakennus on puutarhaa keskellä lehtevien puiden peitossa. Se on ikäukuun pieni, suljettu ja tunnelmallinen keidas keskellä vainiolakeutta, joka leviää siitä länteen ja etelään ja jota tuolla täällä reunustavat metsäiset kukkulat. Puisto suurine koivuiheen ja vaahteroineen, rehevine omenapuineen ja hyötyvine marjapensaineen vaikuttaa iloisesti ja idyllimäisesti, milloin kirkas kesäpäivä levittää sen yli valoaan,

samalla kun sen vieressä oleva tiheä kuusikko antaa sille jonkunlaista jylhyyttä. Puiston puhtaissa pengermissä ja hiekoitetuissa käytävissä, rakennuksen pieniruutuisissa ikkunoissa ja herrasmallisissa portaissa tuntuu ahkeran ja kauneudesta huolehtivan ihmiskäden jälki. Huomaa sen asukkaiden pyrkineen luomaan itselleen viihdytystä ja mukavuutta, vaikkapa vaatimattomassa muodossa. Semmoinen oli se koti, jonka ilon ja ikävän yksinäinen runoilija joutui jakamaan toisen yhtä yksinäisen ihmisen kanssa.

Fanjunkarsin omistaja oli näet yksinäinen neiti. Hänen isänsä Jonas Lönnqvist oli ollut Suomen sodassa 1808—1809 lipunkantajana. Sotaväestä erottuaan hän sai asuttavakseen Adlercreutzien omistaman Sjundbyn kartanon maalta Brusis nimisen torpan, jota hänen entisen ammattinsa mukaan ruvettiin nyt nimittämään »Fanjunkars»iksi, s. o. lipunkantajan torpaksi. Hän laittoi sen hyvään kuntoon ja hankki jonkun verran omaisuuttakin. Kun hän ja hänen vaimonsa olivat kuolleet, jäi torppa 1858 perinnöksi heidän ainoalle tyttärelleen Maria Charlottalle, joka oli syntynyt 1815. Hän eleli nyt 1860-luvulla yksinäisenä vanhana neitinä torpassaan. Tuossa sotilaan tyttäressä sykki karskilta näyttävän ulkokuoren alla lämmin sydän, valmis uhrautumaan ja elämään toisten hyväksi, itseään ajattelematta. Hän oli käytännöllinen ja toimelias nainen, kuten Kiven äiti: tottunut lapsuudesta saakka käsitöihin ja ruuanlaittoon. Hän kävi ympäristöllä sekä herrasperheissä että talonpojissa pitoja laittamassa, valmisti morsiuskapioita ja suoritti nuuta ompelutöitä.

Muiden toimiensa ohella neiti Lönnqvist ehti pitää huolta maanviljelyksestä, puutarhanhoidosta ja siipikarjastansa. Hän oli 1860-luvun alussa verraten hyvästi toimeentuleva.

Yleensä vallitsi Fanjunkarsissa tähän aikaan sisäinen rauha ja viihtymys. Kivi eli miehuutensa onnellisimpia vuosia. Työ sujui ja tuotti tyydytystä. Aleksis kirjoittaa veljellensä Emmanuelille syksyllä 1866: »Tänä kesänä olen minä kirjoitellut enemmän kuin koskaan» ja hän ilmoittaa viihtyvänsä hyvin. Mutta ei kauan kulunut, ennenkuin

kuulemme hänen puhuvan toiseen suuntaan ja saamme myös tietää syyt siihen. Tuo umpiruotsalainen seutu alkoi ajanoloon tympäistä Kiveä. Hän tunsu elävänsä kuin vieraassa maassa, kuin vankilassa. Hän ei edes voinut puhua omaa äidinkieltänsä ja runottarensa kieltä lähimmän ympäristönsä kanssa, vielä vähemmin saada henkistä tukea ja innostusta sen taholta. Hän kirjoittaa Siuntioista veljellensä Emmanuelille 1867: »Muutoin en tiedä täältä mitään kertoa; sillä tämä piitäjä on minulle aina ja tulee minulle aina olemaan muu-

Charlotta Lönnqvist.

kalainen ja vieras. Jos niin kävisi, että maatienoossa tulisin elämäni viettämään, niin suomalaisessa pitäjässä se tapahtuisi, vaan ei ruotsalaisessa.» Hän suunnitelti siihen aikaan Nurmijärvelle muuttoa. Kun hänen isänsä oli kuollut edellisenä vuonna ja kotimökki Palojoella jäänyt tyhjäksi, halusi hän päästä siihen asumaan. Hän pyysi senvuoksi veljeensä Emmanuelia ostamaan sen hänelle huutokaupassa ja hankkimaan jonkun vanhan naisihmisen siihen emännöitsijäksi. Mutta tästä aikomuksesta ei tullut mitään. Hän jäi edelleenkin asumaan Siuntiossa, vaikka ikävoikin sieltä pois. »Elämäni on täällä verrattoman yksipintaista. En menesty talonpojan kanssa, ja vielä vähemmin olen joutunut yhteyteen säätykansan kanssa. Ja olenpa viettänyt nämä kaksi viimeistä vuotta melkein kuin vanki tornissa.» Näin kirjoittaa Kivi v. 1868 ystävälleen Bergbonille, ja seuraavina vuosina toistuu usein samansuuntainen valitus.

Siuntiossa vietetyt seitsemän vuotta olivat Kivelle kuin yksi ainoa pitkä työviikko, eikä edes kuin tavallisen vapaan miehen työviikko, jolloin hän itse määrää työnsä ja lepohetkensä mielensä ja voimiensa mukaisiksi, vaan pikemmin kuin »raatajan rahanalaisen». Ainainen rahapula oli häntä työhön hoputtamassa. Ei senvuoksi ole kummasteltava, jos hänen teoksissaan joskus näkyy kiireellisyyden merkkejä. Pikemmin hänen tuotteliaisuutensa kokonaisuudessaan pakottaa ihmettelemään ja ihaillemaan sitä runovoimaa, joka ikäänkuin vaikeuksia uhmaillen kehitti nähtäville harvinaisia rikkauksiansa ja loi eri aloilla sangen huomattavia saavu-

tuksia. Kolme suurta draamaa, kuusi yksinäytöksistä kappaletta, laaja romaani, kokoelma runoja ja lisäksi suuri joukko valmiita runoja ja puolivalmiita näytelmäsuunnitelmia — onhan siinä jo paljoutta seitsemän vuoden työkse. Eikä se häpeä enemmän lukumäärältänsä kuin laadultansaakaan sen rinnalla, mitä onnellisemmissa oloissa eläneet runoilijat näin pohjoisilla leveysasteilla ovat pystyneet suorittamaan.

Kevättalvella 1865 hänellä oli käsillä viisinäytöksinen näytelmä »Karkurit». Se valmistui ennen vuoden loppua, ja ilmestyi painosta seuraavana syksynä. »Karkurit» on kirjallisista vaikutuksista syntynyt kappale. Muistot Shakespearen »Romeosta ja Juliasta» ovat ilmeisesti synnyttäneet runoilijan mielessä ensimmäisen pohjapiirroksen »Karkureita» varten. Seisoohan molemmissa näissä kappaleissa vastakkain kaksi läheistä aatelisukua, katkeran puoluevihan eroittamina, ja yrittäähän nuorten rakkaus vanhemmilta salaa rakentaa niiden välille sovinnon, vaikei se onnistu ennen kuin nuoret itse makaavat kuolleina, vihan sovintouhreina. Myöskin ne ratkaisevat käännteet, joiden kautta toiminta liikkuu eteenpäin, ovat Shakespearesta tulleita. Molemmissa isä pakottaa tytärtänsä vastenmieliseen avioliittoon, tytär on suostuvinaan, mutta aikoo itse päättää päivänsä, ottaa unijuomaa ja vaipuu tajuttomaksi, herää hetkeksi, näkee lemmityensä kuolleen ja kuolee itsekin, jonka jälkeen vanhuksat tekevät sovinnon lastensa ruumiiden ääressä. Schillerin »Rosvoista» taas näyttäisi Kivi mahdollisesti saaneen aiheita johtaa oikean

sulhon (Tykon) kaukaa vieraalta maalta karkurina kotiseudullensa, antaa hänen esiintyä valhepuvussa morsiamellensakin sekä ennenkaikkea asettaa kelvottoman konnan (Niilon) hänen kilpailijaksensa. Shakespearen vaikutuksella on kieltämättä ollut paljoa ratkaisevampi merkitys niin hyvin muotoon kuin sisällykseen nähden. Mutta sitä sydämetöntä konnaa, Niiloa, joka Kiven näytelmässä turmelee nuorten onnen pikemmin kuin vanhempien sukuviha, ei Shakespearen »Romeossa ja Juliassa» tavata, vaan sen esikuvana on ollut »Rosvojen» inhoittava Frans Moor.

Yleensä tuntuu siltä kuin olisi Kivellä ollut »Karkureita» kirjoittaessaan vain hyvin kaukainen ja kalpea muisto Schillerin näytelmästä, sen sijaan kuin hänen mielessään oli etuajalla ja sangen tuoreina Shakespearesta tulleet vaikutelmat. Kiven omaa itse heikilöasetelmassa on Elman kasvatussisar Hanna, joka rakastaa Paulia, Tykon sotatoveria. Näin tässä näytelmässä kehittyä pääaiheena olevan traagillisen rakkaustarinan ohella toinen lemmensuhde, joka päättyy onnellisesti ja siten keventää yleisvaikutusta. Nämä oma-varaiset ja »Rosvoista» tulleet lisät tekevät alkuperäisen juonen sangen monisokkeloiseksi ja vähentävät sen psykologista uskottavuutta. Kun ei tätä rakenteen heikkoutta korvaamassa ole elävä ja voimakas luonteenkuvaus ja kun monin kohdin heikkoa sielullista perustelua tukevat vain runollisen lausetavan hauraat liitel-mät, ei »Karkurit» kohoa suinkaan Kiven parhaiden kappaleiden joukkoon.

Itse perusasetelman ja juonen suurimmatkaan epä-

todellisuudet eivät näet merkitsisi paljoa, jos kappaleen henkilöissä olisi eloa ja sen vuorosanoissa tarttuvaa voimaa. Mutta »Karkureissa» ei ole vakuuttavaa psykologiaa eikä iskeviä vuorosanoja kuin siellä täällä. Luonnekuvat ovat ylimalkaisimpia, mitä Kivi on koskaan esittänyt. Toisissa on ihanteisuus, toisissa taas konnamaisuus viety luonnottoman pitkälle; mutta kaikista useimmat ovat pelkkiä varjokuvia, ilman luuta ja ydintä. On sentään yksi luonne, joka seisoo samalla vankalla todellisuuden kamaralla kuin koko nummisuuttarin perhe: Kuuselan pehtori Martti. Hänen kohtauksessaan Viitalan paimenpojan kanssa metsässä on välähdys oikeata Kiven huumoria, jota muuten on niukasti pirahdellut tähän suurityyliseen murhenäytelmään.

Vuoropuhelussa on tavallaan ripeyttä ja vaihtelua, keskustelut ovat yleensä lyhyempiä ja täsmällisempiä kuin »Kullervossa», mutta ne kajahtavat useissa paikoin ontosti ja teennäisesti. Rohkeita runollisia kuvia ja virkeitä vastakkaispiirteitä ei suinkaan puutu. Kiven omaan maalaiseen havaintopiiriin viittaa moni realistinen lauseparsi, ja moni haavehento runokuva on kasvanut esiin hänen omista ylimalaisista ikävöimisistään. Lyyrillisen kauniita ovat varsinkin eräät luonnonkuvaukset.

»Romeon ja Julian» aihe »Karkureihin» siirrettynä on kuin etelämainen viiniköynnös, siirrettynä pohjolan viileyteen. Se kasvaa kyllä vartta ja lehteä, puhkeaa keskikesällä kukallekin, mutta se ei jaksa kypsyttää tummia, tulsia rypäleitä, koska siltä puuttuu auringonsäteiden tulistuttava voima. Se on heiveröi-

nen, väritön ja mehuton vesivesa oikeaan viiniköynnökseen verrattuna. Romeon ja Julian kukkea nuoruus on vaihtunut Tykon ja Elman talttuneeseen ikäkauteen, intohimon kiihkeä polte tyyneen, koeteltuun uskollisuuteen ja ruumiillisen läheisyyden vaatimus ponnettomaan haaveiluun sielujen yhteenkuuluvaisuudesta. Kaikki se suonenpolte, hermojen värinä, aistimien jano, joka ympäröi kuin kuumeisella ilmakehällä Romeon ja Julian jokaikisen lemmenkohtauksen ja joka huumaavana ja pyöräyttävänä tuoksahtaa heidän jokaikisestä vuorosanastaan, on Tykon ja Elman kohtauksista kokonaan poissa, ja sen sijalla vallitsee vieno, uneksiva, aito Kivimäinen ja — miksei — aito suomalainen kaipuu, joka huokauksina puhkeaa kuuluville yksinäisestä, intohimottomasti ikävöivästä rinnasta ja nousee, puoleksi uskonnollisten tunteiden siivittämänä — taivasta kohti, ohi varsinaisen maanpäällisen esineensä. Semmoiseksi on Kiven mielikuvitus ohentanut ja laimentanut tuon hehkuvan ja syvästi traagillisen rakkaustarinan. Siinä on hänen rajoituksensa helposti nähtävissä: hän ei ole verevän rakkauden, vielä vähemmän eroottisen intohimon kuvaaja.

Vuosi 1866 oli sängen hedelmällinen Kiven tuotannossa. Hän kirjoitteli silloin, omien sanojensa mukaan, enemmän kuin koskaan ennen. Julkisuuteen ehti näistä tuotteista samana vuonna päästä ainoastaan huvinäytelmä »*Kihlaus*» ja ruokokokoelma »*Kanerval*».

Edellinen niistä oli valmiina kesäkuussa ja painettiin »*Kirjallisen Kuukauslehden*» elä- ja syyskuun numeroon.

»Kihlauksen» ja »Nummisuutarien» ilmestymisajan väliä on pari vuotta. Aiheensa ja käsittelytapansa puolesta ne kuuluvat vielä lähemmin yhteen. »Kihlaus» on kuin pieni tupakohtaus samasta kylästä, missä »Nummisuutarien» laajat tapahtumat liikkuvat kaikuvalla honkanummella. Molemmissa on juonena naimahommat, toimivina henkilöinä käsityöläiset — toisessa suutarit, toisessa räätälit —, kuvauksen esineenä yksinkertaiset luonteet ja vallitsevana sävynä lempeä huumori. Huomataanpa niiden henkilöissäkin yhteisiä piirteitä. Ellemme tietäisi nummisuutarin Eskoa vakaamieliseksi ja sanansa pitäväksi mieheksi ja ellemme olisi kuulleet hänen lopussa vakuuttavan, että hän pysyy uskollisesti vanhanapoikana ja neuloskelee isänsä kanssa nummitölliässään, niin voisimmepa melkein luulla, että hän vanhoilla päivillään on vaihtanut naskalin neulaan ja ruvennut uudelleen hulluttelemaan »matkaansaattaakseen» puhemiehelleen uuden paidan; niin yhtä näköä tämän uuden komedian sulhasmies, kraatari Aapeli, on hänen kanssaan henkisiltä piirteiltään. Aapeli on hidas, perinpohjainen ja äärettömän yksinkertainen hämäläisluonne kuten Esko. Hänen elämänsä on ollut ulkonaisesti yhtä puhdasta ja nuhteetonta kuin Eskon. Hänessä ei kuitenkaan ole Eskon vimmittua itsepäisyyttä ja puskuilevaa voimaa, vaan pikemmin mestari Topiaksen sävyisää talttuneisuutta. Ei naisvaltikka, vaan ikä on hänen luonteensa kuohupäitä tasoitellut. Hän saattaa sentään vielä kiivastua arkaan kohtaan — ammattiylpeyteen — satutettaessa, ja hänen vanhanpojansydämensä on altis muillekin järkytyksille, varsinkin kauniimman suku-

Kansanvalistusseuran

Kirjeopisto

puolen taholta, vaikei se oikeastaan tiedä rakkau-
desta enemmän kuin Eskonkaan sydän. Kaiken kaik-
kiaan: Aapeli on kuin pienennetty kuva Eskon valtai-
seksi tyylitellystä hahmosta, sinänsä elävä ja mestarilli-
nen. »Kihlauksen» kraatari Eenokki on taas kuten
»Nummisuutarien» kanttori Sepeteus astunut yli vaaral-
lisen ikäviivan ja hänen sydämensä on turvassa kaikilta
lemmen nuolilta. Hän on yhtä vakaamielinen ja suora-
puheinen, opettava ja nuhteleva, sovittava ja filosofoiva
järkinies kuin Sepeteus; osaa sitä paitsi laulaa ja pitää
juhlapuheita papilliseen tyyliin niinkuin kanttori ai-
nakin. Ankaruutta itsekasvatus on tappanut länessä
luonnollisen elämän ilon ja välittömyyden, tehnyt hä-
nestä hillityn ja kuivan luonteen. Hän joutuu puhe-
miehen toimessaan ylen naurettavaan valoon. Vaiku-
tusta pehmentää humoristiseksi se rakastettava yksin-
kertaisuus, mikä ilmenee hänen veljellisessä kiintymyk-
sessään kraatari Aapeliin ja hänen kömpelöissä yri-
tyksissään lohduttaa tätä päälletunkevan tuskan het-
kellä. Eenokin muuten arvellaan olevan Kiven kotoi-
sesta ympäristöstä saadun puhemiestyypin, vankkaa
palojokelaista juurta.

Myöskin toiselle »Kihlauksen» henkilölle tiedetään
mainita esikuva todellisuudesta, nimittäin Herrojen-
Eevalle. Hänen oikea nimensä oli Eva Lovisa Jansson,
ja hän oli syntynyt 1828 Siuntiossa. Hän oli ollut Hel-
singissä palveluksessa vuoden 1851, mutta palasi seu-
raavana vuonna takaisin kotiseudullensa emännöitsi-
jäksi Asp nimisille herroille. »Hän se oikeastaan piti
komentoa talossa», vakuutti muuan siuntiolainen, joka

tunsi tarkalleen Aspien asiat. Kivikin tunsi Eevan ja oli nauraen sanonut, että siitä hän saa oikean huvinäytelmähenkilön. Tuossa korkeapovisessa »imnessä», joka nähtävästi — kuten hänen siuntiolainen esikuvansa v. 1866 — alkaa jo lähestyä naimaiän varsinaista rajaa, ilmenee voimakas elämänhalu ja toimeliaisuus. Hän näyttää elelleen vähän kevytmielisesti herrojensa kanssa. Mutta kun nämä eivät taivu kaikkiin hänen pyyteisiinsä, ryhtyy hän itse pontevasti toimiin ja hankkii hyväluontoisen räätäli Aapelin sulhokseen. Mikään hienotunteisuus ei pidätä tätä naista, joka tilaisuuden sattuessa saattaa kirotta ja antaa miestä selkään ja jota mestarit Eenokki ja Aapeli kiivastuksissaan haukkuvat niin väkevillä mainesanoilla kuin »portto» ja »luntu». Kokonaisuudessaan on hänen koomillinen luonnekuvansa piirretty muutamilla sangen vahvoilla ja sattuvilla kynänvedoilla, — Kappaleen neljäs henkilö on Jooseppi, tuo vakava ja kuuliainen oppipoika, joka on yhtä perusteellinen puheissaan kuin ruuankeittomhommissaan. Elävän esikuvan hänelle kirjailija on saattanut nähdä isänsä työpöydän ääressä.

»Kihlaus» on rakenteeltaan pieni mestariteos. Sen yksinkertainen juoni on hallittu hyvin, vuorosanat liittyvät toisiinsa luontevasti ja ratkaisu kehittyy melkein pä matemaattisella täsmällisyydellä alkuedellytyksistä. Huomattakoon, kuinka tyynesti ja havainnollisesti alussa on Joosepin kertomuksen kautta kuvattu mestari Aapelin naimapäätöksen hidas ja vaivalloinen syntyminen, kuinka keskipaikoilla ilmenee draamallisesti askel askeleelta laajeneva juopa hänen ja Eevan

välille ja kuinka lopummalla Aapelin mieli hitaasti kasvavalla vauhdilla synkkenee, niin että sitä vihdoin täytyy viihdytellä iloisilla jutuilla, tanssilla ja laululla. Tosi ja leikki, nauru ja vakavuus sointuu siinä ehyesti yhteen. »Nummisuutarien» tunneasteikko on luonnollisesti paljoa laajempi ja syvempi, mutta ei suinkaan ehyemmin kokonaisuudeksi sulatettu. »Kihlauksen» henkilöt piirtyvät mieleen selvinä, elävinä yksilöinä, siksi voimakkaasti ovat tärkeimmät puolet kunkin olemuksesta valaistut, ja kaikkia heitä liittää yhteen sama maalainen värisävy.

Luultavasti rahallisen ansion toivo oli yllyttänyt Kiveä sepittämään sen pienen yksinäytöksisen kappaleen, jolle hän v. 1866 sen valmistuttua antoi nimen »*Yö ja päivä*». Hän oli ajatellut sen vartavasten seura näytelmäksi ja tarjosi semmoisena lehtori P. Th. Stolpen kustannettavaksi seuraavana vuonna. Samaten kuin hän »Karkureita» kirjoittaessaan ei ollut vaivautunut keksimään uutta juonta, niin hän myöskin tähän pikkukappaleeseen otti aiheen valmiina muilta, vaikka muodosteli sitä oman luonteensa ja tarkoituksensa mukaiseksi.

Tanskalainen H. Hertz kuvaa näytelmässään »Kuningas Renén tytär», kuinka sokea prinsessa, joka on elänyt nuoruutensa päivät tietämättä mitään sokeudestaan, saa näkönsä jälleen ja kuinka rakkauden voima samalla avaa hänen sielunsa silmät näkeviksi ja kypsyttää hänet yhdessä hetkessä lapsesta tädeksi naiseksi. Tämä aihe kehittyi Kiven mielikuvituksessa uudeksi näytel-

mäksi, jossa vain tapahtumien kulku pääpiirteissään viittaa Hertziin. »Yö ja päivä» kappaleen päähenkilö Liisa on hahmoteltu kuningas Renén tyttären malliin. Hän on menettänyt näkönsä jo lapsena tulipalossa. Häntä hoitaa vanha Kerttu, ja hänen silmistänsä sulaa pitkällisen hoidon jälkeen vihdoin näköä pimittävä kaihi niinkuin Renén tyttärenkin. Tämä ihmetapaus ja nuoren parin samanaikainen kihlautuminen synnyttää kumpaisessakin näytelmässä kauniin lopputunnelman. Kun siteet irroitetaan Liisan silmiltä ja hän näkee ensi keran maailman kaikessa säteilevässä kirkkaudessaan, niin hän puhkeaa ylistämään sen kauneutta ja lankeaa polvilleen kiittämään Jumalaa, niinkuin Renén tytär.

Mutta yhtäläisyyden ohella on kappaleissa merkille pantavaa eroakin.

Kivi on siirtänyt kappaleessaan pääpainon eroottiselta alalta sukuvihan ja sitä seuraavan sovinnon kuvaukseen. Nimitys »Yö ja päivä» näyttää jo viittaavan siihen. Kappaleessa puhutaan, paitsi Liisan sokeuden yöstä, myös siitä »vihan ja vainon yöstä», mikä on valinnut naapurusten välillä, sekä sen vastakohtana »sovinnon auringosta» ja sovinnon »valkeudesta». Kivi on siis ottanut ensi sijassa esittääkseen kehityksen sokeuden ja vihan yöstä näkemisen ja sovinnon päivänpaisteeseen. Ja on huomattava, että hän näin ollen on vahventanut naapurusten vihan tuntuvammaksi kuin Hertzin kappaleessa hyvin kevyesti ilmenevä sukuviha ja että hän on asettanut sovinnonteon yhteen auringonnousun kanssa, joten hän on saanut kappaleensa loppuun kesäaamuisen tunnelman, sen sijaan kuin Hertzillä Renén tytär saa näkönsä illalla.

Hertzin kappale on kokonaisuutena ehyempi ja tyylikkäämpi kuin Kiven. Sen sävy on arka ja hento. Tanskalainen myöhäisromantiikan muodon sirous ja kuuleus on kehittynyt siinä sangen pitkälle. Kuinka voimakas ja rohkea, etten sanoisi karkea, on sitä vastoin Kiven ote. Hänen maalaishenkilönsä haukkuvat ja riitelevät. Mutta hänen Liisansa taas ikävöi palavammin ja syvemmin kuin kuningas Renén tytär. Molempiin suuntiin, realistiseen ja romanttiseen, ulottuu Kiven mielikuvitus kauemmaksi kuin Hertzin. Tämä eri aineksien sekoitus ja mielikuvituksen väljyys se kenties on kaikista persoonallisinta tässä kuten muissakin Kiven tuotteissa.

»Yö ja päivä» ei kestä draamana ankaraa arvostelua. Sen vuoropuhelussa ei ole sitä mehua eikä sen luonnekuvuissa sitä eloa kuin esim. »Kihlauksen». Se on tuokiokuva, jossa karkean realistisesta alusta siirrytään kovin äkkiä ja ilman riittävää perustelua idylliseen loppuun. Mutta sen loppukohtaus, johon Kivi on vuodattanut omia lyyrillisiä tuntojansa ja jossa sävy kohoaa haltioituneeksi, on heleää, täysipainoista runoutta. Sen yllä leijailee jotakin siitä ylevästä sovinnon hengestä, jotakin siitä lämpimästä taivashohteesta, joka sai puh-taimman ilmaisunsa »Leassa».

Tuon Kivelle hedelmällisen vuoden 1866 tuotteita oli myöskin se komedia, jonka kirjailija ilmoitti syyskuun loppupuolella olevan »melkein valmiina». Se on »*Olviretki Schleusingenissä*». Tämä kappale jäi julkisuuteen pääse-

mättä ja kuljeskelemaan tekijän kirjallisten perujen joukossa, kunnes se vasta v. 1916 painettiin Kiven »Kootujen teosten» kolmanteen osaan. On mahdollista, että Kaarlo Bergbom kielsi sitä painattamasta. Ja tuskinpa se olisikaan siihen aikaan lisännyt Kiven mainetta, vaan pikemmin sitä vähentänyt. Se on näet täydelleen farsimainen luonnos, vailla niitä korkeita kirjallisia ominaisuuksia, jotka tekevät »Nummisuutarit» alallansa ainokaiseksi. »Olviretki» on vapaata ja vallatonta leikittelyä mielikuvituksen maailmoissa. Leikilliset kuvat vierivät silmiemme ohi iloisessa köykäisydessään. Ei tunnu todellisuuden painoa, ei harkinnan ahtautta. Näytelmän seikkailut ovat tapahtuvinaan Schleusingenissä Thüringerwaldin eteläisillä rinteillä kesällä 1866, jolloin sota riehui Preussin ja Baijerin välillä. Kivi on saanut eräästä sotauutisesta aiheen sijoittaa tapahtumat juuri tämän pienen kaupungin lähetyville. Mutta sodan kauhuista ja toimien ankarasta vakavuudesta ei näytelmässä ole tietoaakaan. Henkilöt liikkuvat ja puhuvat ilotellen kuin parhaimman rauhan aikana konsanaan. Sotilailla ja upseereilla ei näytä olevan taistelujen lomassa muuta tehtävää kuin juoda olutta ja kuherrella naisten kanssa. Edellistä velvollisuuttansa täyttävät ahkerimmat »kenraalit» Max ja Fuchs niin perusteellisesti, etteivät ole kolmeen kuukauteen nähneet selvää päivää ja että »pikku-ukkoja» tanssii heidän oluthaarikkainsa pohjalla; ja tavalliset vartiosotilaatkin käsittelevät kannujansa niin hartaasti, että makaavat vuoroonsa penkillä tai penkin alla täydellisessä viattomuuden tilassa. Rakkauden asioita hoidellaan myös niin suurella innolla ja menes-

tyksellä, että näytelmän lopussa voidaan hurrata kahdelle nuorelle pariskunnalle.

Kun muistamme, millä nerokkuudella Kivi on kuvannut nummisuutarin Eskon humalaa, millä antaumuksella hänen veljensä Iivarin kapakkaseikkailuja Hämeenlinnan-matkalla ja millä riemulla viivähtänyt Untolan pihalla oluttynnörin ääressä remuavan väen iloissa »Kullervossaan», ja kun otamme lisäksi huomioon sen seikan, että Shakespearen kuolemattoman kapakkasankarin John Falstaffin riemastuttava olemus on kaikissa näissä tilaisuuksissa väikkynyt hänen sielunsa silmien edessä, niin meillä on selvillä kaiketi tärkeimmät niistä psykologis-kirjallisista edellytyksistä, jotka ovat olleet vaikuttamassa tämän uuden huvinäytelmän syntyyn. Kivi halusi nyt antaa tämänlaatuisille kokemuksille ja näkemyksille entistä laajemman tilan muodostelemalla näytelmän, jossa kautta neljän näytöksen vallitsee sama humalan ilo ja autuus. Siinä tarkoituksessa hän valitsi ympäristön, joka hänestä oli mahdollisimman otollinen — kuuluisan olutmaan — ja valitsi henkilökunnan, jossa kaikki ovat samanlaisia Bakkuksen palvelijoita ja jossa moraalit ei estä luonnon välittömiä taipumuksia. Tietysti ei tällainen seura, jossa kaikki kilpailevat keskenänsä tyydyttäessään ainaista oluenjanoansa tai muita senlaatuisia tarpeitansa, ole suinkaan siisti eikä sivistynyt, ja ahdas moralisti ei voine suhtautua siihen ymmärtävästi. Mutta kirjailija on juuri siten, että hän on asettanut runollisen tähtäimensä juoppojen keskuuteen ja että hän ikäänkuin antautuu katselemaan maailmaa heidän silmillään, löytänyt humoristi-

sen näkökulman, jolla on oma viehätyksensä ja oma ajatuksensa. Hän paljastaa tuon »kieron peilin» avulla muutamia yksinkertaisia totuuksia kaiken inhimillisen suhteellisuudesta. Nuo juomaveikot, jotka riitelevät oluttynnörin omistamisesta ja sitten täynnä olutta hoipertelevat taisteluun, ovat kaiken sankaruuden irvikuvia ja kuitenkin he jäljittelevät Cæsaria ja luulottelevat ratkaisevansa Saksan kohtaloita. Ja nuo toiset juomaveikot Max ja Fuchs, jotka eivät enää jaksa edes kömpää taisteluun, vaan kapakassa haarikoittensa ääressä painiskelevat »pikku-ukkojen» kanssa, ovat melkeinpä kuin kaiken ihmisyyden irvikuvia. He ovat menettämisillään tietoisuuden ajasta ja paikasta, jopa omasta itsestäänkin. Semmoiset käsitteet kuin elämä ja kuolema, maa ja taivas, menettävät heillä kaiken totunnaisen merkityksensä. Ja heidän sielunsa häilyy semmoisessa välitilassa kuin pienen lapsen, jolle voidaan uskotella mitä tahansa. Leikkiä laskiessaan Kivi siinä hymähtelee ihmisten heikkouksille, kuolemanpelolle ja itsevanhurskaudelle. Näin tuo ilveily sisältää yhtä ja toista ajatuksellisestikin huomioon otettavaa, vaikkei tekijä ole sitä tarkoittanut miksikään satiiriksi ihmisheikkouksista.

»Olviretken» varsinaiset ansiot eivät ole juonen sommittelun eikä henkilökuvauksen alalla, vaan pikemmin sen vuoropuhelun välittömässä hyvätuulisuudessa ja mielikuvitusrikkauudessa. Kirjailija on antanut ilonsa pauhata vallattomampana ja poikamaisempana kuin ehkä koskaan ennen. Hän on käyttellyt rohkeita, paksumia vertauksia, jotka aivan yllättävät lukijaa koomillisuudellaan. Väärin olisi kuitenkin luulla, että sen leik-

kisät vapaudet ovat vallattomia ja raakoja. Päinvastoin täytyy tunnustaa, että Kivi on osannut käsitellä tuota monessa suhteessa arkaa ainetta hienotunteisesti ja tahdikkaasti. Nuo juopot sotamiehet eivät pahimmassakaan tapauksessa sano eivätkä tee mitään loukkaavaa. Heidän hyväntuulisuutensa on aivan viatonta laatua. Kirjailija on runoilnut heihin omaa ajatuksenvapauttansa ja sielunsa puhtautta. Ja toisinaan huoahtaa heidän leikkitelevien vuorosanojensa lomista Kiven oma raskasmielisyys ja onnenkaipuu.

»Olviretki» on kokonaisuudessaan kevyt leikkivä kuvitelma runoilijallemme läheisestä ja mieluisesta aineesta. Jos se olisi päässyt aikansa ilmestymään, vaikkapa viimeisteltynäkin, olisi se eräällä taholla yarmaankin käsitetty sopimattomaksi pilaksi vakavista raittiusharrastuksista, jotka juuri 1860-luvulla alkoivat vähitellen herätä maassamme, ja toisella — Ahlqvistin — taholla kenties vieläkin pahemmaksi pyhyiden pilkaksi ja anteeksiantamattoman raakuuden merkiksi. Nykyisin sillä on meille pääasiallisesti kirjallisuushistoriallinen mielenkiinto Kiven huumorin kaikista vapaimpien ja välittömimpien ilmausten joukossa.

VI. Kanervalan y. m. runot.

Kivellä oli edellytyksiä lyyrilliseksikin runoilijaksi: puhdas, herkästi syttyvä sielu, harvinaisen laaja ja vapaa mielikuvitus sekä kyky vaistota kielen soinnullisia kauneuksia. Sen näkee hänen suorasanaisista kirjoituksistaan. Monet niissä kuvatut henkilöt antautuvat tunnelmiensa ja mielikuviansa vietäviksi välittömästi kuin lapset tai runoilijat. Heidän sielunsa tulvahtelee yhtämittaa täytenä. Heidän mielensä painuu toisinaan raskaaseen, aavistelevaan alakuloisuuteen, toisinaan taas ponnahtaa suureen olemassaolon riemuun.

Varsinaisia runoja Kivi on kirjoittanut verraten vähän, kaikkiaan vain puolisen sataa kappaletta, useimmat niistä kertovia. Tiedetään hänen nuorena yrittelleen ruotsiksikin seipillä runoja, mutta niistä ei ole säilynyt muuta kuin pari kolme katkelmaa. Suomeksi Kivi lienee ryhtynyt kirjoittamaan runoja jo ennen ylioppilaaksi tuloansa. Ainakin on hänen koulukirjojensa kansissa eräitä pieniä harjoitelmia, jotka näyttävät tukevan tätä otaksumaa. Ensimmäiset niistä ilmestyivät 1860 Julius Krohnin ynnä muiden toimittamassa albumissa »Mansikoita ja Mustikoita». Niitä oli vain kaksi, molemmat jokseenkin vähäpätöisiä. Ahl-

qvist arvosteli niitä »Mehiläisessä», moitti niiden huolimattontaa ulkoasua, sanojen typistelyä, murteellisuuksia y. m. muodon heikkouksia ja kielsi tekijää kirjoittamasta runoja, ennenkuin oppii kunnolleen hallitsemaan kieltä ja runomuotoa. Mutta Kivi ei totellut näitä kieltoja, vaan kirjoitteli runoja vastakin ja julkaisi niitä v. 1866 »Kirjallisessa Kuukauslehdessä» 12 kappaletta sekä samana vuonna erikseen pienen vihkon omalla kustannuksellaan. Se oli »Kanervalä». Näillä runoilla ei näytä olleen suurta menekkiä, koskapa Kivi möi melkein koko kirjavarastonsa rahanpuutteessa eräälle hämeenlinnalaiselle sekatarvakauppiaille, joka käytti niitä käärepaperiksi puodissaan. Tekijä itse lausui tästä kokoelmasta: »Ja Kanervalä oli tuskin kahden viikon hätätyö. Anteeksantamaton kiiruhtaminen runollisuuden tanterella.» Kaarlo Bergbom taas arvosteli sitä seuraavasti: »Kivi on »Kanervalassaan» metsän uljaan, rehevän, vaikka usein jyrkän pojan näköinen. Suomalaiset lyyrilliset vasta-alkajat . . . viehättyvät helposti tarjoomaan meille kultaa, jota ei ole ollenkaan rahaksi myntätty. Semmoisia kultarakeita ovat Kiven lyyrilliset runoelmat. Niiden sisällys on omituinen, kuvat ja vertaukset erinomaisen voimakkaita, koko henki jalo ja perisuomalainen, mutta tekijän ylenkatse muotoa kohtaan on tehnyt esitystavan kankeaksi, kielen huolimattomaksi ja säkeet epäsoinnullisiksi.»

Jos jätetään lukuunottamatta semmoinen runo kuin »Suomenmaa», joka on ilmeinen mukaelma Runebergin Maamme-laulusta, ei Kivellä ole yhtään isänmaallista eikä yleensä aatteellista runoa, vaan ne ovat puoleksi

romanttisia, puoleksi realistisia kuvauksia ja mielialamaalauksia, ja niissä on sangen persoonallinen leima. Värisävynsä ja usein aiheidensäkin puolesta ne ovat verrattavat lähinnä ruotsalaiseen romanttiseen runouteen, jota Kivi on lukenut ja johon monet kielikuvat suorastaan viittaavat. Yksityiskohtaisilla tutkimuksilla voidaan jotenkin tarkasti saada selville useita runoilijoita, jotka ovat esikuvallisesti ja innoittavasti vaikuttaneet Kiven runotuotteisiin. Niiden joukossa ovat ensinnäkin etevimmät ruotsinkieliset runoilijamme Runeberg ja Topelius, sitten ruotsalainen romantikko Stagnelius, aikoinaan paljon luetut ja suosittut Ossianin laulut sekä Danten »Jumalainen näytelmä». Suomenkielisestä lyriikasta on ainoastaan Kanteletar jättänyt hänen runouteensa pienen merkin. Antiikin runoilijoista olivat Horatius ja Vergilius hänelle kaikista tutuimmat. Lisäksi on havaittavissa tilapäisiä merkkejä muistakin runotuotteista.

Mikäli voi arvailla hänen runojensa syntymäjärjestyttä, alkoi hän ensinnä sommitella romanttisia uni näkyjä ja haaveellisia rakkausaiheita runomittaan pittemiksi tai lyhyemmiksi kuvauksiksi, sovitella pieniä idyllejä kotoisen luonnon kehyksiin Topeliuksen tapaan, tulkita raskaita ikävöiviä tunnelmia Stagneliuksen malliin, kertoa vaatimattomia elämäntarinoita Runebergin yksinkertaisella poljennolla tai rakentaa Ossianin tapaisella luonnonsäestyksellä hurjia taistelukuvia. Välistä hän kohoo Danten johdolla suurempaan, niin sanoakseni kosmillisempaan näkemykseen ja maalaa kuvia taivaan nuihtamattomista avaruuksista ja hau-

dantakaisista olotiloista, kyllästyttären ne romanttisem-
 malla värikirjavuudella kuin Dante. Näin syntyvät
 maalauksellisesti komeimmat hänen runoelnistansa,
 »Immen unelma», »Kesäyö», »Lintukoto». Mutta puh-
 taamman lyyrillisen soinnun saa hänen romantiikkansa
 niissä pienissä runoissa, joissa väri on ohentunut ja ikään-
 kuin henkevoitynyt persoonallisen tunteen voimasta,
 esim. »Keinussa» ja »Kaukametsässä». Keskelle realisti-
 selta pohjalta syntyneitä maalaiskuviakin valahtaa Ki-
 vellä näet usein ylimaallista ikävöintiä ja unelman kau-
 kohohdetta. Se ei haihdu hänellä koskaan eetteriusvaksi,
 mutta se luo korkeamman siintävän taivaanrannan hänen
 luonnonnäkyjensä ympärille ja avartaa siten runouden
 liikkumisalaa. Kivi on kuitenkin paremmin kuin useim-
 mat romantiikan lumoissa kehittyneet runoilijat välttä-
 nyt sen vaaran, että hänen henkinen silmänsä olisi noi-
 hin sinisiin avaruuksiin tähystellessään menettänyt nä-
 kövoimansa, kun tuli kysymys läheisemmistä maanpääl-
 lisistä asioista. Siitä ovat todistuksina hänen suora-
 sanaiset kansankuvauksensa.

Mutta runoudessaankin hän on jaksanut tuolloin
 tällöin puhkaista romanttisen tenhopiirin ja luoda kirk-
 kaita, todellisemmalla teholla vaikuttavia kuvia. Sem-
 moisia ovat esim. »Härkä-Tuomo», »Uudistalon perhe»
 ja »Paimentyttö», joka on laajin Kiven runomittaisista
 maalaiskuvauksista. Viimemainitussa esiintyy toiselta
 puolen eräitä henkilöitä aivan luonnonmukaisesti ku-
 vattuina, toiselta puolen siinä pilkistää esiin ihan sa-
 dunomaisia romanttisia aiheilmia.

»Paimentyttö» liittyy läheisesti siihen aihepiiriin, jossa

Kivi kuvailee lapsen mielialoja sekä hänen suhdettansa äitiin. Siitä on useita näytteitä hänen runouudessaan. Kaikista puhtaimpana esiintyy tämä aihe »Karkureissa» Elman kehtolaulussa.

Äitiäns' etsi lapsi,
 Itkien kauan hän etsi,
 Tok' viimein hän nähdä saa
 Sen liehuvan liinan pelloll'.
 Sinnepä nyt kiirehtii
 Hän kultasantaisella tiellä,
 Ja elokuun aurinko paistaa.

Äiti, kosk' itkun kuulee,
 Leikaten kultaista olkee,
 Koht' sirppinsä heittää hän
 Ja rientävi pienoist' vastaan:
 Helmoihins' hän kietoo sen
 Ja istuu auman äärehen,
 Ja elokuun aurinko paistaa.

Autuas uni on lapsen,
 Autuas katsanto äidin,
 Se taivahan rantaan käy
 Ja uneksuun viipyy siellä,
 Koska liehtoo lounainen,
 Kosk' paistaa heljä aurinko,
 Ja kultainen vainio läikky.

Se on maalauksellisesti tavattoman kaunis. Yksityispiirteet kohoavat esiin värikkäinä ja vahvoina, ja »elo-

kuun aurinko» luo kuulean ilmavuuden kaiken yli. Runoelmana se on vaatimaton. Se ei lahjo millään aatteella eikä syvillä tunnoilla, ei soinnuilla eikä yleensä sanamusiikilla. Mutta sen väkevä maalauksellinen näkemys tehoaa mieleen ja herättää tunnelman.

Parhaimpansa Kivi on antanut eräissä runoissa, joissa romanttiset ja realistiset ainekset ovat sulautuneet yhteen ja joissa tunnelma on tiivistynyt koossapysyväksi kokonaisuudeksi. Niitä on ensinnäkin tuo »Seitsemän veljksen» loppuun sovitettu »Sydämeni laulu», jossa kuuluu hiukan kaikua Kantelettaren syvimmästä ja synkimmästä kehtolaulusta: »Tuuti lasta tuonelahan», mutta kohotettuna aivan toiselle tasolle.

Tuonen lehto, öinen lehto!
Siell' on hieno hietakehto,
Sinnepä lapseni saatan.

Siell' on lapsen lysti olla,
Tuonen herran vainiolla
Kaitsea Tuonelan karjaa.

Siell' on lapsen lysti olla,
Illan tullen tuuditella
Helmassa Tuonelan immen.

Onpa kullan lysti olla,
Kultakehdoss' kellahdella,
Kuullella kehräjälintuu.

Tuonen viita, rauhan viita!
 Kaukana on vaino, riita,
 Kaukana kavala mailma.

Tuo ihmeellinen laulu on kenties paras Kiven lyyrillinen saavutus. Se lähenee muodollisessa suhteessa runon ihannetta. Siinä on mahdollisimman vähiin sanoihin saatu harvinaisen väkevä tunnesisällyys, niin että se tarttuu lukijan mieleen ja vavahduttaa sitä syvästi. Väsymys ja kuoleman kaipuu on siinä ilmaistu, ei ahdistavana, peloittavana, sydäntä vihlovana, vaan hiljaisena, viihdyttävänä, raskasmielisenä hyräilynä. Sanat ja kielikuvat eivät valu loisteliaana kaunopuheisena virtana, vaan nousevat hiljaa, kuin katkonaisesti huokailtuina sairaasta, raskaan painon alla nyyhkivästä rinnasta.

Eräässä suhteessa vielä suurempi toivottomuus valitsee runossa »Ikävyys». Sen kaksi ensimmäistä säkeistöä on jylhintä ja kauneinta runoutta, mitä suomen kielellä lienee kirjoitettu.

Mi ikävyys,
 Mi hämäryys sieluni ympär
 Kuin syksy-iltanen autiol maall?
 Turha vaiva täällä,
 Turha onpi taistelo
 Ja kaikkisuus mailman, turha!

En taivasta
 Mä tahdo, en yötä Gehennan,

Enp' enään neitosta syliini suo.
 Osani vaan olkoon:
 Tietämisen tuskast' pois,
 Kaikk' äänetön tyhjiys olkoon.

Niiden suurenmoisiin runokuviin on tihentynyt »maailmantuska», ei tosin siinä mielessä, missä tätä sanaa on totuttu käyttämään Heinen, Musset'n y. m. heidän laatuistensa »vuosisadan sairautta» potevien runoilijain tuskanpurkauksista, vaan paljoa alkuperäisemmän ja välittömämmän sielun persoonallinen tuska, kun se huomaa, että elämä nautintoineen, pyrkimyksineen ja taisteluineen on turha sekä että »kaikkisuus maailman» taivasunelmineen ja helvetinvaivoineen on myös turha. Mutta tämän voimakkaan ja tarttuvan alun jälkeen tuntuu runoilijan ote ikäänkuin höltyneen. Kun hän ryhtyy jatkamaan runoansa, ei hän enää saa kiinni yhtä korkealle jännittyneestä tunnelmasta, vaan mielikuvi- tus laskeutuu pienempiin maanpäällisiin piireihin ja esitys muuttuu kuvailevammaksi. Ja niin kaunis ja viihdyttävä kuin runon loppu onkin ystäviin vetoami- sineen ja vaatimattomine hautatoiveineen, vaikuttaa se laimeammin ja kirjallisemmin.

Nämä kaksi runoa »Ikävyys» ja »Sydämeni laulu» ovat kuin synkkiä kuiluja Kiven verraten valoisassa runo- tuotannossa. Ja ne todistavat, että hänen kohtaloit- tensa yli oli jo aikaisin langennut varjo, jonka pimen- noita ei keskipäivän kirkkauskaan pystynyt valaisemaan. Mutta näiden runojen vastapainona, jotka avaavat luki- jalle hämmästyttäviä näköaloja runoilijan sielunelämän

synkkiin puoliin, on toisia sängen voimakkaita, jotka osoittavat hänen harvinaisen laajan tunneasteikkonsa aurinkoisia aloja. Semmoinen on Kanervalassa »Metsämiehen laulu». Se on tavallaan kuin hänen rakkaudentunnustuksensa, lausuttuna koskemattomalle luonnolle ja sen ihanalle vapaudelle, sekä samalla tietoinen vastalause kaikkea maailman turhuutta, — saattaisipa melkein sanoa — kaikkea »kulttuuria» vastaan. Siinä tulkitaan syvin ja pontevin lausein runoilijan sisäinen tarve saada unohtaa omat tuskansa ja kärsimyksensä ja sulaa luonnon kanssa yhdeksi: »Ja mailma Unholaan jääköön».

Kiven runoutta lukiessa herättää ihmettelyä se seikka, että rakkaudella on siinä verraten syrjäinen sija. Hän laulaa perin harvoin rakastetustaan, rakkauden tuskista tai riemuista, jotka aiheet tavallisesti ovat kaikista keskeisimpiä useimmilla lyyrikoilla. Korkeintaan vilahtelee hänen runokuviansa joukossa kaukainen haame jostakin immestä tai helähtää hiljainen rakkauden kaipuun sävel. Mutta vereväksi ja läheiseksi ei tuo tunne koskaan muutu. Hän ei kokenut rakkaudenonnea muuta kuin unelmissa. Kuitenkin hän on joskus runoilut tuosta uneksitusta onnesta. Kaunein tämän laatuisista runoista on »Keinu». Sen arvellaan saaneen aiheensa jostakin tositapahtumasta. Mutta tuo »impi», jonka päässä tuttu »valkea liina» liehuu »iltana helluntain», keinun korkealle heilahdellessa, ei ole mikään elämäkerrallisen tutkimuksen todettava lemmitty. Hänen ulkonainen olemuksensa on merkitty mahdollisimman ohuesti ja hän muuttuu melkein kuin vertauskuvaksi, minkä runoilijan tunne tarvitsee kohotakseen

ihanteisimpiin kauneusnäkyihinsä. Se onnenkunnas, mikä siintää hänen sielunsa silmään keinuessa, on tosin perusaiheeltaan romanttinen, mutta yksityisiltä aineosiltaan aito suomalainen ja Kivimäinen. Siihen on sulautunut paras, mitä hän ihaili kotiseutunsa luonnossa — korkea kunnas unisine koivuineen ja vihantine helluntavainioineen sekä laakso vihreine niittyineen ja keltaisine kukkineen —, ja se avartuu ehyeksi kaukomaiseksi ilta-auringon lempeässä valossa, lintujen laulaessa ja länsituulen hymistessä. Tunne kukkuroittaa nuo harvat kuvat painaviksi ja mieleensyöpyviksi. Se soinnuttaa Suomen kesäillan kauneuden omituisesti leijailevaksi lauluksi, se liittää ihmisen luonnon kanssa yhteen salaperäisellä tavalla ja antaa lukijan aavistaa kaikkea sitä ihanuutta ja ikävää, mikä piilee noissa pehmeävärisissä luonnonkuvissa. Sielun ikävoiminen lyhyestä kesästä ja lyhyestä onnenhetkestä ikuiseen kesään ja ikuiseen onneen soi pohjimmaisena säveleenä tässä ihmeellisen ihanassa runossa. Se on noita harvoja yleistehoisiksi kirkastuneita runokuvia Suomen kesäisestä luonnosta, joista suomalainen sydän on löytävinään sanallisen ilmaisuuden erälle kaikista syvimille ja kaikista sanattomimmille tunnoilleen.

Kiven runous syntyi samoihin aikoihin, jolloin Oksanen, Suonio ynnä muut koettivat kouluttaa suomen kieltä uudenaikaisiin loppusoinnullisiin runomuotoihin, Kivi oli alkuperäisemmällä kannalla. Muoto oli hänelle toisarvoinen asia, eikä hän suostunut alistumaan sen ennakkokaavoihin. Hän tahtoi luoda runon niin sanoakseni sisältäpäin, vuodattaa mielessään herän-

neen näkemyksen siihen muotoon, mihin se syntymähetkellään välittömästi tuntui pyrkivän. Siinä mielessä hän oli improvisoiva runoilija, ja hänen runonsa onnistuivat niinkuin improvisatsioonit ainakin: väliin hyvästi, väliin huonosti. Mutta on pantava merkille, kuinka hänen runonsa haltiokkaimpina hetkinään pyrkii noudattamaan aivan määrämittäisesti säännösteltyä poljentoa sekä tapaa lyyrillistä sointua, esim. »Sydämeni laulussa», ja »Metsämiehen laulussa». Tämä osoittaa, että Kiven runoilua sittenkin ohjasi oikea luonnonvaisto samanlaisiin tuloksiin, joihin hänen aikalaisensa pyrkivät pikemmin ulkonaisen muodon noudattamisen tietä.

Kiven runot joutuivat muotonsa epätäydellisyyden vuoksi varjoon Oksasen ja Suonion lyriikan rinnalla. Mutta jos puolueettomalla silmällä tarkastamme niitä ja vertailemme niitä hänen suomenkielisten edeltäjiensä ja aikalaistensa tuotteisiin, niin turhaan saamme hakea muualta niin raikkaan alkuperäisiä ja voimakkaita lauluja kuin on »Keinu», »Metsämiehen laulu» ja »Onnelliset». Ei yksikään muu olisi voinut kirjoittaa niin syvästi järkyttävää kappaletta kuin on »Sydämeni laulu» tai »Ikävyys». Eivätkä Kiven parhaat kertovat tai kuvailevat runot nekään tapaa vertaisiansa sen ajan runoudessa. Niiden havainnollinen eloisuus, raikas luontevuus ja rintaa avartava vapaus antaa niille merkittävän sijan kaikkien aikojen suomalaisten runotuotteiden joukossa.

VII. Leo ja Liina — Canzio — Leä.

Syyskuussa 1867 Kivi ilmoittaa kirjeessään Kaarlo Berghomille, että hänellä on »kolme pientä teosta valmiina.» Ne olivat »Leo ja Liina», »Lea» ja »Sankarteos». »Lea» valmistui 1868 ja painettiin 1869, »Leo ja Liina» ilmestyi vasta Kiven kuoleman jälkeen ja »Sankarteos» on kadonnut.

»Leon ja Liinan» juoni ei ole suinkaan uusi näytelmäkirjallisuudessa. Se on luultavasti peräisin Shakespearen huvinäytelmästä »Paljon melua tyhjistä». Leo ja Liina vastaavat luonteina Benediktiä ja Beatricea. He pitävät toisistaan, vaikkeivät sitä julkisesti tunnusta, ennenkuin syrjäiset ryhtyvät asiaan ja saavat jäykkyyden sulamaan. Shakespearen viisinäytöksisessä, neroa ja sukkeluutta säkenöivässä kappaleessa se tapahtuu monimutkaisen juonen ja lukuisan henkilökunnan avulla, Kiven vaatimattomassa yksinäytöksisessä kuvauksessa taas eno Antonin suorasukaisen väliintulon kautta. Juonen kehittäminen tapahtuu molemmissa kappaleissa puistossa ja sillä tavoin, että ensin valmistetaan nuorukainen ja sitten neitonen suoraan rakkaudentunnustukseen. Yhteistä on myös se, että rakkauden todisteeksi vedetään sattumalta nähty paperilappu, joka

oli piirrelty täyteen lemmityn nimiä. — Mahdollista kuitenkin on, että kappaleen juoni siirtyessään Italian renesanssikauden ylimyspiiristä Suomen rauhalliselle maaseudulle, ensimmäisen rautatiemme läheisyyteen, nuoren ylioppilaan ja hänen kasvatusäitinsä väliseksi lemmentarinaksi, on kulkenut jonkun väliasteen kautta, ellei, niinkuin olisin taipuvainen päättelemään, tämmöisenä väliasteena olleet jollakin tavalla Kiven omat kokemukset Siuntion Fanjunkarissa. Sillä Liinassa on jotakin Charlotta Lönnqvistiin vivahtavaa, samaten kuin Leossa kirjailijaa itseänsä. Kuinka tahansa, heidän rakkaussuhteensa kuvailussa Kivi on antanut parhaansa heräävien eroottisten tunteiden psykologina, joka ei suinkaan ole hänen varsinainen alansa. Hän on muulloin tavallisesti ottanut rakkauden valmiina ilmiönä ja kuvannut sen koetteluksia ja sen kestävyyttä ja vain poikkeustapauksessa sen pettymistä. Mutta tässä hän antaa meidän omin silmin seurata tuon tunteen kehitystä ja puhkeamista tietoisiksi, elämän suuntaa määrääväksi voimaksi. Hän on tehnyt sen kyllä Shakespearen viittausta noudattaen, mutta kuitenkin siksi oma- peräisesti, että kappale siinä suhteessa ansaitsee merkille panemista. Kivi on muun muassa perustellut laajemmin niitä syitä, jotka saavat tuon kauan kätketyn tunteen purkautumaan ilmi, asettamalla ratkaisun keskelle erohetken jännitystä. Leo näet tekee lähtöä Amerikkaan ja Liina tuntee sen vuoksi pientä hermostumista, kun eno Anton astuu esiin asioita järjestämään.

Juuri eno Antonin, osaksi myös veitikkamaisen Eliaksen ja Annan kautta on tähän kappaleeseen tullut

jonkun verran leikin sävyä, niinkuin tällainen aihe tuntuu vaativankin. Leon ja Liinan lauseet on näet viritetty joskus melkein liian korkeasti runollisiksi. He puhuvat haetuin kuvalausein silloinkin, kun odottaisi suoraa yksinkertaisuutta. Mutta näiden satunnaisten horjahtelujen vastapainona on toiselta puolelta monessa kohdassa poljennollisesti mahtava ja omintakeisilla, voimakkailla kielikuvilla tehoava lausetapa.

Kivi kirjoitti vuoden 1868 alussa ystävälleen A. R. Svanströmille: — — — saan pian valmiiksi 5-näytöksisen murhenäytelmän, joka tapahtuu Italiassa Arnon rannalla. Tämä näytelmä oli nimeltään »Canzio». Se on säilynyt meille käsikirjoituksena, joka vasta v. 1916 pääsi julkisuuteen.

»Canzion» esikuvat eivät ole vielä täydelleen tiedossamme. Eräät varmat merkit viittaavat tosin Shakespearaan ja saavat otaksumaan, että hänen italialaisaiheiset draamansa ovat opastaneet Kiveä sijoittamaan näytelmänsä toiminnan Arno-virran rantamille, mutta toiselta puolen taas näyttää siltä, kuin olisi lisäksi joku rosvoromaani tai -näytelmä osaltaan voinut olla siihen vaikuttamassa. On aivan ilmeistä, että Rachelin mieli-puolisuuden esitys sisältää muistoja Ofeliasta; ja on muitakin piirteitä, jotka kenties periytyvät »Hamletista»: nainen pahennuksen aikaansaajana, myrkkujuoman valmistaminen, kaksintaistelu ja monien kuolema. Mutta kovin pitkälle ei näitä vertailuja käy ulottaminen. Varsinkin ryövärinäisen ja hänen miehensä

kirjavien seikkailujen kuvailu saavat ajattelemaan jotakin muuta kirjallista lähdettä Shakespearen lisäksi.

Näytelmän päähenkilön Canzion niskoille on laskettu tavattoman raskas syyllisyyden taakka. Hän saattaa — niinkuin hän itse sanoo — ojentaa veljenkättä Neerolle ynnä muille maailman suurimmille rikoksentekijöille. Onhan hän pettänyt morsiamensa, murtanut sisarensa sydämen, murhannut parhaan ystävänsä Claudion ja saattanut siten ennenaikaiseen hautaan hänen vanhan äitinsä sekä vetänyt päällensä koko ympäristön kirouksen. Mutta kirjailija ei ole pystynyt perustelemaan hänen rikoksellisuuttansa uskottavasti. Onnettomuudet tulevat kaikki ulkoapäin ja kasaantuvat hänen ympärilleen kuin sattumalta. Ne herättävät meissä korkeintaan lievää sääliä häntä kohtaan, mutta eivät syvää myötätuntoa ja kohtalokkuuden vavahduttavaa aavistusta, niinkuin sisäisempi tragiikka. Vielä heikominaksi jää luonteena ryöväriäinen Marcia, jonka Kivi nähtävästi on tahtonut kuvata demoniseksi olennoiksi, kylmäsydämiseksi, mutta vastustamattomaksi lumoojattareksi, joka levittää vain tuhoa ja turmiota ympärilleen. Marcia horjahtelee toiselta puolel luonnottomaan raukuuteen, toiselta taas yhtä selittämättömään tunteellisuuteen. Hänessä on niinkuin »Karkurien» Niilossa joko liian paljon tai liian vähän konnaa. Heikonlaisesti kuvattuja ovat useimmat muunkin »Canzion» henkilöistä. Tämä luonnekuvien ylimalkaisuus on suurempi puute kuin se varman paikan- ja ajanvärin sekä aatelissävyyn puute, mikä kauttaaltaan tulee näkyviin »Canziossa». Kiven mielikuvitus ei jaksanut elävöittää italialaisia henki-

löitä kuten Shakespearen, vaan hän tuli kirjoittaneeksi sovinnaisen »kaapu- ja miekkanäytelmän» konniseen ja enkeleiseen, myrkkyyneen, miekkoineen ja mieli-
puolineen, näytelmän, jossa pääasiassa vain vuoro-
puhelun lyrillinen ylitsevõptavaisuus ja tunnelmien täyteläisyys on osoittamassa Kiven ominaista runoilija-
voimaa.

»Canzio» todistaa, kuinka kehittymätön Kivi saattoi olla realistiseksi kuvaajaksi, jos realismi käsitetään sanan ankarimmassa merkityksessä. Se todistaa, kuinka vaikea hänen oli tavata oikeita mittasuhteita ihmisissä, joiden piiriin hänen henkilökohtainen tuntemuksensa ei ulottunut, kuinka rajoitettu oli hänen tietonsa ja kuinka pettävä hänen vaistonsa, jos hän joutui liikku-
maan vierailloilla. Mutta toiselta puolen sekin on kaunis näyte hänen mielikuvituksensa vapaasta luomis-
halusta ja hänen henkensä korkeista pyrkimyksistä. Harva kirjailija lienee niin vähästä pystynyt saamaan aikaan niin paljon kuin Kivi. Hän ei tarvinnut muuta kuin hiukan kirjallisuudesta mieleen tarttunutta tuoksua kukittaakseen Arnon laakson monikirjavaksi yrttitar-
haksi, ei muuta kuin jonkun katkelman vanhaa rosvoro-
mantiikkaa kehitelläkseen siitä laajan monihaaraisen juo-
nen, eikä muuta kuin jonkun piirtosen luonnetta, luodak-
seen siitä kokonaisen ihmisen. Hän hahmotteli henkilöitä omista unelmistaan, täytti heidän sielunsa omilla sisäi-
sillä näyillään ja tunnoillaan ja asetti heille omia pyrki-
myksiänsä. Näin syntyi jonkinlainen, vaikkapa sangen ohut kangastuskuva elämästä. »Canzio» on semmoisena aito romanttinen tuote, tavallaan romanttisin kaikista

Kiven näytelmistä, ja meillä ensimmäinen omaperäinen yritys sijoittaa näyttämö Italiaan, tuohon maahan, johon sisäinen kaipuu veti niin monia runoilijoita romanttiselle aikakaudella.

»Nummisuutarit» on Kiven itsenäisin ja mahtavin näytelmäsaavutus realistisen luonnekuvauksen ja humoristisen aiheenpiteilyn alalla, »*Lea*» taas ehein ja puh-tain hänen romanttisvärisistä näytelmätuotteistaan, onnistunein hänen lyyrillisistä tunnelmamaalauksistaan.

»*Lea*» aiheille laskettiin pohja jo Kiven lapsuudessa, jolloin herännyt äiti kertoi hänelle tarinoita raamatusta ja jolloin kotimökki oli heränneiden kokous- ja seurustelupaikkana. Saatuja vaikutelmia vahvensi sitten kouluopetus ja omavarainen raamatun lueskeleminen, jonka yhtämittäisuudesta ja perusteellisuudesta tapamme todisteita melkein kaikissa hänen tuotteissaan. Lisäksi Kiven tiedetään harrastaneen raamatun ja Palestiinan olojen tutkimista käyttämällä muitakin paitsi koulun tarjoamia apuneuvoja. Hän luki 1860-luvulla m. m. Ernest Renanin kuuluisan teoksen »Jeesuksen elämä», joka äskettäin oli käännetty ruotsiksi ja jossa tekijä tarkoin kuvailee juutalaisia oloja ja eri puolueita, semmoisina kuin ne esiintyivät Jeesuksen aikana. Tälle historialliselle pohjalle Kivi rakensi Joaksen, Sakeuksen ja Aramin luonnekuvat, ja Renanin osoittamaa todellisuuden taustaa vastaan hän runoili *Lea* ja kuvasi Kristuksen vaikutuksen juutalaiseen ympäristöön. — Ajatuksen sijoittaa tapahtumat Jerikon kaupunkiin ja kuvata publikaani Sakeuksen ja hänen huoneensa

kääntymistä Kivi sai Luukkaan evankeliumin 19:nneestä luvusta.

Taiteellisessa suhteessa tärkeämpi kuin maantieteellishistoriallisista esityksistä saatu vaikutus oli kuitenkin se, mikä tuli »Leaan» Shakespearesta. Hän on »Venetsian kauppiassa» kuvannut samanlaatuisia juutalaisluonteita ja huomattavasti samanlaatuisissa tilanteissa kuin Kivi. Tapaammehan siinä rikkaan ja ahneen juutalaisen Shylockin, joka ensi kerran esiintyessään pohtii rahakysymystä samanlaisella kiinteydellä kuin Sakeus, näemme hänen sitten lähtevän pois kotoansa ja jättävän talon tyttärensä Jessikan vartioitavaksi ja näemme isän poissa ollessa nuoren kristityn rakastajan hiipivän Jessikan luo ja ryöstävän hänet aarteineen; lopussa Shylock pakotetaan luopumaan omaisuudestaan ja kääntymään kristityksi. Siinä on jo viitoitettuna se tie, jota Kiven mielikuvitus kulki muovaillessaan Sakeuksen, Lean ja Aramin luonteita, suhteita ja kohtauksia.

»Leaa» lukiessa johtuu mieleen myös Holberg. Sen juoni muistuttaa hyvin läheisesti erään hänen komediansa juonta. »Onnellinen haaksirikko» nimisessä kappaleessa kuvataan näet kahta kilpakosijaa samaan tapaan kuin »Leassa», vaikk'ei tarvinne olettaa Kiven lainanneen niitä Holbergilta, siksi omaperäiseltä tuntuu tämän näytelmäkirjallisuudessa muutenkin sangen tavallisen juonen käsittely hänen teoksessaan.

»Lea» syntyi nähtävästi vuoden 1867 lopulla ja 1868 alussa. Se painettiin 1869 Viipurin Kirjallisuuden Seuran toimittamien »Näytelmien» toiseen vihkoon ja teki-
jälle maksettiin siitä kaikkiaan 50 markkaa 500 kappa-

leen painoksesta. Se sai osakseen jokseenkin yksimielisen tunnustuksen. Kaikki arvostelijat ovat kiittäneet »Lean» itämaista väritystä. Kaarlo Bergbom kirjoitti siitä seuraavat todet sanat: »Tuntuupa se välistä ihan kuin tarina menneiltä ajoilta, Libanonin seterien ja Saaronin liljain kertoelma, ja samassa tämä suloinen tarina käsittää erästä ihmiskunnan ja ihmis-historian korkeimpia kysymyksiä. Avarin näky-ala aukenee meille; Itämaan helottava ilta-aurinko valaisee maise-maa rauhallisimmalla valon heijastuksella ja, jos tummia varjoja on näkyvissä, nekin sointuvat tuohon yhteiseen sovintoon.» Ja hän jatkaa: »Sakeus, tuo vanha publikaani, on harmaantunut viheliäisissä töissä, hän ylenkatsoo ja kammoo kaikkea, mitä hän ei voi rahassa arvata, välistä viihdyttäen pistävää omaatuntoa sillä, ettei hän muka ole muita pahempi, kunnes viimein uusi valo häneenkin leviää ja uudistaa koko hänen elämänsä; Joas, tuo paatunut fariseus, joka luulee palvelevansa Jumalaa, mutta todella jumaloitsee ainoastaan omia himojansa ja omia mielitekojansa, vaikka julma, vakavasti juurtunut kansallisvihansa roomalaisia vastaan johonkin määrään häntäkin jalostaa; viimein Aram, tuo mieltävä filosofillinen saddusealainen, joka on irtaantunut kansansa perinnäisestä uskosta, kun sen muoto näet ei enää voi tyydyttää hänen mieltään — etsiäksensä totuuden valoa kreikkalaisesta sivistyksestä, kunnes hänenkin täytyy tunnustaa Jeesus Israelin voimalliseksi Messiaaksi, hän kun tekee semmoista, mitä »ei saata aikaan ihmisvoima». Nämä kolme henkilöä edustavat kolmea tärkeintä suuntaa

juutalaisessa elämässä Kristuksen aikana, ja onpa näiden vastakohtaisuus draamassa sen tähden yhtä merkillinen kuin sen kehittäminen on tekijältä tyydyttävästi onnistunut.»

Kappaleen päähenkilö on kuitenkin Lea, tuo nuori juutalaistyttö, jonka kuvauksessa realismi ja idealismi ovat yhtyneet ihmeelliseksi sopusoinnuksi. Hän on samalla kertaa lapsi ja aikuinen, kokenut ja kokematon, tottelevainen ja uppiniskainen, kehittymätön ajatuksiltaan ja kehittynyt tunnoiltaan, välitön ilosaan ja liikuttava kieltämyksessään. Hänen puhdas sydämensä on yhtä altis maalliselle kuin taivaalliselle rakkaudelle. Hänen sydämensä on syttynyt Jeesuksen sanoista ja pyhässä innostuksessaan hän on valmis uhraamaan kaiken maallisen onnensa, valmis ottamaan kannettavakseen raskaimman taakan, tietäen että ihminen saattaa olla »toivossa onnellinen». Hän on jo kokenut sielussaan, että ilo on lyhyt ja onni hauras, ja tottunut kohottamaan katseensa niiden hetkellisten vaihteluiden yläpuolelle. Ja kun hän puhkeaa puhumaan taivaallisista asioista, niin hänen huuliltaan valuvat sanat puhtaana, hohtavana virtana, hänen lauseensa saavat lämpöä ja loistoa, joka valtaa mielen. Edesämme ei enää seiso pieni, laverteleva juutalaistyttönen, vaan syvästi elämää tunteva ihminen, jolle sen suurimmat totuudet ovat auenneet. Hänen kauttansa puhuu nyt korkeampi henki. Hänen sanansa ovat kuin heijastusta siitä valosta, jota itseään ei näy, mutta joka levittää säteitään joka suunnalle. Nämä säteet ovat sattuneet ensinnä Leaan ja kirkastaneet hänen sielunsa,

sitten ne osuvat hänen isäänsä ja Rubeniin, sitten Aramiin, ja luovatpa lopussa pilkahduksen Joaksenkin himmeille poluille. Tätä luonteiden sisäistä kehitystä ja kirkastumista voisi verrata syttyvään aamunkoittoon, joka ensinnä sattuu korkeimpiin kukkuloihin ja sitten vähitellen laskeutuu laaksojakin valaisemaan. Sen kirkastuksen tunnelman, jota Kivi oli antanut aavistaa »Nummisuutarien» lopussa, sen mistä tavataan merkkejä »Yö ja päivä» näytelmässä ja eräissä lyyrillisissä runoissa, sen hän oli nyt täydelleen tavannut. Hän oli voittanut tuskan ja luonut hyminnin ilolle. Hän pani Lean suuhun nuo merkilliset sanat, jotka ovat ikäänkuin summa, ei ainoastaan tässä näytelmässä tavattavista, vaan saattaapa sanoa kaikista Kiven elämäntunnoista:

»Mutta tiedä, me voimme olla onnettomat ja kuitenkin onnelliset, toivossa onnelliset, vaikka kärsiikin sydän kuluessa päivän hetken. Onnellinen, onnellinen! vaikka sun jäähyväis-kättesi tempaiseekin kaiken kukkaisinehun elämäni kasvoilta pois, että kuoleman kalveilla poskilla onneni seisoo, kääntäen silmänsä nykyisyydestä pois, mutta katsoen ihanaiseen kaukaiseen tulevaisuuteen. Onnellinen! Silmä toivon riemua täynnä mä tähtäilen taivaan reunaa, vaeltaissani halki ohdakkeisen maan.»

Siinä on ilmaistuna se eettinen päämäärä, johon Kivi on kaikessa pyrkinyt, joka on pannut hänen jaksamaaan ja joka on innostanut häntä ponnistamaan yhä korkeammalle sisäistä rauhaa ja sovitusta kohti. Se on tulos kaikista hänen kärsimyksistään, kaikista hänen hengenponnistuksistaan, ja se merkitsee voittoa. Vaikka kaikki tuntuisikin turhalta, onni olemattomalta

ja ihminen mitättömältä, niin elämällä kuitenkin on arvoa. Se sisältää sittenkin lupauksen onnesta jo maan päällä. Runoilija ei kiellä iloa, sitä iloa, joka kuuluu puhtaille sydämille; ne voivat kyllä kärsiä, niiden saattaa olla pakko kieltäytyä kaikesta maallisesta onnesta, mutta niille annetaan sen sijaan kyky »nähdä taivaita» ja iloita näistä nä'yistään.

Niin usein kuin Kristuksen aika ja Kristuksen elämä onkin ollut runollisen kuvailun esineenä, ei niistä moni — ja saattaisipa kenties sanoa: ei niistä yksikään — ole päässyt sisimmältä hengeltään niin lähelle raamatullista alkulähdettä kuin »Lea». Evankelistain kertomuksen yksinkertaista suuruutta ja ilmeikkyyttä on miltei mahdoton saavuttaa toisenlaatuisilla esityskeinoilla. Eikä Kristuksen tuominen näyttämölle tai asettaminen draaman päähenkilöksi voine koskaan johtaa tyydyttäviin tuloksiin. Emme saata kieltää, että Kivi »Leassa» noudatti oikeata runoilijanvaistoa, kun hän kieltäytyi yrittämästä mahdottomia ja tyytyi vain esiintyvien henkilöiden kautta kuvailemaan Kristuksen olemusta ja tulkitsemaan hänen oppiansa, tuomatta häntä itseänsä lainkaan esille.

Kivi on juuri siten, että hän sijoitti näytelmänsä itä-maisiin puitteisiin ja Kristuksen läheisyyteen, voittanut itsellensä suuria taiteellisia etuja. Ensinnäkin hän saattoi vapaasti käyttää ympäristön maalaamiseen rikasta kykyänsä. Toiseksi hän saattoi sillä pohjalla rinnastaa läheisesti ne luonteiden vastakohtat, joita hänen runoilijakatseensa oli tottunut hakemaan niin hyvin elämästä kuin kirjoista, eikä suinkaan vähimmin raama-

tusta. Mitä kylmin itsekkäisyys ja mitä alttiin uhrautuvaisuus, aineenorjuus ja aatteellinen innostus, tyrannisielu ja marttyyrisielu, kirous ja siunaus, viha ja rakkaus — kaikki tämä yhtyi noissa juutalaisluonteissa ja tarjosi kiitollisen aineksen henkilökuvaukselle sekä draamalliselle toiminnalle. Kolmanneksi se äkillinen sisäinen muutos, joka toisessa ympäristössä olisi näyttänyt yllättävältä ihmeeltä, kävi tässä ihmeiden ajassa ymmärrettäväksi; ja kirjailija saattoi näiden kaukaisten esimerkkien avulla paremmin kuin läheisen todellisuuden piirissä liikkuen julistaa valoisaa uskoansa elämän hyviin voimiin. Ja vihdoin tuo puitteiden väljyys salli kaikkialla hänen tunnelmiensa lyyrillisen vuolauden päästä valtaan, vuodattaa puhtainta, hohtavinta runoutta yksityisiin kohtauksiin sekä levittää niiden yli romanttisen verhon, niin että kaikki ikäänkuin väikkyä sadun ja todellisuuden välimailloilla, autereisen ihanana kangastuksena, unelmana kaukaisesta onnenmaasta. Tuloksena oli ihmeteltävän kuulea, sopusuhtainen ja vapauttava näytelmäruno. »Lea» on lämmin, olematta liika tunteellinen; ehyt, olematta »rakennettu»; ja siinä on syvää elämänviisautta, vaikka se ei pyri sillä loistamaan. Se ei lahjo yleisöä millään yksityisominaisuudellaan, sillä se on pakottomasti syntynyt, ikäänkuin itsestään kaikkine osineen semmoiseksi valautunut. Mutta se vaikuttaa kokonaisuudellaan. Siinä tuntee kaikkialla koruttoman ja vaatimattoman, mutta suuren hengen läheisyyden, hengen, joka rakastaa elämää ja ihmisiä lämpimästi ja jonka pyrkimys on puhdas ja korkea.

Kivi sivuutti »Leallansa» kotimaan parhaimmat kir-

jalliset saavutukset eräällä alalla. Jo Bergbom huomasi sen sanoessaan: »Juuri Lean innokkaassa, profeetallisen syvässä luorteessa Kivi on käyttänyt värejä ja säveliä, niin heleitä, ettei kukaan toinen Suomenmaan runoilija olisi keksinyt niiden vertaisia.» Runebergin naisluonteet eivät tiedä mitään siitä tunteenpalosta ja mielikuvituksen lennosta, mikä ilmenee tuossa juutalaistytössä. Topelius on parhain hetkinään tosin aavistanut jotakin yhtä välitöntä, yhtä säteilevää ja puhdasta kuin on Lean olemus, mutta hänen haltioitumisensa on valahtanut johonkin lyyrilliseen säkeistöön tai hauraaseen, kirjallisesti aivan toisella tasolla seisovaan henkilökuvaan. Lea on itseoikeutettu astumaan semmoisten maailmankirjallisten ilmiöiden kuin Shakespearen Mirandan, Goethen Gretchenin ja Ifigenian sisarpiiriin; hänenkin olemuksestaan hohtaa semmoinen naisellinen puhtaus ja syvä inhimillisyys, jonka ainoastaan suuri runoilija voi antaa henkensä jaloimmille luomille.

»Lea» oli Kiven draamatuotteista ainoa, joka näyteltiin hänen eläessään, ja sen ensimmäinen esittämistilaisuus — 10:s päivä toukokuuta 1869 — muodostui merkkitapaukseksi suomalaisen teatterin historiassa. Se herätti katsomossa semmoisen ihastuksen, että päätettiin ryhtyä vakinaisen suomalaisen teatterin perustamishankkeisiin Helsingissä.

Veljekset lukkarin luona lukemassa.

VIII. Seitsemän veljestä.

»Nummisuutarien» ohella on »*Seitsemän veljestä*» Kiven hengen mahtavin tuote. Se on noita harvinaisia teoksia, jotka näyttävät kuvastavan kokonaisen kansan elämää määrätyllä kehityskaudella, samalla kun ne ovat teki-jänsä oman persoonallisuuden tarkkoja kuvastimia. Kaikki ne runoilijakyvyn eri puolet, jotka tulevat nä-kyviin Kiven ajemmassa tuotannossa, ovat siinä edus-tettuina. Siinä on vankkaa realismia ja haavehentoa ro-mantiikkaa, lyyrillistä lentoa, eepillistä leveyttä ja draa-mallista eloa, komiikkaa ja huumoria, pohjalla syvä vakavuus ja raskas elämäntunto.

Se ilmestyi keväällä 1870, mutta sen ensimmäinen kaavaus oli herännyt Kiven mielessä jo noin kymmen-kunnan vuotta sitä ennen, yksin ajoin »Nummisuutarien» kanssa. Kivi oli tietoinen romaaninsa suuresta merki-

tyksestä, muokkasi ja viimeisteli sitä enemmän kuin ehkä mitään muuta tuotettansa, mutta sai siitä ainoastaan 700 mk. tekijäpalkkiota ja paljon kovia sanoja Ahlqvistilta,

Kirjailija on ristinyt kertomuksessaan kotikylänsä *Toukolaksi* ja sen kutuisimman rajanaapurin, Raalan kartanon, *Viertolaksi*. Mutta muuten hän on säilyttänyt suuren määrän paikannimiä muuttamatta tai helposti tunnettavina, ja näiden sekä etäisyysuhteiden, ilmansuuntamääräysten y. m. seikkain nojalla voimme varmasti päättää, että »Seitsemän veljeksien» tapahtumapaikaksi on ajateltava Palojoen kylä ja sen lähiseudet. Esim. Viertolan suuri härkälauma on historiallisesti tosi. Raalan kartanossa elätettiin vanhoina aikoina välistä aina 70 härkää, jotka saivat kulkea kesät laitumella ja ja jotka syksymmällä joutuivat teuraseläiminä Helsingin torille. Niiden ei tosin tiedetä aikaansaaneen semmoista selkkausta kuin veljesten piiritystila Hiidenkivellä. Mutta yksinäistä kulkijaa ne pyrkivät useinkin hätyyttämään, varsinkin jos hänellä sattui olemaan koira mukana. Olivatpa kerran ajaneet sudenkin korkealle kivelle pakoon. Mutta kuuluisaa *Hiidenkiveä* ei paikkakunnalla tunneta, yhtä vähän kuin tiedetään mitään *Impivaaran*, *Ilvesjärven* ja *Sompiosuon* olemassaolosta, joiden kaikkien paikallisten suhteidensa vuoksi kuitenkin pitäisi olla Raalan ja Palojoen maiden lähettyvillä.

»Seitsemällä veljeksellä» on vahva paikkakunnallinen pohja. Mutta todellisuus on ollut vain lähtökohtana, ponnahduslautana, jolta Kiven mielikuvitus on kohonnut lentoon. Se runouden monikirjava kangas, jossa todellisuuspiirteitä siellä täällä häämöttää, on hänen

mielikuvituksensa kutomaa, niin pettävän todennäköistä kuin se parhaissa kohdissa onkin.

Mitä tiedetään sitten »Seitsemän veljeksien» varsinaisista kirjallisista esikuvista?

Ajatus kuvata yksityisten pakoa yhteiskunnasta ei ole suinkaan uusi kirjallisuudessa. Mutta varhaisemmilla sen tapaisilla kuvauksilla ei ole mitään tekemistä »Seitsemän veljeksien» aiheen synnyn kanssa, yhtä vähän kuin niillä robinsonadeilla, joita varsinkin Saksan kirjallisuus oli tulvillaan 18:nnessä vuosisadalla. Lähinnä on huomioonotettava Cervanteen »Don Quijote». Sillä on ollut melkoinen vaikutus »Seitsemään veljekseen», ja ennen kaikkea siksi, että siinä asetetaan *humoristiseen* valoon samanlaatuisia luonteita ja pyrkimyksiä kuin Kiven teoksessa. Itse juonen peruskaavaus jo osoittaa läheistä sukulaisuutta. Kumpaisessakin romaanissa jättävät sankarit kotinsa lähteäkseen ajamaan takaa kuviteltua päämäärää, kumpaisessakin he joutuvat hullunkurisiin seikkailuihin, joissa heidän lapsellinen yksinkertaisuutensa paljastuu, ja kumpaisessakin on lopputuloksena retkikunnan koteutumisen ja järjen kirkastumisen romanttisista sumuista. Kuten Cervantes, niin Kivikin punoo romaaniinsa pieniä välikertomuksia, satuja, tarinoita ja lauluja jonkunlaisiksi levähdyskohdiksi. Henkilökuvauksessakin voidaan huomata yhtäläisyyttä. Don Quijote ja Sancho Panza ovat tosin paljoa suurpiirteisemmin hahmoteltuja, mutta ne ainekset, mistä nuo valtaiset olennot ovat kokoonpannut, tavataan Jukolan veljesparvessakin alkuperäisessä muodossaan ja mehevyydessään. Niinkuin tuossa vaelta-

vassa ritarissa ja hänen aseenkantajassaan, niin veljeksissäkkin tyhmyys ja viisaus, itsepäisyys ja herttaisuus, runollisuus ja arkipäiväisyys ovat liittyneet erottamattomasti yhteen.

Vaikka »Seitsemän veljestä» historiallisessa katsannossa onkin asetettava samaan kirjalliseen kehitysjaksoon, joka eri maissa johti melkein samanaikuisesti ympäröivän todellisuuden, eikä vähimmin maalaisolojen realistiseen kuvaamiseen, ei siinä tavata varmoja merkkejä siitä, että sen tekijä olisi tuntenut uudenaikaisia ulkomaalaisia edelläkävijöitään, vaan mikäli hän nojaa vieraisiin esikuviin, niin hän siinäkin liittyy lähinnä renessanssin vapaaseen ja alkuvoimaiseen runouteen.

Kiven tarkoituksena ei ole ollut kirjoittaa psykologista kehitysromaanina nykyaikaisessa merkityksessä. Semmoinen ei häntä huvittanut, ja se olisi kenties edellyttänyt suurempaa ulkokohtaista mietintää ja lujempaa tahdon keskittystä, kuin mikä Kiven välittömään runoilijaluonteeseen kuului.

Tämän teoksen juoni on syntynyt vapaasti ja pakottomasti kuin elämä itse, monesta tapahtumasta, jotka kielämättömällä eepillisellä tahdilla liittyvät yhteen ja nivelyvät toinen toiseensa. Kivi perustelee usein laajasti, esim. veljeksien metsäänmuuttoa ja heidän lähtöänsä Kourusuolle sekä koko tuolla metsäseikkailujen pitkällä sarjalla heidän lopullista kääntymystään. Mutta kuinka toisin olisikaan realistinen psykologi tehnyt johtopäätöksiä samoista perusteluista! Kylmä ja järkevä realismi on huumorin vihollinen. Mitä olisi »Seitsemän veljestä» ilman veljesten seikkailuita jouluyönä ja-oleskelua Hii-

denkivellä, jotka eivät sinänsä näytä vievän kehitystä eteenpäin! Mitä se olisi ilman Taula-Matin meheviä tarinoita, Laurin lapsellista saarnaa, Aapon runoilevia esityksiä, Juhanin kertomia »eläviä esimerkkejä» ja lukemattomia muita kasvannaisia, jotka vain hidastuttavat vauhtia ja hajoittavat mielenkiintoa! Siitä puuttuisi sen paras mehu ja viehäytys. Me nautimme kenties enimmin sen lapsellisesta kuvitteellisuudesta ja polvekkeista, ja tekijän kanssa melkein unohdamme päämäärän, johon lopussa pyritään. Me elämme jokaisessa kohtauksessa vain sen nykyisyyttä, muistelematta, mitä edellä on ollut, ajattelematta, mitä jäljestä on tuleva.

»Seitsemän veljestä» on taloineen, torppineen ja mäkitupineen, palvelijoineen, ruotiukkoineen ja kulkureineen, lukkareineen, rovasteineen ja kartanonherroineen laaja ja tyhjentävä läpileikkauskuva siitä maalaisyhteiskunnasta, jonka keskuudesta Kivi on saanut kaikkiin tuotteisiinsa eloisimmat henkilökuvat. Miehet luonteet ovat tässä kertomuksessa kuten useimmissa muissakin hänen teoksissaan etualalla. Niinkuin »Nummisuutareissa» hän tuo samasta kodista esille kokonaisen ryhmän erilaisia henkilöitä, joista toinen valaisee ja täydentää toistaan. Veljesseitsikon ulkonaisessa esiintymisessä ja luonteenomaisuuksissa on sukupohjan yleiset tuntomerkit vedetty vahvasti näkyviin ennen yksilöllisiä. Harvinaisen yksituumaisesti he vuoroin ahkeoivat ja laiskoittelevat, ylensyövät ja näkevät nälkää, juopottelevat ja tekevät parannusta. Heissä vallitsee entisajan yhteishenki, tuo perhe- ja kylähenki, jota Kivi ylistää eräässä kirjeessään suomalaisen kansan tunto-

merkiksi. Mutta se ei kuitenkaan estä väliin syntymästä ankaraakin riitaa ja eripuraisuutta heidän keskuudessaan, mikä osoittaa Kiven nähneen siinäkin kohdin toisin kuin Runebergin. Kulttuurikerros on veljeksissä sangen ohut, älylliset alat aivan viljelemättä. Heillä ei ole opillista tietoa muuta kuin se sirunen, mikä sitä on äidin neuvoista ja sokean enon kertomuksista saattanut tunkeutua lukutaidottomiin aivoihin ja sekaantua siellä taikauskoihin perinnäisluuloihin ja lapsellisiin kuvitteluihin, sillä omaa elämäkokemusta ei heillä ole juuri ollenkaan ennen Impivaaran saloilte muuttamista. Ei ihme, jos he uskovat »kөрreihin» ja »kyöpeleihin» ja vapisevat joskus yöllä maailmanlopun pelosta tai nähdessään salaperäisen silmän pimeässä kiiluvan; — jos he puhelevat vähän sekaisin »Amerikan valtakunnasta», »Isostaturkista» ja »Enklannin» maan hirmuisesta etäisyydestä; — jos he Timon tavoin luulevat, että naisen sydän on oikealla puolella rinnassa ja että miehen osaksi lankeaa se tyttö, joka on tehty hänen kylkiluustaan; — tai jos he kuvittelevat omalla tavallaan ukkosen syntyä, oikeudenkäytön asianmukaisinta järjestämistä, vanhan Aatamin ulkomuotoa ynnä muita vaikeatajuisia asioita. Varsinkin uskonnollisia kysymyksiä tulkitsevat veljekset niin omaperäisesti ja vapaasti, että se aivan hämmästyttää. Mutta ken tuntee läheltä Suomen kansaa, tietää että juuri raamatullisten asiain mietiskely on ollut sen mieluisimpia askarteluja entisaikoina ja monesti juuri siinä vapaassa maallikkohengessä, jossa veljeksien keskustelut liikkuvat. Veljesten henki ei ole muokattu käsitteelliseen ajatteluun, vaan keskustelu

hyppelee usein vapaasti mielikuvasta mielikuvaan. Samoin heillä vaisto ohjailee tekoja enemmän kuin tietoinen tahto. Alkuperäinen villiys pyrkii yhtämittaa rikkomaan ne hyvien tapojen ja siveellisyyksätteiden esteet, joita äiti oli koettanut heihin juurruttaa. Kiihkeimpinä hetkinä luonto ottaakin oikeutensa, useammin kuitenkin puheissa kuin teoissa.

Ettei tällainen luonne riehahda pahempiin väkivaltaan tekoihin, joihin siinä on edellytyksiä, siitä on kirjailija pitänyt huolen sovittaessaan sen vastapainoksi jaloja ominaisuuksia. Samanlainen usko lain järkähtämättömään oikeudellisuuteen, sama horjumaton kunniotus lakia ja oikeutta kohtaan kuin nummisuutarin Eskossa tulee myös näkyviin veljeskunnan kaikissa vaiheissa. Vaikka he vaistomaisesti pakenevatkin sivistystä ja yhteiskuntaa, eivät he kuitenkaan voi kieltää sitä oikeuden ääntä, minkä ovat perineet vanhemmiltaan ja tavallaan siis koko yhteiskunnalta. Se ei ole tosin alussa kirkastunut tietoiseksi elämänsuunnaksi. Mutta se ilmenee monesti luontaisena ritarillisuutena ja suorutena. Jos väkevämpi yrittää sortaa heikompaansa tai jos hän muuten polkee totuutta, niin aina nousee veljesparvesta joku, joka panee vastalauseensa ja pakottaa sortajan luopumaan aikeestansa. Veljeksillä on avoin ja terve sydän, jota ei mikään pinttynyt itsekkäisyys ole kutistanut eikä kangistanut. Se on kuin salainen ponnin, jonka kirjailija on piiloittanut kaikkiin kuvattaviinsa. Kosketa sitä, ja se värähtää ja antaa puhtaan soinnun. Anna heille oikea neuvo oikealla ajalla, ja heidän hillitön vihansa

lauhtuu. Ohjaa heitä, ja he valitsevat oikean tien. Osoita heille rahtunen hyvyttä, ja he ovat valmiit ryntäämään puolestasi vaikka tuleen. Ja se onkin heidän paras valtakirjansa, minkä nojalla he voivat pyrkiä kristillisen seurakunnan ja sivistyneen yhteiskunnan jäseniksi.

Tämä elävä, inhimillinen tunne vapauttaa veljekset yksilöllisestä rajoituksestaan, liittää heidät yhdeksi koko ihmiskunnan kanssa. Eikä ainoastaan ihmiskunnan. Näyttää siltä, kuin väreilisi heissä sama elämä, samat pohjatunnot kuin koko suuressa luonnossa. He sielullistuttavat luonnon, hellivät kotieläimiään, nimittelevät heitä »veljykseen» ja näkevät omien mielialojensa välittömät heijastukset kaikessa ympäristössään, joka heille välistä »hymyilee» ja näyttää ystävälliset »äidinkasvot», välistä taas »kantelee» heidän päällensä ja näyttää »emintimän armottoman muodon». Heidän olemuksensa on syvimillä juurillaan kiinni kaikkeuden salaisissa pohjissa. Tämä jos mikään osoittaa, etteivät veljekset ole kaavamaisia ajatusrakennelmia, vaan kasvaneet elimellisesti runoilijan sielusta esiin. Niiden olemusta ei voi kerralla tyhjentää, ei vangita yhteen käsitteeseen niitä vaihte-luita ja vastakohtia, kovia ja herkkiä aloja, jotka heissä tapaamme.

Veljesten luonteenkuvaus on suoritettu suurin, kokoo-vin piirtein. Kirjailija ei omasta puolestaan kerro eikä erittele, millaisia he ovat. Hän panee heidät toimimaan ja keskustelemaan, ja silloin me sen sekä näemme että kuulemme, emmekä ainoastaan sitä tai tätä ominaisuutta yksinään, vaan vähitellen koko luonteen. Kirjailijan

terve vaisto tulee näkyviin siinä, ettei hän tee heistä enkeleitä hempeämielisten romaanikirjoittajain tapaan sittenkään, kun heissä on huomattava muutos tapahtunut, vaan antaa heissä säilyä osan entistä luontoa, tietäen, että vaikka »vuosien kuluessa muuttua taidamme, kuitenkin on meissä aina jotain alkuluonteestamme».

Kirjailija on katsonut kaikkia henkilöitään ihmisyyttä laajasti rakastavalla silmällä, typistelemättä tai tyyllitelemättä niitä. Jos vertaamme tätä romaania luonteenkuvauksen puolesta noin 40 vuotta aikaisemmin ilmesytyneeseen Runebergin runoelmaan »Hirvenhiihtäjät», joka on myös yleiskuva hämäläisestä maalaiselämästä, niin huomaamme, kuinka pirteet ovat tihentyneet, luonteet täyteläistyneet. Klassillisista epiteeteistä on astuttu keskelle todellisuuden vivahdusrikkautta. Runeberg on pysynyt vain pääpiirteissä ja jättänyt »epäolennaiset» sivuseikat pois, saadakseen yksinkertaisen suuruuden näkymään kaikessa juhlallisuudessaan. Kivi taas hakee hauskoja yksityiskohtia ja elävöittää luonteen niiden avulla. Runeberg korottaa kuvattavaansa aatteellisesti, jotta ihastuksemme sen käsittäisi. Kivi löytää valoisan, inhimillisen puolen keskeltä kehittymättömyyttä ja raakuuttakin.

»Seitsemän veljeksien» vuoropuheluissa — samoin kuin koko esityksessä — vaihtelee sävy välittömästi ja nopeasti, kuvastaen mielialan keveyttä tai raskautta, kiihtyneisyyttä tai tasapainoa. Se on tälle teokselle aivan erikoista, ja harvapa lienee maailman kirjallisuudessa romaani, jonka vuorosanoissa tunnelmat aaltoilisivat niin tiheästi kuin tässä. Se läikkyä ja värähtelee

alinomaa mielentilojen mukaan. Siinä saattaa tuntea, kuinka nopeasti tapahtuvat Eeron ja kuinka hitaasti Timon mielikuvayhtymät, kuinka viileästi veri virtailee Aapon suonissa ja kuinka kuumana ja sakeana se tulvahtelee Juhanin päähän.

Kivi oli aikansa Suomen suurin luonnonmaalaaja. Hänen mielensä oli lapsuudesta saakka avoin ja vastaanottava luonnon vaihteleville ilmiöille, ja innokkaana metsämiehenä ja ulkoilmaihmisenä hän pysyi sen kanssa kosketuksissa kautta elämänsä. Tämä läheinen luonnontuttavuus tulee näkyviin jo hänen näytelmissään. Täyteen voimaansa ja vivahdusrikkauteensa pääsi Kiven luonnonkuvaustaito kuitenkin vasta »Seitsemässä veljeksessä», jonka toiminta on sijoitettu Hämeen metsiin. Kuinka suuriksi önkaan kirjailijan mielikuviutus laajentanut siinä luonnon näkyjen mittasuhteet, millä rakkaudella syventänyt sen yksityispiirteitä. »Pyhänä» ja »pyörryttävänä» kaareutuu taivas Impivaaran yläpuolella ja rannattomana kiertyy metsien siintävä lakeus sen ympärillä. Kivi on näitä erämaan suuria näkölaoja kuvatessaan mestari, jolla ei ole monta vertaista maailman kirjallisuudessa. Teoksen vapauttava vaikutus perustuu melkoiselta osalta siihen, että kirjailija on asettanut mitä rajoitetuimmat, yksinkertaisimmat ihmisoliot melkein rajattomiin luonnonpuitteisiin ja että hän kohottaa lukijan näkemään elämää ja maailmaa suurissa piirteissä. Yhtä taitavasti on kuvattu myös luontoa yksityiskohdittain ja lähempää nähtynä eri vuodenaikojen ja päivänhetkien vaihtelevissa valaistuksissa. Kivi katsoo luontoa runoilijana, jolle sen

kauneudet ovat sisäisesti auenneet. Maisemat ovat hänen mielialojansa. Niissä kuvastuu hänen yksinäisen sielunsa kaipaus ja onni, ilo ja murhe. Huomiota ansaitseva piirre Kiven luonnontajunnassa on hänen tarkka paikallisuusaistinsa. Hän merkitsee täsmällisesti ilman-suunnat ja etäisyydet eri paikkojen välillä. Tämä paikallisuuksien tarkka huomaaminen, joka antaa teoksessa kuvatuille liikkeille varmat puitteet, on todistuksena Kiven kehittyneestä metsämiehen silmästä. Samaa todistavat myös kasvi- ja eläinmaailmasta saadut piirteet, jotka ovat runsaat sekä paikkansa pitävät. Kirjailijan silmän tarkkuus ei rajoitu ainoastaan metsiin ja siihen, mitä varsinaisesti sanotaan luonnoksi. Se ulottuu myös kotieläimiin, asuntoihin, työkaluihin ja pukuihin. Luonnonkuvaus tarkistuu etualalle ja teroituu pieniksi, harvinaisen täsmällisiksi piirteiksi. Luki-
jan mieleen painuu eloisa ja havainnollinen kuva siitä maankulmasta, jota Kiven perinpohjaisen taiteen säteet tasaisesti valaisevat. Suomalainen luonnontuntu kohoo tästä romaanista voimakkaana, väärentämättömänä esiin.

»Seitsemän veljeksien» runous on viljelemättömien, riis-
tarikkaiden salojen ja voitollisen uutisasutuksen runoutta. Se kuvastaa menneiden aikojen metsäläisvapautta, joka vähitellen kehittyi uudenaikaista kylä- ja yhteiskuntakulttuuria kohti. Tältä kannalta katsottuna »Seitsemän veljestä» on sivistyshistoriallinen kuva, jolla on meidän maassamme sangen laaja yleismerkitys. Meidän ei tarvitse muuta kuin palauttaa mieleemme se uutisasutustyö, minkä varsinkin savolainen, osittain myös

Seitsemän veljestä Impivaarassa.

hämäläinen heimo on suorittanut maassamme 1500-luvulla ja sen jälkeen, ymmärtääksemme sen. Ja vaikkapa tähän erämaiden uutisviljelykseen, joka on suurimpia kulttuuritehtäviä, minkä esi-isämme ovat suorittaneet, todellisuudessa aineelliset syyt lienevät olleet vaikuttamassa enemmän kuin »Seitsemässä veljeksessä», niin oli sillä kai juurensa sittenkin suomalaisen jäykässä, yksinäisyyttä rakastavassa luonteessa. Kivi ei lieue kovinkaan suuresti poikennut todellisuudesta, runoillessaan veljeksiin voimakkaan eristäytymishalun, joka ajoi heidät hakemaan toimeentuloansa kylmästä korvesta, kaukana ihmisten ilmoilta, ja löytämään sieltä onnensa. Runeberg ei ole suomalaista maalaiskansaa kuvatessaan koskaan tunkeutunut niin alkuperäisiin sielunpiireihin kuin Kivi. Hän ei ole kuvannut eristämistä, vaan yhdistymistäipumuksia; hän on esittänyt kulttuuritunteita eikä luonnonvaistoja. Yksinäisistä kor-

ven asukkaistakin, Saarijärven Paavoista ja Pilven veikoista, hän vetää esiin yhteistunnot, yhteiskunnalliset ja isänmaalliset hyveet eikä eristäytyviä pyyteitä, saati sitten niitä rajuja luonnonilmauksia, millä tuommoinen metsäläinen joskus saattoi tuntea tarpeen puolustaa omaa itseyttään ja vapauttaan häiritseviä tungettelijoita vastaan. Kivi päättää kansanpsykologiansa siihen, mistä Runeberg on sen alottanut. »Seitsemän veljeksien» sivistyshistoriallinen näköala aukenee lopussa kohti yhteistunnon herättämiä päämääriä ja sulkee piiriinsä koko isänmaan, rakkaudella omistettuna kuvana, niinkuin Runebergillä. Eeron sivistysharrastuksien kuvauksessa värähtää isänmaanrakkaus voimakkaana, ja se osoittaa, että Kiven monivireisestä soittimesta saattoi ohimennen soinnahtaa senkin laatuinen sävel.

Samalla kun »Seitsemällä veljeksellä» on yleinen pätevyytensä menneiden aikojen ja kehittymättömien olojen kuvauksena, se toiselta puolen heijastaa tekijänsä olemusta ja hänen omia mielialojaan. Sen luonteilla, luonnontunnelmilla, humoristisilla paisutuksilla ja aatteellisella yleissuunnalla on syvä psykologinen perustansa.

Siinä esiintyvät suru ja riemu rinnan, kuitenkin niin, että ilo tuntuu ylinnä; murhekin on vuotanut siinä riemullisiksi näkemyksiksi. Kiven sairaan sydämen rakkain haave oli saada paeta pois maailmasta — »tietämisen tuskast' pois» — ja paeta sinne, missä ei aikaa, ei tuskaa ole. Eikä tämä pakeneminen ollut pelkkä haave. Hän pakeni todellakin oman mielikuvituksensa maailmoihin, missä vallitsi onni ja rauha.

Ilmauksia siitä ovat nuo romanttiset onnenkangastukset, joita pilkkahti melkein kaikissa hänen teoksissaan ja jotka saivat havainnollisimman muotonsa runossa »Lintukoto». »Seitsemässä veljeksessä» tämä lintukotounelma on saanut vankemman pohjan, toisen sävyn ja sulattanut itseensä laajan sarjan ulkonaisia tapahtumia. Kirjailija käsitteli sitä siinä humoristisesti. Hän sovitti unelmaansa maan pinnalle, kuvitteli toiveen toteutuneeksi, »rauhanmajan» rakennetuksi iloiselle aholle, kauas pahasta maailmasta, ja sen asutetuksi iloisilla ihmisillä. Hän antoi heidän leikkiä hetkisen kuin lasten ja riemuitsi heidän mukanaan. Mutta tietäen, että lintukotolais-elämä on maailmassa mahdoton, hän antoi heidän vähitellen kehittyä näkemään, ettei tämä uneksittu onni ollut kestävä, ja kaipaa maan takaisin siihen todellisuuteen, jonka he olivat jättäneet. — Näin Kivellä on ajatus tehnyt työtä siinäkin, missä sitä ensi hetkellä tuskin huomaa. Hän pystyy voittamaan itsensä, suhtautumaan hymyillen oman sielunsa romantiikkaan, kääntämään sen pohjalla piilevän ikävöinnin iloksi ja kärsimyksen onneksi. Tätä puhtaan hengen voitollista riemua säteilee »Seitsemän veljestä», ei toisin niin, ettei aina tuolla täällä värähdys tuskaa ja onnenkaipautta pyrkisi esille.

Meidän ei tarvitse tunkeutua kovin syvälle siihen, ennenkuin huomaamme kerroksen raskasta surumielisyyttä piilevän noiden iloisten kuvien alla. Ken on syntymässään saanut herkemvät hermot ja palavamman tunnon, hän haavoittuu helposti kohtalon iskuista, väsyä elämään ja alkaa kaivata pois ikuisen »rauhan

tyyneen satamaan». Tämä puolittain uskonnollinen, puolittain kantelettarelainen ikävä nousee »Seitsemässä veljeksessä» tuontuostakin kuuluville. Se on tyyntä ja kiihkotonta, syvälle syöpynyttä ja vaiteliasta. Siinä ei ole vähintäkään ufimaa eikä suurentelua. Se on luonnonlapsen välitöntä mielihaikeutta. Runoilija ei tutki sen syitä, ei erittele sen laatua, vaan siirtää sen kuten kalevalainen laulaja omasta rinnastaan ympäröivään luontoon. Läpi teoksen ovat etupäässä luonnonnäyt hänen raskaiden mielialojensa tulkkeja. Lauseissa kuuluu hänen oman äänensä värähdys, kun hän puhuu ikävyyden »riutuvista illoista», koivusta, joka »alakuloisesti nyökyttelee päätänsä iltatuulella», auringosta, joka katselee »murheisella silmällä» j. n. e. Hän näyttää välistä ikäänkuin pakenevan omää olevaisuuttaan, oman ihmisyytensä painoa ja uneksivan itsensä Laurin tavoin myyräksi, joka istuu hongan korkeimmassa huipussa, keskellä tuulenpesää, ja katselee syksy-illan ikävään hämääseen. Tämantapaisissa ikävänkuvauksissa hän on lausunut julki sielunsa syvimmän pohjatuennon. Selvimmin se puhkeaa esiin teoksen lopussa, tuossa kappaleessa, jossa kuvataan kesäisen sunnuntai-illan viettoa Vuohenkalman torpassa. Kun lukija siirtyy edellä olleista hilpeistä ja äänekkäistä kohtauksista siihen, niin melu taukoaa yht'äkkiä. Kaikki elämä pysähtyy hetkeksi, syntyy syvä äänettämyys, kaareutuu rauha yli kaiken. Mutta alla kuumottavat elämän traagilliset kuilut.

Kuta suurempi hänen kaipuunsa ja tuskansa oli, sitä suurempi oli tarve katsoa kauas; kuta raskaampi paino

rinnassa, sitä suurempi kevennys oli antaa katseen viivähtää ulkopuolella liikkuvien ilmiöiden muodoissa. Sillä sen sijaan kuin kärsimys pakotti katseen kääntymään sisäänpäin ja tuijottamaan vain omaan itseensä, vapauttivat suuret luonnonnäyt sen ja saivat ikävän unohtumaan kaikkeuden rauhaan. Ja sen sijaan kuin tuska vain kiihtyi omia vaivoja tarkastellessa, lieveni se viileämmäksi, mikäli runoilija mielikuvituksellaan sukeltautui vieraisiin ilmiöihin. Näin hän keskellä ahdistavaa yksinäisyyttä loi itselleen runoudessa toisen onnellisemman maailman, johon hän saattoi paeta, seuranaan iloinen veljeslauma, ja liikkua mielin määrin ihaillemillaan saloilla ja kukkuloilla, metsästysretkillä ja kiekkotantereilla, joulupirteissä ja havumajoissa. Ja hän tunsu vapauttavaa riemua kiihdyttäessään seikkailuja korkean-kuvitteellisiin muotoihin ja asetellessaan henkilöitä koomillisiin ryhmiin. »Hän kohosi luomisensa juhlahetkinä voitollisena oman kohtalonsa yläpuolelle.» Voimme aavistaa hänen elinvoimansa suuruutta ajatellessamme sitä taistelua, jossa tämä voitto saatiin, ja hänen taiteilijakykyjensä harvinaista laajuutta nähdesämme, kuinka vastakohtat sulavat sopusoinnuksi, kirkastuvat huumoriksi.

Kivi on itse pitänyt huumoria romaaninsa tunnusmerkkillisenä ominaisuutena. Hän nimittää sitä »Kanerivalassa» »ilostelevaksi elämäkertomukseksi». Eräässä kirjeessä, jonka hän kirjoitti ystävälleen Bergbomille samaan aikaan, jolloin hän valmisteli »Seitsemää veljestä», hän on antanut viittauksen siitä, mitä hän huumorilla tarkoitti. Hän lausuu: »Korkeat ovat

aatokseni tästä jälkimmäisestä [suomalaisesta talonpojasta], nyt liion, kun olen tullut vähän tuntemaan ruotsalaista miestä. Tahtoisinpa pitää suomalaista talonpoika-kansaa humorillisimpana kansana mailmassa, hänellä on se syvin sisällisyys kun kellään muulla. Mainitessani humorია, tarkoitan tässä sitä luontoraikasta, en sitä kivuloista, jolla on lähteenä kärsitty haaksirikko elämän merellä. Minä tarkoitan komikia, jonka viimeisenä perustana on kuitenkin yksi hyvä, mutta vahva ja terve sydän.» Tämä lausunto ansaitsee huomiota Kiven syvimpänä ja melkein ainoana taidenäkemystä koskevana tunnustuksena. Se osoittaa lähtökohdan, josta hän katsoo kansaa. Päinvastoin kuin esim. K. A. Tavaststjerna, joka pari vuosikymmentä myöhemmin huomasi suomalaisissa »ankaran, synkän ja raskasmielisen» elämäkatsomuksen, ja toisin kuin Runeberg ja hänen aikalaisensa, jotka ihannoivat etupäässä moraalista kuntoa, tyyntä vakuutta ja miehuutta, pitää Kivi kansaamme humoristisena.

Ensimmäinen seikka, mikä pistää silmään »Seitsemän veljksen» ja yleensä Kiven humoristisia kuvauksia tarkastellessa, on se, ettei niissä tapaa nimeksikään satiiria. Hymy on hyväntahtoista eikä katkeraa. Kivi nauraa veljesten kanssa herrasväkeä, joka pitää koomillista »teerenpeliänsä» kaupungin kaduilla, syö »ryysyt rinnoilla eikä osaa »lusikkaansakaan nuolla». Hän tekee pientä pilaa lukkareista ja papeista, jäljittelee leikkillisesti saarnaaja ja kirkonmenoja, piirtää koomillisia kuvia tekohurskaista heränneistä ja hymähtelee uskonnollisille käsityksille, jotka ruumiillistuttavat Ju-

malan vanhaksi »harmaaksi äijäksi» ja jotka ottavat täydeksi todeksi »taivaansalin» herkkupöytineen, passaripoikineen ja ovenvartijoineen, samoin kuin helvetin »iankaikkisen saunan» tulisine järvineen ja haarniekkoina paholaisineen. Tämä nauru on terveen aistin välitöntä iloa ja vapautta, eikä siinä voi huomata opettavaa intoa tai tarkoituksellisuutta. Ja kuitenkin se vaikuttaa huomaamatta, kohottaen meidät epätäydellisyyksien yli ja antaen meidän aavistaa korkeampia ihanteita.

Huumorin parhaana kannattajana on veljesten joukossa Juhani. Hänessä ilmenee terve elämän ilo vapaimpana, alkuperäisimpänä. Hän ei punnitse asioita oikean ja väärän kaunalta. Eikä hän yleensä harkitse järjen kannalta, mitä mikin ilmiö muiden silmissä »todistaa ja meriteeraa». Hän antaa lapsellisen naurunsa kaikua, aavistamatta tai välittämättä vähääkään siitä, että hän itse samalla on sangen naurettava. Miten repäisevä ilo purkautuu näkyville ja kuuluville esimerkiksi hänen tanssiessaan jouluyönä! Siihen ei pysty toisten nauru eikä pilkka. Tekijä näyttää nauttivan siitä. Hänen taiteilijasilmäänsä viehättävät sen suuret, kömpelöt muodot ja liikkeet. Hän sallii sinä, kuten joskus muulloinkin, puhtaasti ruumiillisen, luonnonomaisen puolen ihmisoliossa päästä hetkeksi valtaan ja raivota itsensä uuvuksiin. Niinpä Lauri, tuo hiljainen, hillitty mies, vapautuu Hiidenkivellä, viinaa vahvasti nautittuansa, tuokioksi kaikesta järjen harkinnasta ja saarnaa ja remuaa kuin villi. Näistä kahdesta kohtauksesta on edellinen hyvä näyte Kiven huumorin kuvitteellisesta voi-

masta ja tendensittömyydestä. Juhani nauraa tanssies-
saan, hänen veljensä nauravat sitä katsoessaan ja lukija,
ellei hän ole sairas sielultaan ja ruumiiltaan, nauraa tai
ainakin hymyilee sitä lukiessaan. Kaikki nauravat tuota
tervettä, sydäntä-vahvistavaa naurua, joka vapauttaa
eikä loukkaa ketään. Tyyllisesti vielä herkullisempi
on Juhaniin mehevä ja havainnollinen kuvaus herras-
väen elämästä Turun kaupungissa. Kirjailija on käyt-
tänyt siinä yksinkertaisen maalaispojan silmää ikään-
kuin lasisärmionä, jonka läpi keikarin asennot ja liikkeet
taittavat äärettömän koomilliseksi, kömpelöksi värilei-
kiksi. Tapahtumaa on katsottu kaukaa ja vapaasti, il-
man pienintäkään tunteellisuutta ja ilman pyrkimystä
muunlaiseen ivakuvailuun kuin siihen, mikä johtuu
Juhaniin hyvätuulisesta mielikuvituksen lennosta. Luk-
kija näkee samalla itse tapahtuman, sen kertojan sekä
kuuntelijain naurettavuuden ja ottaa osaa siihen hen-
kiseen riemuun, jota kirjailija on tuntenut piirtäessään
paperille heidän koomilliset kuvansa. Monista muista
kohtauksista, jossa Kiven huumori loistaa kirkkaana,
mainittakoon vielä Timon ja hänen vaimonsa suhteet.
Timon epämiehekäs hyvänsävyisyys ja saamattomuus ja
hänen vaimonsa tuittupäisyys esiintyy siinä erinomaisen
havainnollisesti ja mehevästi rinnatusten. Luonteiden
vastakohtat selventävät toinen toistansa ja kummankin
puoliskon koomillisuus paljastuu pohjiansa myöten.

Kirjailija rakentelee ilotellen koomillisen kohtauksen
toisensa jälkeen harvinaisella kekseliäisyydellä ja luon-
tevuudella. Vapaa ja rikas mielikuvitus on se lähde,
josta hän on ammentanut humoristiset aiheensa. Ju-

hani lausuu kerran sanat, jotka sopivat tunnuslauseeksi »Seitsemälle veljekselle», samoin kuin melkein kaikelle huumorille: »Mutta katsos, kun mies taitaa aatella, mitä hän tahtoo, aatella itsensä koko maailman herraksi tai tönkeileväksi sontiaiseksi. Kas hän taitaa aatella kuolleiksi Jumalan, perkeleet, enkelit ja koko ihmissuvun ja elikot maassa, meressä ja ilmassa, aatella maan, helvetin ja taivaan kotoovan kuin tappuratukko tulessa, ja pimeyden astuvan sijaan, jossa kenokaula sinä ilmoisna ikänä ei Herran valkeutta huuda. Niin sinkoilee täällä miehen aatos; ja ken taitaa viskellä verkkoja sen tielle?» Kirjailija ei ole kuitenkaan käyttänyt hyväkseen läheskään kaikkea sitä vapautta, minkä tämä ohjelma lupaa. Hänellä on rajansa, joiden ylitse hän ei astu. Ja vain ahdasmielisyys voi syyttää häntä tahdittomuudesta.

Kiven hymyilevät vapaudet ovat jokseenkin vähäiset verrattuina siihen, mitä naturalismi on myöhemmin rohjennut kuvata aivan hymyilemättä, tai asetettuina sen jättimäisen rohkean naurun rinnalle, jota humoristisessa kirjallisuudessa edustaa Shakespeare ja ennen muita Rabelais. Usein ilmenee huumori pienessä, tuskin huomattavassa seikassa. Kirjailija kiinnittää hymyillen lukijan huomion semmoisiin ohimeneviin piirteisiin kuin esim. siihen, että veljeksillä on »punakantiset aapiskirjat» kourassa, kun he saapuvat sulhasina Männistön muorin mökkiin, että he samaten kirjat kainalossa astelevat Tamministon pihalle tappelemaan, että Juhani lukevista harjoitellessaan nostaa tuontuostakin havupölkyn ilmaan ja paiskaa sen sitten lattiaan, niin että pirtti kaikuu j. n. e. Samoin saattaa veljesten kes-

kusteluissa yksi ainoa leikillinen sana paljastaa tekijän humoristiset tarkoitukset. Esim. Juhani tekee rakkautentunnustuksensa näillä sanoilla: »*Likka*, jota *armotomasti* rakastan, on Männistön muorin Venla». Hän hieroo tappelua sanoilla: »Nyt, *kultaiset veljet*, veitsi, kirves tai halko, ja yksi kaikkia vastaan ja kaikki yhtä vastaan»; kiittää Aapoa: »Mies, haasteletpa, *saakeli vie*, kuin taivaan enkeli» ja tervehtii Rajamäen rykmenttiä: »Heisaa! terve, sinä *ennenmainittu* rykmentti, terve!»

Tällaisilla suurilla ja pienillä keinoilla synnyttää kirjailija lukijassa tuon sisäisen riemun ja vapaudentunteen, joka seuraa häntä teoksen alusta sen loppuun ja joka saa hänen unohtamaan vaaran arveluttavimmissakin seikkailuissa ja karkeimmissakin kohtauksissa todellisuuden puristavan painon.

»Seitsemän veljeksien» tyyli oli aivan hämmästyttävä ilmiö tuona aikana, jolloin suomalainen kirjakieli eli vielä »äänenmurroskauttansa», niinkuin Cygnaeus sanoi. Lönnrotit, Ahlqvistit, Yrjö Koskiset, Julius Krohnit taivuttelivat suorasanaista kieltä oppineen eikä runoilijan tavoin. Se saattoi olla heidän parhaissa tuotteissaan jokseenkin sujuvaa sekä kielipillisesti oikeata, mutta siitä puuttui kuitenkin runollinen alkuperäisyys ja mehu. Kiven tyyli kehittyi omia teitään. Kirjailija oli kuunnellut keskusteluja maalaistuvissa ja painanut niistä mieleensä sanasukkeluusia, meheviä käännteitä ja voimakkaita lausekorkoja. Hän oli raamattua ja vanhoja uskonnollisia kirjoja selaillessaan tavannut jonkun sanan tai lauseparren, joka ansaitsi uudelleen eloon herättämistä. Hän oli ruotsalaisesta kirjallisuudesta omis-

kielikuvan ja tajunnut antiikkisista eepoksista tasaisessa poljennossa soiluvien lausejaksojen ehyen rakenteen. Näistä aineksista muodostui tuo läpeensä persoonallinen tyyli, joka näyttää juosseen parhaina hetkinä välittömästi ja vaivattomasti, sisästä kumpuilevien rikkaiden mielikuvien luonnolliseksi tulkiksi. Siinä ei tunnu tahdon ponnistusta eikä oikeakielisyyttä valvovan järjen harkintaa.

Kivi tuo ensi kerran taiteellisen lauseen suomen kieleen. Hän ei pitele sanoja ainoastaan niiden käsitteellisen merkityksen, vaan myös niiden muodollisen kauneuden kannalta. Hän houkuttelee niistä esiin musikaalisia sekä maalauksellisia arvoja. Hänen lauseissaan on sointua, väriä ja liikettä. Läpikäyvä poljennollisuus, rikas sointuisuus ja juhlallinen sanajärjestys kohottaa lauseet jokapäiväisestä latteudesta. Mutta missä mahtipontisuus pyrkii nousemaan kovin korkeaksi, tulee huumori väliin ja kääntää sen leikiksi. Lauseet vierivät eheinä, selkeinä ja rauhallisina. Niissä ei ole hermostunutta huohotusta eikä keinotekoista pingoitusta. Tavallisesti syntyy vain yksi kuva kerrallaan, kehittyy tasaisessa järjestyksessä ja kirkastuu täyteläisyyteensä, jättääkseen sitten tilaa seuraavalle. Siitä johtuu Kiven tyylin yksinkertaisuus ja selvyys. Se kuvastaa avonaisessa havainnollisuudessaan tekijänsä olemusta sen yksinkertaista voimaa, kansanomaista suoruutta ja miltei uskonnollista hartautta.

Yksistään suomalaisen tyylin mestarina on Kiven sija kieleemme suurimpien vakaannuttajien, Mikael Agricolan ja Elias Lönnrotin rinnalla. Hänen kauttaansa

voittaa suomen kieli roomaanin ja näytelmän alalla »äänenmurroskautensa».

»Seitsemän veljestä» oli varsinaisesti ensimmäinen alkuperäinen romaani suomen kielellä. Sen olisi pitänyt jo siksi herättää huomiota taiteellisena uutuuksena. Ja se herättikin, vaikka toisista syistä. Ahlqvist riensi heti sen ilmestyttyä 1870 ruotsin kielellä »Finlands Allmänna Tidning»issä julkaisemaan siitä arvostelun, jossa hän perin pohjaisesti kielsi teoksen taiteelliset ansiot, leimasi sen epäsiiveelliseksi ja moitti Kirjallisuuden Seuraa siitä, että se oli päästänyt sen julkisuuteen. Arvostelu päättyi seuraavaan lausuntoon: »Teos on kuitenkin naurettavuus ja häpeäpilkku suomalaisessa kirjallisuudessa. Varsinkin sisältää se ilkeän häväistyksen suomalaisesta rahvaasta, tekijän kuvaukset kun ovat olevinaan luonnon mukaan tehdyt. Tämä rahvas ei ole missään semmoista eikä ole milloinkaan ollut semmoista, kuin tämän kirjan sankarit ovat; se hiljainen ja vakava kansa, joka on viljelykselle raivannut Suomen erämaita ja yhä edelleen niitä raivaa, on aivan toista laatua kuin Impivaaran uutisasukkaat.» Yhtä paljon siiveellinen kuin esteettinen suuttumus on sanellut tämän tuomion. Sen viimeisistä sanoista huomataan, että Ahlqvistin silmiin kuvastui kansa funebergiläisen ajan ihannoivassa valossa. Hän ei sallinut siihen muuta valaistusta ohjattavankaan eikä pystynyt käsittämään Kiven huumoria. Että tämä ankara arvostelu järkytti sairaa runoilijan hermostoa ja siten välillisesti joudutti sitä katastrofia, joka hänet tapasi ensi kertaa vuoden 1870 lopulla, siitä on todisteita hänen kirjeissensä. Tänuä arvostelu säi-

käytti Kirjällisuuden Seuran mieliäkin, niin että he kielsivät kirjan levittämisen vuoteen 1873, jolloin se erityisellä selitys- ja puolustuslausunnolla varustettuna laskettiin julkisuuteen. Tuossa puolustuskirjoituksessa huomautetaan, että teoksen viat ovat vähäpätöisiä sen ansioiden rinnalla ja ettei siinä voida osoittaa halua »siveettömyyden ja siihen kuuluvien seikkojen kuvaamiseen». Olisi otaksunut Ahlqvistin jo rauhoittuneen. Vaan ei. Suomalaisella itsepintaisuudella hän päätti jatkaa kynäsotaa. Hän iski puolustuslausunnon kimppuun ja painatti »Helsingfors Dagblad»iin pitkän kirjoituksen, jossa toistetaan samat syytökset »Seitsemää veljestä» vastaan kuin kolme vuotta aikaisemmin ja pikenmin teroitetaan kuin miedonnetaan sanojen ivallista kärkeä. Ahlqvistin mielestä »Seitsemän veljeksien» »inhoittava raakuus» uhkaa »orastavaa suomalaista kaunokirjallisuutta villiytyneisellä» ja vetää alas lokaan »kansan ja lostunisen».

Vielä kerran palasi Ahlqvist tähän mieliaineeseensa, nyt-suomenkielisen yleisön edessä. Hän julkaisi »Kielettäressään» 1874 »Seitsemästä veljeksestä» arvostelun, joka monin paikoin on sanasta sanaan suomennettu hänen edellisistä kirjoituksistaan ja alussa höystetty ivallisilla letkauksilla niitä vastaan, jotka olivat kiittäen maininneet Kiven teoksia. »Kiven tässä 'kertomuksessa' antamat töhräykset eivät ole kuvauksia enemmän suomalaisesta kuin mistään muustakaan *kansan* elämästä, eikä ylipään mistään taruun maan päällä liikuvasta elämästä; ne ovat vaan harhateille joutuneen kuvastinaistin säännöttömiä kangastuksia, joita täysi-

järkinen ihminen ei millään lailla voi kutsua taiteen tuottamiksi.» Tähän loppuponteen kokoaa Ahlqvist ajatuksensa »Seitsemästä veljeksestä».

Hänen tyyliensä on historiallisesti ja psykologisesti ymmärrettävissä. Hänessä ja Kivessä iskee ei ainoastaan kaksi erilaista temperamenttia, vaan kaksi eri aikakautta, kaksi maailmankatsomusta vastakkain. Ahlqvistin puolella on koko menneisyys taide- ja siveellisyyshanteineen, suurine arvovaltoineen ja ennakkoluuloineen. Kiven puolella ei muuta kuin yksinäisen taiteilijan persoonalliset tunnot ja aavistelevat näyt, joita hän käsittelee välittömällä antaumuksella eikä oppineiden teoriain mukaan. Ahlqvistin taistelulla Kiveä vastaan oli näin ollen yleinen kantavuus. Ahlqvist ilmi lausui arvosteluissaan monen muun ajatuksen asiasta. Ja hän määräsi pitkiksi ajoiksi ainakin ruotsinkielisen yleisön suhteen tähän teokseen, julistaessaan sen äärettömän ikäväksi kirjaksi, jota ei lukijan juuri maksa avata muussa tarkoituksessa, ellei oppiakseen suomalaista raakuutta ja pitkävetisyyttä. Suomalaisellakin taholla nostivat nämä arvostelut vahvan ennakkoluulon Kiveä vastaan laajoissa piireissä. Vähitellen alkoi kuitenkin sivistyneestä yleisöstä yksi ja toinen lukea »Seitsemää veljestä» ihastuksella ja ymmärryksellä. Ja kun 1880-luvulta lähtien sivistykseen nousee sukupolvi toisensa jälkeen umpisuomalaisista kodeista, tuovat he tämän ihastuksen tullessaan. Kiven runoilijamaine alkaa kohota ja vakaantua yleisessä tietoisuudessa, ja hänen realisminsa alkaa vaikuttaa suomenkieliseen kirjallisuuteemme.

»Seitsemästä veljeksestä» on tullut todellinen kansan-
kirja, josta kansanmies nauttii hupaisena ajanviete-
lukemisena, historiantutkija ajankuvauksena, psyko-
logi Suomen kansan luonteen kuvastimena ja
esteettisesti sivistynyt mieltyen sen omaperäiseen
runolliseen näkemystapaan ja välittömään huumoriin.

Kivi on historiallisesti Runebergin jatkaja Suomen
kansan kuvaajana: »Hirvenhiihtäjien» antiikkista muo-
toa jäljittelevästä realismista kulkee kehityksen suunta
»Seitsemän veljeksen» yksityiskohtaisempaan ja va-
paampaan realismiin. Mutta psykologisesti on Kiven
näkökulma toinen kuin Runebergin.

Runeberg seisoo syrjäseä kuvattavistaan ja tarkastaa
heitä harkitsevalla silmällä. Hän ei koskaan unohda
perinnäistä kulttuuriensa kansan seassa, vaan sallii ihai-
lunsa langeta tietoisena, viileänä tunnustuksena niille
maailmankatsomuksensa mukaan vankoilte ominaisuuksille,
joita hän on huomannut piilevän karkeankin pin-
nan alla. Kivi seisoo itse kansanlasten keskellä. Hän
kieriskelee vapaasti ja huolettomasti heidän piirissään
heidän veljenään, vikkelimpanä ja älykkäimpänä Ee-
rona, joka viskelee heistä välistä pisteleviä kompasanoja
ja sukkelasti myhähtelee heidän tyhmyyksillensä, mutta
siltä sanomattomasti heitä rakastaa ja nauttii heidän
metsäläisvapaudestaan ja alkuperäisyydestään. Hänellä
ei ole järjestelmällistä maailmankatsomusta, jonka
asteikkoon hän sovittaisi tyyppiensä siveelliset ja älylli-
set arvot. Hän mittaa heidän tyhmyytensä ja kun-
tonsa lähinnä sydämellään. Sydämellinen huumori on
voimakkaimpana tekijänä siinä esteettisten arvojen

uudestaan-arvioimisessa, minkä Kivi joutui meillä suorittamaan.

Kivi seisoo ilmiömaailman edessä yhtä vapaana ja yhtä herkästi syttyvänä taiteilijana kuin hänen suuret oppi-isänsä Shakespeare ja Cervantes, ja hän jakaa taiteensa säteitä tasaisesti kuin hekin kaikkeen, valikoimatta esinettä moraalisen tai esteettisen teorian mukaan. Hänen maailmansa on kuitenkin alaltaan suppeampi, sillä häneltä ja hänen kuvattaviltaan puuttuu renessanssikauden laaja yleiskulttuuri ja korkea älyllinen kehitys.

»Seitsemän veljestä», tuo kertomus rousseaulaisesta luontoonpalaamisyrityksestä keskellä verraten luonnollisia oloja, on alallaan ainokainen teos. Se ei ole mikään sovinnainen paimenidylli eikä robinsonaadi, jossa menneen ajan kultaisuutta hellämielisesti maaliltaisiin, yhtä vähän kuin se on kehitysromaani, jossa kulttuurihmissen sielunelämä paljastuisi ristiriitoinen ja taisteluinen. Se kuvastaa kyllä yksinkertaisuudessaan onnellisia aikoja ja ahtaudessaan onnellisia ihmisiä. Mutta väliin tulee huumori, joka avartaa suhteet. Ja yhtyneenä muihin taiteellisiin ansioihin, eepilliseen suurpiirteisyyteen, lyrilliseen tunnevoimaan ja draamalliseen eloisuuteen, se kohottaa »Seitsemän veljeksensä» yläpuolelle kaiken, mitä maailmankirjallisuuden laajasta keskiluokasta mahdollisesti voitaisiin mainita siihen vivahtavaa.

Tämä romaani on rajamerkki suomalaisen hengen kehityshistoriassa. Se merkitsee kalevalaisen luonnonromantiikan loppua ja realismin alkua. Kirjailija, jonka

sydämessä vielä elävät kaikki romanttiset kaipuut, kuuluu ajatuksiltansa jo uuteen aikaan. Leveällä myötä-tuntoisella huumorilla hän senvuoksi käsittelee tuota koskemattomiin takametsiin houkuttelevaa suomalaista verenvettoa, joka oli perintönä kulkenut polvesta polveen. Mutta hän asettaa tämän vaistomaisen yksilöllisyyden ja villin vapaudenhalun vastakohtaksi järjestyvän yhteiselämän, jossa yksityinen rajoittamalla itseensä voittaa suuremman vapauden ja korkeamman yksilöllisyyden. Snellmanin »valtio-oppi» ja Runebergin isänmaallinen yhteishenki on saanut »Seitsemässä veljeksessä» uuden havainnollisen ja runollisen tulkinnan. Sen laajojen kuvausten takana seisoo kokonainen kansa sisimpine vaistoineen ja pyrkimyksineen. Se se antaa tälle teokselle meidän maassamme merkityksen, joka on arvattavasti sikäli kasvava, mikäli kehitys vuosien mukana siitä etenee, sillä sen tyypeissä saattaa olla piirteitä ja sen luonnontunnelmissa syvyyksiä, jotka täydelleen selkenevät vasta, kun niitä katsotaan tarvittavan ajallisen välimatkan päästä. Suomalaisen huumorin laajimpana, täyteläisimpänä ilmauksena se on huultavasti kerran kohoava yleisemmässäkin tietoisuudessa niiden teosten joukkoon, jotka — kuten esim. Cervanteen »Don Quijote» Espanjassa ja Gogolin teokset Venäjällä — säilyttävät humoristisen kuvan kukin omasta maastansa ja kansastansa kaukaisiin aikoihin.

IX. Selman juonet — Alma — Margareta.

Kiven henki olisi varmaankin kaivannut levähdystä sen ponnistuksen jälkeen, minkä »Seitsemän veljeksen» valmistaminen oli vaatinut. Mutta olot eivät sitä hänelle suoneet; ne pakoittivat vain kiirehtimään edelleen. Ja riutuvin voimin ryhtyi Kivi uusiin kirjallisiin töihin ja jatkoi niitä niin kauan kuin päivää riitti. Hän kirjoitti sen jälkeen, vuosina 1869—70, muutamia näytelmiä sekä mahdollisesti myös eräitä runoja. Näytelmistä on meille säilynyt katkelmallisena kaksi, »Selman juonet» ja »Alma», sekä painettuna »Margareta».

»*Selman juonet*» on varmaankin peräisin vuodelta 1869.

Se on puhdas juoninäytelmä, jossa Kivi näyttää nojanneen omiin edellisiin kappaleihinsa sekä vieraisiin esikuviin. Niinkuin »Karkureissa», liikkuvat sen tapahtumat Suomen aateliston piirissä, ja siinä esiintyy kaksi nuorta rakastavaa paria sekä kelvoton mies kilpakosijana. Mutta toisin kuin »Karkureissa» ja »Leassa» saadaan tuo itsekäs kilpailija väistymään tieltä, ei itseltään, vaan aivan Holbergin tapaisen juonen avulla.

Kuinka lähelle Holbergia kaikki tämän kappaleen juonen käänneet ja luonteet tulevat, se selviää, jos verataan sitä esim. »Pernillan lyhyt neitiys» nimiseen komediaan. Siinä tavataan useat niistä aineksista, joista

»Selman juonet» on voinut rakentua: vanha rikas ja ahne leskimies, joka kosiskelee nuorta neitosta yksistään rahojen vuoksi ja jonka hankkeita tytön vanhemmat taipuvat suosimaan; sitten kelpo nuorukainen, joka todella rakastaa neitoa ja jonka asiaa hänen palvelijansa ryhtyy ajamaan käyttäen hyväkseen pieniä, viekkaita kepposia ja paljastaen niillä vanhan leskimiehen teko-hurskauden, ja vihdoin loppuselvytys, jossa nuoret saavat toisensa. — »Selman juonet» ei ole kirkasta luonnetta vuorosana-vastakohtien varassa liikkuvaa älynleikitelyä, vaan kirjailija on koettanut saada siihen suomalaista paikallisväriä ja laajempaa luonteenkuvailua, siinä tosin onnistumatta. Kun ei kappaleen toiminta ole vauhdikasta eivätkä vuorosanat iskeviä, jää mielenkiinto laimeaksi, eikä voitane katsoa suureksikaan vahingoksi että tekijä itse silpoi kappaleensa käsikirjoituksen käyttäen siitä joitakin osia »Margaretaansa».

Vuoden 1869 lopulla tai alkupuolella vuotta 1870 syntyi »Alma» niminen näytelmä. Bergbom mainitsee siitä eräässä arvostelussaan seuraavaa: »Kun 'Lea' keväällä 1869 näyteltiin Helsingissä, ihastui sen tekijä niin tuohon kauniiseen taitoon, jolla näyttelijätär Charlotte Raa antoi muodon päähenkilölle, että hän päätti sepittää draaman erittäin tätä etevää taiteilijatarta varten. Sen hän tekikin ja kirjoitti pienen 'Alma' nimisen näytelmän, joka oli aiottu näytellä syksyllä v. 1870. Pian kuitenkin huomattiin, kuinka tämä kappale, vaikka lyyrillisesti kaunis, oli kokonaan epädraamallinen eikä olisi voinut tehdä mitään vaikutusta näyttämön palkeilla.» Se on säilynyt käsikirjoituksena meidän päiviim-

me, tosin vain katkelmana. Se on loppusoinnuttomalla jambisella runomitalla kirjoitettu (nähtävästi) yksinäytöksinen kappale, jota tehdessään kirjailija on jossakin määrin perustanut suunnitelmansa oniin vanhempiin tuotteisiinsa. On tarpeetonta ryhtyä yksityiskohtaisesti tekemään selkoa keskeneräisestä katkelmasta ja arvostelemaan sen vikoja ja ansioita. Bergbom oli epäilemättä oikeassa merkitessään sen kokonaan epädraamalliseksi. »Alman» juoni tuntuu sitä paitsi teennäisemmältä kuin minkään muun Kiven näytelmän. Lyyrillisestä kauneudesta huolimatta sen vuorosanat eivät elä. Niistä puuttuu draamallinen teho. Ne eivät ilmaise niin paljon näytelmän henkilöiden mielialoja ja ajatuksia kuin itse runoilijan. Ja hänestäkin ne kuvastavat pikemminkin sitä puolta, joka alkoi kääntyä pois päin todellisesta elämästä, vain muistelemaan ja uneksimaan, näkemään näkyjä ja kangastuksia taakse jääneistä maailmoista ja eteen aukenevasta aineettomasta ikuisuudesta. Ne ovat sairaan runoilijan kuvitelmia, runoilijan, joka tunsi elämänsä riutuvan illaksi ja ikuisen yön odottavan. Se nosti kuumeen palon hänen poskilleen. Se pani aivoissa takomaan. Se kiihdytti mielikuvituksen näkemään semmoista, mitä ei ole suotu nähdä terveempien ja onnellisimpien. Noissa näyissä värit ohenivat, viivat kevenivät ja avaruudet aukeilivat valoisassa väljyydessään. Se etäisyyden sini metsän tutkaimilla, johon runoilija oli tähän asti ikävissään tuijottanut, sulii olemattomiin, ja sen sijaan ilnestyi valojuova, ilman ääriä. Kotimetsien muinainen kohina muuttui salaperäiseksi hyminäksi, jossa korva oli kuulevinaan sferien pyhiä

säveleitä. Tässä ympäristössä talttui ilo ja talttui itku. Oli kuin olisi viileä käsi laskeutunut sydämelle, joka vielä hiljaa nyyhkytti, ja rauhoittava ääni sanonut: »Laske jo, lapseni, levolle, sillä sinä olet väsynyt». Eikä hänen riinnastaan enää noussut tuskanpuuskaa eikä riemun huudahduksia. Mutta mainingit hengen taisteluista, sen epätoivoisista ponnistuksista, sen yksinäisistä, äänettömistä nyyhkytyksistä, tuntuvat vielä noissa oudoissa, kelmeissä näyissä, jotka leviävät kuin talvisen illan kalpeneva kajastus yli hänen viimeisten tuotteidensa. Me ymmärrämme, että veri on juossut hänessä jo vähiin, hänessä, runoilijassa, joka antoi viimeisenkin pisaran uhrilahjaksi taiteellensa, isänmaallensa.

Viime pisara — se oli »*Margareta*». Kivi oli jo niin uupunut, ettei hän enää jaksanut ponnistautua keksimään uusia kirjallisia aiheita, vaan oli pakoitettu turvautumaan toisten apuun ja vieraisiin suunnitelmiin. Hän muovaili tämän kappaleensa Emil Nervanderin antamasta aiheesta ja osittain Kaarlo Bergbonin ohjeiden mukaan syksyllä 1870. Hän säilytti juonen piirustuksen semmoisenaan melkein pä yksityiskohtiaan myöten. Mutta antaessaan henkilöille ruumiillisen nuodon hän valoi heidät osittain samoihin kaavoihin, joita hän oli käyttänyt omissa ajemmissa tuotteissaan. »*Margareta*» ilmestyi loppupuolella vuotta 1871 Fredr. Cygnæuksen kirjoittamalla esipuheella varustettuna. Kivi oli silloin jo Lappvikin mielisairaalassa. Varjot hänen ympärillään olivat tihentyneet yöksi, joka ei enää kirkastunut.

Kun ajattelemme, minkälaisen olosuhteiden valli-

tessa tämä näytelmä syntyi, niin ymmärrämme sen heikkoudet. Runoilija, joka tunsi elämän nopeasti pakenevan pois käsistään, tavoittaa sitä siinä kuin väkisin, ponnistaa viimeiset voimansa kiinnittääkseen paperille maiston niistä kuvista, joista hänen sielunsa oli ennen syttynyt lukemattomat kerrat ja joista hän vieläkin hetkittäin löytää itsellensä lohdutuksen, samalla kun vieras aiheenkaavaus panee jyrkät rajat hänen mielikuvituksensa liikkumisvapaudelle. Tuskin yksikään henkilöistä on saanut eläviä ja uskottavia kasvopiiirteitä. Vuoropuhelu on haurasta ja ponnetonta. Ajatus sinkoilee sinne tänne, löytämättä kiinteätä tukikohtaa. Ehyttä tunnelmaa ei synny ennenkuin loppukohtauksessa, johon runoilija kiinnitti erityistä huomiota ja jossa hän tuntee antavansa omaansa. Margaretan ja Anianin erohetken tunnelma on saanut värinsä runoilijan omista mielialoista. Siinä on kysymyksessä kolminkertainen ero: ero synnyinseudusta, ero armaasta ja ero elämästä; ja kaikissa niissä värähtää Kiven oma sairas ikävä. Tuntuu siltä kuin hän itse tahtoisi heittää jäähyväiset syntymäseudullensa ja elämälle, kun hän antaa Margaretan ja Anianin pysähtyä puhelemaan seuraavasti:

Margareta: Kuullelkaamme kerta vielä, kuinka synnyin-
taakson kevät-yönä luonto soi, eron viimeisenä yönä, kuun
paistaessa kirkkahasti.

Anian: No kuullelkaamme, ystäväni!

Margareta: Kuullelkaamme!

Anian: Tyyni, ihmeellinen yö!

Margareta: Kaikkialla hiljaisuus; ainoastaan männistössä
yöllintu ääntää.

Anian: Ja rauhallisna pauhaa kaukahinen koski.

Margareta: Koski pauhaa ja kultana kumottaa kuu.

Anian: Ja tuolla hongisto heloittaa alla kultaisen kuun.

Margareta: Ja joki sinivyönä välkkyi tuolla niitun helmassa.

Anian: Ja aavistaen kajastaapi tuolla vuoren komeroinen jyrkkä.

Margareta: Ja tähdet taivahalla hymyilee.

Anian: Kas, tuossahan jalona kuin sotaorhi loistaa seitsen-tähtinen ja pohjaan päin viittaa levotonna kaulansa, alas kohden sodan valkeita hän viittaa — —

Margareta: -- — kuin voimallisim laine sun viskaan kuolemattomuuden mereen. Sieltähän sä ijankaikkisuuden otsalta mun sydämmeeni hyleänä aamutähtenä säteilet.

Anian: Mi autuas onni! — Hyvästi siis viimein!

Margareta: Hyvästi, kunnes tervehdin sua tuolla ylhäällä Tähtelässä!

Nämä Margaretan ja Anianin viimeiset sanat ovat samalla kuin runoilijan hyvästijättö runottarelle; niiden jälkeen Kivi ei tiettävästi enää kirjoittanut mitään kaunokirjallista. Niissä on sovinnollinen, lohdullinen kaiku ja lupaus. Vaikka elämä on antanut runoilijalle mahdollisimman vähän, ei hän nurkunut; vaikka se kielsi häneltä kaiken, ei hän katkeroitunut. Hän täytti tyhjyyden unelmillaan. Todellisuuden kadottaessa kaiken värinsä ja viehätyksensä astui mielikuvitus sijaan ja kutoi kalpeita unelmakuvia, joista tuskan paino oli kokonaan haihtunut. Näissä oudoissa romanttisissa kangastuksissa näytti kuolemakin vain kevyeltä unelmalta ja toivottavalta vieraalta. Se ei runoilijaa lainkaan peloittanut, vaan hän astui tyynenä ja rauhallisena sitä kohti.

Kaarlo Bergbon kirjoitti tämän näytelmän johdosta »Kirjalliseen Kuukauslehteen» lyhyen, myötätuntoisen ilmoituksen. Siinä hän viittaa sen toiminnan ytimeen,

tuohon »onnettomaan ristiriitaan uskollisuuden ja ka-
valuuden välillä», josta Anianille aukenee vain yksi
sovinnon tie: saada kuolla isänmaan edestä. Hän viit-
taa myös Margaretan sielussa vallitsevaan rakkauden
ristiriitaan, ihanteen ja todellisuuden taisteluun. Ja
hän osoittaa, kuinka nämä mielenliikkeet ovat suljetut
pieneen tuokiokuvaan, jonka ylitse leviää omituinen,
runollinen valaistus, aivan toisenlainen kuin ajemmin
»Leassa». Ilmoitus päättyy seuraaviin sanoihin: »Olem-
me tässä ainoastaan tahtoneet viitata muutamiin tämän
näytelmän avuihin, jotka ennen kaikkia ovat pistäneet sil-
määmme. Mielellämme heitämme muille tuon herostraat-
tisen huvituksen onkia virheitä sekä kieliopillisessa että es-
teettisessä suhteessa, joita tavataan tässä teoksessa, niin-
kuin jokaisessa ihmisteossa. Mahdollista on, että heidän
saaliinsa on vähän runsaampi, kuin se oli Kiven eheäm-
missä, aikaisemmissa runoelmissa. Aurinkoa kohden kii-
ttää täälläkin kotka, mutta — toinen siipi on ammuttu.»

Arvostelijain joukossa olikin mies, joka ei päästänyt
käsistään tätä sopivaa tilaisuutta »herostraattiseen hu-
vitukseen»: prof. Ahlqvist. Hän otti Kielettäressä 1872
esittääkseen laajasti kaikki sen esteettiset sekä kielelliset
virheet ja uudistaakseen niiden nojalla entisen, tunnetun
tuomionsa Kiven kelvottomuudesta runoilijaksi. Cyg-
næuksen »Margretaan» kirjoittama esipuhe, joka tällä
kertaa lähinnä lienee aiheuttanut Ahlqvistin mielen-
purkauksen, on pikemmin vilpittömästä sydäimestä an-
nettu tunnustus Kiven tuotannosta yleensä kuin mikään
ylystyspuhe tälle teokselle, joka ei sitä tosiaankaan olisi
ansainnut. — Siipirikkona ei kotkakaan jaksa lentää.

X. Viimeiset vuodet ja kuolema.

Viihtyisä elämä Siuntion Fanjunkarsissa oli taannut Kivelle muutamia rauhallisia työvuosia 1860-luvun puoli-
maissa. Mutta elämä tuossa ruotsalaisessa seudussa
kävi hänelle mainitun vuosikymmenen lopulla tukalaksi
sekä ulkonaisessa että sisällisessä suhteessa. Vanhat
ylioppilasvelat eivät lyhentyneet niistä niukoista palk-
kioista, mitä hän teoksistaan sai. Ja pian alkoi neiti
Lönnqvistinkin taloudellinen ahdinko rasittaa Kiveä.
Tuo hyväsydäminen ihminen oli epätsekkäässä auttajan-
toimissaan joutunut velkaantumaan. Kysymyksessä
ei tosin ollut suuria summia — ainoastaan joitakuuta
satoja markkoja — mutta tulotkin olivat vähäiset, eikä
niillä käynyt pääoman lyhentämistä ajattelemiseenkaan.
Saamamiehet alkoivat kiristää neiti Lönnqvistiä. Kivi
huomasi nyt olevansa rasituksena, sillä hän ei nähtä-
västi ollut vielä siihen asti maksanut suuriakaan saa-
mastaan hoidosta. Se koski häneen ja pakoitti häntä
ajattelemaan neiti Lönnqvistin auttamista. Hän alkoi
jouduttaa romaaniansa »Seitsemän veljestä» painoon ra-
hoja saadakseen. Mutta se viivästy ja Fanjunkarsissa
alkoi liikkua vastenmielisiä vieraita tuhkatieheään. Kivi
kirjoittaa tästä tukalasta ajasta Bergbomille: »Tämä

menne vuosi oli naisen (Charlotta Lönnqvistin) ulosmakson, velaan tähden oikein helvetillinen. Milloin näit huoneeseemme astuvan lautamiehen, vierasmies seurassa, milloin herra komisariuksen vierasmiehen seurassa ja paperipakkoja kainalossa; milloin taasen rukouksia meiltä, mutta aina kylmiä vastauksia heiltä, velkojilta.» Ja eräessä toisessa kirjeessä hän puhuu samasta asiasta näin: »Ja tämän huoneen ekonomillinen (taloudellinen) ahdinko makaa raskaana painajaisena povellani yöt ja päivät, johon ahdinkoon minun kauvallinen oleskelemiseni tässä on paljon syypää.» Hänen ansiotansa se oli, että neiti Lönnqvist kuitenkin onnellisesti pelastui tästä pulasta.

Neiti Lönnqvistin taloudellinen pula ei olisi ollut niin tuskallinen, elleivät Kiven omat asiat olisi juuri samaan aikaan, vuosina 1868—69, pahasti kiristyneet. Omat velkamiehet hyökkäsivät hänen kimppuunsa yht'aikaa, kaiketi toivoen pääsevänsä osallisiksi niistä suurista tuloista, joita he kuvittelivat »Seitsemän veljeksien» tekijälle kertyvän. He eivät tietäneet, ettei runoilu tässä maassa elättänyt miestänsä siihen aikaan ja vaivoinpa on elättänvt myöhemminkin. Erästä Bergbomille lähetetystä kirjeestä näkyy, että koko hänen velkamääränsä vuonna 1869 saattoi olla korkeintaan 3,000 markkaa. Mutta hänen tulonsa olivat suuresta tuotteliaisuudesta huolimatta liian niukat. Hän on itse laskenut, että hänellä on ollut tuloja »päältäiskein noin pari sataa markkaa vuodessa ylipään, ei sitäkään, ja koska ne viimein ovat lankeneet, on ollut kiljuvia läpiä täytettävänä». Kiven tekijäpalkkioiden yhteis-

summa nousee vv. 1860—70 todellisuudessa korkeintaan 1,800 markkaan, se on noin 180 markkaan vuotta kohti. Jos hänen saamansa kirjalliset palkinnot otetaan laskuun, niin on tätä tulopuolta korotettava vielä 3,200 markalla. Runoilijan kymmenen vuoden ansiot olivat siis yhteensä kokonaista 5,000 markkaa, s. o. keskimäärin 500 markkaa vuodessa. Että tavallinen kirvesmies siihen aikaan nautti Helsingin tienoilla parempia vuosituloja, on päivän selvää. Sitä merkitsi silloin rahalliselta kannalta olla etevin suomenkielinen kirjailija.

Vaikka Kiven elämänvaatimukset olivat mahdollisimman pienet, ei hän koskaan päässyt tuntemaan vapaan miehen täyttä riippumattomuutta, vaan oli pakotettu turvautumaan toisten avuliaisuuteen ja syömään armoleipää. Se oli nöyryytys, joka koski häneen kovasti ja vaikutti häiritsevästi hänen kirjalliseen toimeensa. Hän puhuu katkerasti noista »kiusallisista veloista» ja »hetkellisistä rasituksista», jotka tahtovat kokonaan hävittää hänen sisäisen maailmansa. Ja hän tuntee ja tunnustaa, että »pahasti on luvata ja ei täyttää»; »mutta — lisää hän — sen huonon työn tekee moni, ennenkuin hän elämässä on oppinut tulemaan lupauksistansa niin kitsaaksi kuin mahdollista. Ja tämän kehnon työn tulevat tekemään enemmiten he, joilla on hieman kuumempi veri ja vilkkaampi kuvailus, heidän toivonsa tulevaisuuden valkenemisestä kulkee liian vikkelästi».

Kun kirjallinen työ osoittautuu liian vähän tuottavaksi ja tulevaisuus näyttää synkältä, syntyy hänen

aivoissaan uusi aie, josta hän toivoo pelastuksen lähtevän. Hän päättää ruveta valmistautunaan pehtoriksi ja ansaita sitten rahaa ruumiillisella työllä, koska se on paremmassa hinnassa kuin henkinen, arvellen leikillä, että »mitä siitä jos viisaus siinä meneekin, niin konsti kuitenkin jää». Tämä ajatus kypsyi hänen mielessään vuoden 1869 alussa. Hän kirjoittaa siitä Bergbomille; »Vaikken saisi palkakseni enemmän kuin vapaan ylöspidon ja 600 markkaa vuodessa, niin olisinpa jo 5 tai 6 vuoden päästä veloistani vapaa; ja sitte vielä muutamman vuoden palveltuani, taitaisin laskea eloni ankkurin Nurmijärven tantereille, raketa itselleni pienen majan ja elää rauhassa ikäni iltapäivän, välillä kirjoitellen, välillä käyskellen metsissä, lapsuuteni metsissä, kivääri kourassa. Olisiko tämä aatoksissa korkealle lennetty?» Mutta aikeen täytäntöönpano siirtyi siirtymistään, eusin syksyyn 1869, sitten kevääseen 1870 ja siitä taas tuonnemmaksi, kirjallisten töiden takia, ja vihdoin se kokonaan raukesi, koska Kiven terveydellisissä oloissa oli sillä välin tapahtunut ratkaiseva muutos, mikä teki kaikkien tulevaisuussuunnitelmien toteuttamisen hänelle mahdottomaksi.

Taloudelliset selkkaukset, yhdessä Ahlqvistin yhä jatkuvien tylyjen arvostelujen kanssa, vaikuttivat ikävästi Kiven hermostoon. Hän ei voinut ottaa niitä rauhallisesti, sillä hän oli sairas. Tuntuu jonkunlaista kiihtyneisyyttä monissa hänen kirjeissään tältä ajalta ja melkeinpä kuin lievää moitetta neiti Lönnqvistiäkin kohtaan, josta hän alussa oli puhunut niin suurella ihastuksella ja kunnioituksella. Eikä ihme. Täytyy

muistaa, että Kiven sairaaloiisuus ei ollut ottanut lainkaan parantuaksensa siitä hoidosta ja siitä kieltäytyksellisestä elämänjärjestyksestä, jota hän tähän aikaan noudatti kaikessa. Päinvastoin: hänen elimistönsä tila lähestyi hitain, mutta varmoin askelin lopullista murrosta.

Kivi kirjoittaa vuoden 1869 lopussa tuskastuneena: »Tähän aikaan on ruvennut repiilemään ja särkemään sydäntäni, jonka aina pidin vahvana. Minä en meina mitään poetillista (runollista) särköä, vaan puhdasta materiaalista (aineellista), minä luulen että se kasvaa. Eikä oliskan juuri ihme; sitä on enemmän kuin 20 vuotta pais-tettu joka päivä hiljasella tulella, ja tämä menne vuosi oli naisen ulosmakson, velaan tähden oikein helvetillinen.»

Hänen terveydentilassaan näyttää keväällä 1870 ta-pahtuneen äkillinen käänne pahempaan päin. Hän kävi Helsingissä saamassa lääkäriltä neuvoja ja apua tautiinsa, ja se havaittiin vaaralliseksi. Tämä tieto teki Kiveen järkyttävän vaikutuksen, ja nuo Helsingissä vie-tetyt päivät jättivät hänen mieleensä synkän muiston. Hän kirjoittaa siitä Bergbomille m. m.: »Mutta mitä aattelin retkestäni Helsingissä? Tuskan päivät! En-hän koskaan unohda sinun kasvojas, valistetut puo-leeni, koska oljentelin kivussa ja sielun synkeimmässä pahteessa! Ilman sinua olisi onneni ollut kova. Kova oli minulle tämä isku. Alakuloisella mielellä havaitsen, että se ilonen ja rohkea mailmankatselma, joka tähän asti, huolimatta lukemattomista kivuista ja kärsimyksistä, on aina asunut povessani, rupeaa jo synkistymään ja elämä ja tulevaisuuden toivo ei anna minulle enään yhtään huvitusta. Kuitenkin koetan vielä parastani

Kiven kuolinpaikka.

tänä kesänä itseäni miehustella. — — — Voi hyvin!
 Ole aina onnellinen! Nouse runoilijain ihanimpaan kun-
 niaan täällä! Ole varma siitä, että niin toivoo sydäm-
 mestänsä hän, joka on saanut sinulta niin paljon rak-
 kautta ja hyvyttä, hän, jonka elämä kerran teki suu-
 ren haaksirikon, joka saattoi hänen välinpitämättömäksi
 mailmallisesta pauhusta ja kunniaista.» Seuraavana syk-
 synä hän kirjoittaa taas samalle ystävälleen Siuntiosta:
 »Minua painaa hirveä ikävyys, mielsynkeys, se ehkä
 viimein perin hävittää minun sieluni.» — — »Minä olen
 väsynyt tähän kappaleeseen (»Margaretaan»). Syy on
 kuitenkin kova pääsärkö, joka yynnä alinomainen ve-
 renrynkäys päähän on vaivanut minua melkein kaiken
 suven. Minun aatokseni tuntuu paksuksi ja minä pel-
 kään aivoani. Ja kaikki tämä on taasen vaikutusta siitä

Kiven viimeinen asuinhuone.

kevääsestä hirveästä katastrofista Helsingissä. — — —
Minä hengitän niinkuin tukehtuvan povesta ja himoon
joka hetki täältä pois.»

Pelko, mikä ilmenee näissä kirjeenotteissa, ei ollutkaan aiheeton. Se kävi pian toteen kauhealla tavalla. Lopullisen murroksen enteitä alkoi näkyä jo syksyllä 1870. Hänet toimitettiin sen vuoksi Helsingin uuteen klinikkaan hoidettavaksi. Kesäkuun 1 p:nä siirrettiin hoidokki klinikasta Lapinlahden mielisairaalaan, jonka asukkaana oli jo useita vuosia ollut Suomen ruotsinkielisistä nuorista runoilijoista lahjakkain, Josef Julius Wecksell. Kivi oli siellä helmikuun 29:nteen 1872, jolloin hänet lähetettiin sieltä parantumattomana pois. Maaliskuun ensimmäisenä päivänä 1872 kävi Alpertti Stenvall hakemassa veljensä Lapinlahdesta pieneen mök-

kiinsä Tuusulan Syvälahteen. Nurmijärven kunta suostui maksamaan hänelle 5 tynnyriä rukiita vaivaisavuksi. Ummelleen 10 kuukautta Kivi eli tällä tavoin kannan vaivaishoitolaisena veljensä luona, ennenkuin kuolema saapui.

Köyhä ja vaatimaton, niinkuin kaikki aikaisemmatkin, oli tämä Kiven viimeinen asunto, matalan ja harvan metsän keskellä. Mökissä oli vain kaksi asuinhuonetta, ja toinen niistä, tuvan takana oleva pieni kamari, luovutettiin sairaalle. Siinä hän loikoili sängyssään tai käveli edestakaisin lattialla. Järjen valo ei tosin ollut aivan kokonaan sammuksissa, mutta sen tuike oli sangen riutuva ja epätasainen. Runoilijan aivoissa ajelehti tuolloin tällöin joku irrallinen muisto lapsuuden leikkitantereilta tai kirjallisuudesta, ja hänen kuultiin silloin lausuilevan katkonaisia sanoja kamarissaan. Hän näytti välistä tuntevan oman onnettomian tilansa, sillä puhellessaan nuoruutensa ajoista, lehtimajastaan Vantaanjoen rannalla ja cmasta ullakkokamaristaan hänen oli tapana lisätä: »Silloin minä olin onnen poika, nyt minä olen murheen manni [mies].» Taudinpuuska tapasi häntä usein kuin rajumyrsky. Hän kävi äkkiä levottomaksi ja alkoi valittaa tuskissaan: »Päätäni polttaa, päätäni polttaa!» Eikä häntä saatu välistä millään rauhoittumaan. Jouluna, leimuavan takkavalkean ääressä istuessa, yhtäkkiä valtasi sairaan runoilijan ääretön tuska, niin että hän valittaen huudahti: »En löydä kotoani! en löydä kotoani!» Saattoi huomata, että loppu lähestyi nopeasti. Se saapui joulukuun 31 päivänä 1872. Viimeiset sanat, mitkä hän lausui veljellensä, olivat:

— Minä elän, elän.

Loppulause.

Kiven elämäntaival taittui siinä iässä, jossa monen onnellisemman kirjailijan itsenäisimmät teokset vasta alkavat kypsyä. Häneltä olisi toisenlaisissa oloissa saattanut odottaa vielä monta rikasta tuotetta, sillä hänen henkensä oli joustava, eivätkä varmaankaan kaikki hänen mielessään orastelevat aiheet olleet ehtineet kehkeytyä taiteelliseen muotoon. Arvattavasti jäi hänen sielunsa silmään inoni »ihana poetillinen kuva» kangastelemaan ja odottamaan onnellista hetkeä toteutuaksensa, niinkuin jäi se, josta hän puhuu eräässä kirjeessään keväällä 1869. Mutta hän oli kuitenkin noin kymmenvuotisella tuotantokaudellaan jo luonut teoksia, jotka olisivat asetettavat kunniasijalle minkä maan kirjallisuudessa tahansa ja jotka meillä merkitsevät kirjallisen taiteen korkeimpia saavutuksia. Hän oli kirjoittanut »Nummisuutarit», huvinäytelmän, jota ei komiikan välittömässä tuoreudessa eikä luonteenkuvauksen syvyydessä ole meillä sivuutettu; hän oli kirjoittanut »Seitsemän veljestä», romaanin, jonka saavuttanutta meillä ei ole toista, mitä tulee humoristisen näkemyksen alkuperäisyyteen ja suuipiirteisyyteen; hän oli kirjoittanut »Lean», tuon näytelmärunon, jonka lyyrillinen

kauneus ja värien hohtava lämpö turhaan hakee vertojansa; ja olipa hän rikastuttanut Suomen laulurunoutta-kin eräillä kappaleilla, joissa on yksinkertaiseen, tarttuvaan muotoon valautunut raskaimpia ja syvimpiä elämäntuntoja, mitä yksikään lyyrikko meillä on puke-
nut sanoihin ja sointuihin. Nämä ennätykset ovat sitä ihmeteltävämpiä, kun hänellä ei kaikilla noilla aloilla ollut maassamme lainkaan varsinaisia edelläkävijöitä, vaan hän sai niin sanoakseni raivata kirjallisia viljelys-maitaan muokkaamattomaan korpeen.

Useat Kiven teoksista syntyivät melkein kuumei-sella kiireellä, ikäänkuin luonnon salainen voima olisi kuljettanut hänen kynäänsä tietoisena siitä, ettei hänen aikansa ole pitkä. Niissä näkyy sen vuoksi joskus vii-meistelemättömyyden merkkejä, eikä niiden rakenne ole aina nuhteeton. Mutta hänen parhaita tuotteitansa, jotka näyttävät yleensä kypsyneen hitaammin, kannat-taa harvinaisen alkuperäinen ja voimakas runoilijanäke-mys, ja se leimaa koko hänen runoutensa persoonalli-seksi, silloinkin kun se on sulattanut itseensä vieraita vaikutuksia. Kiven kirjallista toimintaa ohjasi enem-män luontainen vaisto kuin harkitseva ajatus. Se sel-littää, kuinka hän suuresta omaperäisyydestään huoli-matta saattoi joutua sangen erilaatuisten vaikutusten valtaan ja harhaila varsinaiselle kirjailijaluonteellensa hyvinkin kaukaisilla aloilla, esim. yrittäessään eräissä välitöissään noudattaa sovinnasta kirjallista ohjelmaa. Siitä myös osaksi johtuu se, ettei hänen tuotannossaan ole huomattavissa ehdotonta kehitystä ja suuntien sel-keytymistä. Tähän olivat osaltaan syynä myöskin ta-

loudelliset sekä terveydelliset seikat, jotka pakottivat häntä vieraille urille ja riistivät häneltä tilaisuuden voimien keskittämiseen. Kivi oli näet ulkonaisesti niin suojaton, että moiset tekijät pääsivät määräävästi vaikuttamaan hänen tuotantoonsa. Suomi ei pystynyt tarjoamaan hänelle riittävää aineellista tukea eikä hänen pyrkimyksillensä semmoista ymmärrystä ja rakkautta, joka olisi kannustanut häntä aina yhä korkeampiin taiteellisiin ponnistuksiin. Kuitenkaan hän ei raskaimmissakaan koettelemuksissa katkeroitunut. Hän oppi olemaan tuomitsematta ja kasvoi siten ikäänkuin irti maasta. »Mailmallinen kunnia» ei häntä houkuttanut. Mutta silti hän ei vähemmin rakastanut elämää ja ihmisiä, ja kansastaan hän säilytti aina »korkeat ajatukset» sekä horjumattoman uskon sen tulevaisuuteen. Näin hänen sydämensä ja hänen valoisa elämänsä katsomuksensa auttoi häntä suoriutumaan voittajana kaikista ristiriidoista, auttoi häntä säilymään puhtaana ja koskemattomana, niin että hän keskellä kärsimyksiäkin saattoi julistaa taiteessaan rauhaa ja sovintoa.

Miksi Kivi jäi niin osapuoleksi aikalaistensa henkisestä sekä aineellisesta kannatuksesta? Se on helposti selitettävissä. Häneltä puuttui useita tärkeitä edellytyksiä kohota yleisön silmissä kirjalliseksi merkkihenkilöksi. Hänellä ei ollut yhteiskunnallista asemaa, ei käytännöllistä järjestämiskykyä eikä noita suuria »kansallisia aatteita», jotka siihen aikaan olivat muodissa. Jos hän olisi ollut huomattavassa asemassa, niin eivät ensinnäkään ne pienet heikkoudet, jotka aikalaisten silmissä himmensivät hänen luonteensa jaloja ominai-

suuksia, olisi merkinneet mitään. On nimittäin syvä totuus noissa kuningas Learin sanoissa

»Risoista pikku-viat hohtaa; puuhkat
ja kääput kaikki peittää.»

Toiseksi: jos hän olisi ollut omasta kunniastaan huolehtiva, rohkea ja häikäilemätön, niin hän olisi varmaankin vaatinut itsellensä enemmän oikeutta joko toimimalla itse tai panemalla ystävänsä toimimaan puolestaan. Mutta sitä hän ei tehnyt. Ja yleisön kannatus supistui ymmärrettävistä syistä vähiin. Suomenkielisiä ja -mielisiä oli vain kourallinen pääkaupungin sivistyneiden keskuudessa, ja maaseudun kirjalliset harrastukset olivat laimeita. Suomalaisen teatterin puute esti näytelmien tunnetuksi tulemista, ja kustannusolojen kehittymättömyys rajoitti teostensa leviämistä. Näin ollen ei suomen kieltä käyttävä kirjailija parhainmassakaan tapauksessa olisi voinut päästä semmoisen huomion esineeksi kuin esim. Runeberg ja Topelius, joilla oli yleisöä kahden puolen Pohjanlahtea. Mutta suurin syy oli se, että Kiven runous näytti eräässä katsannossa vallankumoukselliselta. Se ei soveltunut yhteen meillä silloin vallitsevien kirjallisten ihanteiden kanssa, vaan sen pelättiin kerrassaan kumoavan ne ja asettavan sijaan arveluttavan uutuuden. Ennen kaikkea hänen realisminsa rohkeus ja hänen huumorinsa vapaus merkitsivät mullistusta maamme kirjallisuudessa.

Tosin oli puhuttu jo Runebergin realismista aina niistä päivin, kun hän julkaisi »Hirvenhiihtäjänsä»; ja sen

yksinkertainen hartaus oli saavuttanut vähitellen täyden arvonannon. Mutta sana realismi on häneen sovitettuna ymmärrettävä toisessa merkityksessä kuin Kiveen sovitettuna. Kivi avasi kokonaan uusia näköaloja elämään. Hänen katseensa tunkeutui suomalaisen luonteen perusjuonteisiin syvemmälle kuin yhdenkään edellisen kirjailijan. Hän näki siinä alkuperäistä villeyttä, itsepäisyyttä, eristäytymishalua ja tyhmyyttä, jopa siinä määrin, että se hämmästytti niitäkin, jotka luulivat tuntevansa tämän kansan perinpohjin. Moni ajatteli Ahlqvistin tavoin kauhistuneena: »Se ei ole totta. Suomen kansa ei voi olla noin raakaa ja sivistymätöntä. Ja sen kirjailijan kuvausaisti, joka sitä rohkenee välttää, on joutunut harhateille.» Niin suuri lumousvoima oli ajemmalla ihannoivalla kansankuvauksella, että sen rinnalle vaivoin sopi uusi runoilijanäkemyks. Ja tarvittiin kirjallisesti valistuneimpien aikalaisten toimenpiteitä puolustamaan Kiven taiteen olemassaolonoikeutta ja huomauttamaan, että tuo pelätty realismi oli kaivanut suomalaisesta luonteesta näkyville ennen aavistamattomia syvyyksiä myöskin ihanteisilla aloilla ja siten laajentanut ruotsinkielisen runoilijain hahmottelemaa Suomen kansan psykologiaa toisiinkin suuntiin.

Monet seikat viittaavat siihen, että on lähinnä ajateltava renessanssiajan vapaan runouden ohjanneen Kiven synnynnäistä todellisuusaistia. Hänen kuvauksensa eroaa näet merkittävässä kohdissa uudenaikaisten realistien menetelmästä. Hän ei noudata kirjallista ohjelmaa, joka tietoisesti vieroo kaikkea kuvitteellisuutta ja pyrkii kytkemään taiteen vain nähtyyn

ja tunnettuun, vaan hänen sielussaan vapaina kumpuilevat näkemykset ovat värittyneet sen todellisuuden mukaisiksi, minkä hän omalta kohdaltaan tunsi. Ja hänen mielikuvituksensa pyrki alinomaa muuttamaan ja väljentämään todellisuutta, olipa sitten kysymys luonnonnäyistä tai ihmissydämen tunteista. Kivi näki kaikki suuresti. Palanen luontoa laajentui hänellä palaseksi maailmaa, yksilöllinen luonne kasvoi hänen käsissään valtavaksi tyyppiksi.

Kaiken realisminsa ohella Kivi oli myös romantikko, uneksija, jonka sieluun jo lapsuuden ahdas umpilaakso näyttää painaneen äärettömyyden kaipuun ja sanattoman ikävän. Mielikuviutus oli hänellä vilkas ja vapaa. Hän kehitti eräitä romanttisia aiheita pitemmälle kuin muut suomalaissyntyiset runoilijat. Esim. rakkausaihe kasvoi hänellä yhteen romanttisten onnela-kuvitelmiensä kanssa ja pukeutui yhä haaveellisempiin muotoihin. Maanpäällinen elämä ei tarjonnut sille viimein enää kiinnekohtaa, vaan hourien hän siirsi rakastavien onnenodotukset taivaallisiin olotiloihin, missä uskolliset sydämet saavat tavata toinen toisensa. Samaten on äidinrakkauden kuvaus Kivellä saavuttanut välistä semmoisen haaveellisen haltiokkuuden, jolle ei ole monta vertauskohtaa varsinaisilla romantikoilla. Tämäkin aihe irtaantuu hänellä todellisuuden puitteista ja avartuu puolittain vertauskuvaksi. Esimerkiksi runo »Lapsi» ja sunnuntai-illan kuvaus »Seitsämän veljeksensä» lopulla osoittaa myös ihmislapsen suhdetta siihen suureen äitiin, jonka lempeälle povelle hän viimein saa kallistaa päänsä. Niinkuin tämä kuva äidistä ja lapsesta sulkee

piiriinsä laajat aavistuksen alat, niin kohottaa kuolemanajatus runoilijan mieleen ihmeellisiä kuvia haudantakaisista maailmoista ja iankaikkisuuden mittaamattomasta pituudesta, kuvia, joilla on Dantemainen kosmillinen leima. Vaikka tämäntapaiset romanttiset aiheet ovat Kiven tuotannossa osaksi kirjallista perua, ovat ne niin persoonallisesti omistettuja ja kehitettyjä, että niissä ilmenee tärkeitä puolia hänen runoilijaolemuksestaan.

Äärellinen ja ääretön, nähty ja aavistettu, realismi ja romantiikka liittyvät Kiven tuotteissa eroittamattomasti yhteen, ja on vaikea ratkaista, kumpi niistä on voimakkaampi ja alkuperäisempi. Hänellä oli niin sanoakseni realistin pää ja romantikon sydän, eikä hän kieltänyt kumpaisenkaan oikeuksia. Välistä näyttää olevan voitolla pää, välistä sydän. Mutta milloin ne ovat tasapainossa, on siitä tuloksena se sieluntila, jota voidaan katsoa huumorin edellytykseksi. Humoristihan kohottaa näkyviin vastakohtia ja antaa oman valoisan mielialansa ja vapautuneen elämänymmärryksensä kirjastaa ja sovittaa ne. Huumorissa on riemun alla aina vakavuutta ja voitettua tuskaa. Kivellä huumori on niiden traagillisten tunteiden vastapainona, joihin olemme saaneet tutustua hänen elämäntarinassaan. Siinä sulavat yhteen hänen realistiset havaintonsa ja hänen romanttinen mielikuvituksensa. Hänen henkilöittensä arkipäiväinen karkeus ja ajatusten mataluus muodostaa koomillisia vastakohtia sille juhlalliselle mahtipontisuudelle, itsetietoisuudelle ja kerskailulle, mikä toiselta puolen ilmenee heidän esiintymisessään. Ja kun kir-

jailija on »ilostelevalla» mielikuvituksella ryhmiteltyt ja suurentanut näitä vastakohtia, on siitä syntynyt samanlaatuinen, vaikka vapauttavampi tunnelma kuin se, minkä romantikko saavuttaa johtamalla ajatuksen kauas jokapäiväisestä todellisuudesta mielikuvituksen maailmoihin. Kiven huumoria voisi näin ollen nimittää romanttis-realistiseksi. Sen kenties tärkeimmäksi erikoisuudeksi lienee katsottava sitä, että se on välitöntä, näennäisesti itsetiedotonta ja tendenssitöntä, ja että sen pohjalla on kerros aitosuomalaista raskasmielisyyttä.

Suomen kirjallisuudessa ei huumorilla ennen Kiveä ollut yhtään varsinaista edustajaa. Yleisöltä puuttui siis jossakin määrin edellytyksiä sen oikeaan ymmärtämiseen ja arvioimiseen. Kiven huumorin leikkiviä vapauksia pitävät jotkut suorastaan raakuuksina. Mutta kansan terve aisti tajusi ne paremmin. Se huomasi, ettei tuo puhtaan hengen ilo luo missään suhteessa halventavaa varjoa elämään ja ihmisiin. Juuri humoristina Kivi on kohonnut myöhempien sukupolvien yleisessä tietoisuudessa maailman suurimpien verroille. Ja totta on, että jos pidetään silmällä huumorissa ilmevästä mielikuvituksen voimasta ja suurisuuntaisuudesta, niin ovat sormin laskettavissa ne humoristit, jotka pystyvät viemään hänestä voiton.

Vaikkei Kivi ollut mikään rajaton yleisnero eikä edes kulttuurirunoilija siinä ahtaammassa merkityksessä, missä esim. Runeberg, joka seisoo aikansa sivistyksen tasalla kirkasti taiteessaan sen korkeimpia aatteellisia ilmauksia oman kansansa keskuudessa, oli hän kuitenkin noita runouden kiintotähtiä, jotka lois-

tavat omalla valollaan, ja luullaksemme säilyttää sen voiman heikentymättömänä aikojen läpi, niin vaatimattomalta kuin se ehkä näyttääkin monien häikäisevämpien valojen rinnalla. Hänen suuruutensa on ikäänkuin salattua. Se aukeilee sisäisinä tunteina ja näkyinä. Niitä on helpompi tuntea ja aavistaa kuin sanoin kuvata tai käsitteellisesti määritellä. Kivi on näet jos kukaan noudattanut tuota Goethen neuvoa: »Kuvaa, taiteilija, älä puhu». Hän ei ole itse koskaan asettunut puhumaan, vaan antanut eloon herättämiensä kuvien puhua kaikessa välittömyydessään ja vapaudessaan. Kaiken sen rinnalla, mikä Euroopan kirjallisuudessa on sairaaloisesti pingoitettua, teennäisesti suurentelevaa tai sirosteltua, vaikuttaa sentapainen runous kuin Kiven viihdyttävästi ja vapauttavasti, sillä se on ytimeltään puhdasta ja tervettä.

Hänen kirjailijatoimintansa oli meillä perustavaa laatua. Hänen suhteensa on kirjaimellisesti käynyt toteen lause: »Kivi, jonka rakentajat hylkäsivät, on tullut kulmakiveksi.» Ja laajemmalle, lupaavammalle pohjalle on harvan maan kirjallisuus perustunut. Kiven kautta puhuu kokonainen kansa. Hänessä elävät kulttuurin-koskemattoman heimon alkuvaistot. Sen mielikuvitus- ja tunne-elämän välittömyys, tuoreus ja alkuperäisyys on hänessä olennoitunut ja puhjennut kuokistukseen niin monipuoliseen, että ainoastaan Kalevalassa ja Kantelettaressa on kansamme runohenki kuvastunut eräiltä puolilta suurempana ja rikkaampana. Kivi vapautti teoksillaan suorasanaisen kirjallisuutemme siitä alhaisesta asemasta, missä se oli hänen

aikanansa ja vielä 1870-luvun loppuun palvellessaan vain kansanvalistusta ja käytännöllistä moraalialia. Hän kohotti sen korkealle ja viitoitti sille suuntia, joita se saattoi omaperäisesti edelleen kehittää, vapaana myöskin Runebergin jälkeisen ajan tuomista sovinnaisista ja sen sisimmälle hengelle vieraista kahleista. Kiven runous oli siksi persoonallista, ettei se ole synnyttänyt eikä voi koskaan synnyttää mitään koulukuntaa. Mutta »suuret runoilijat ovat kuin korkeat vuoret; ne herättävät paljon kaikua», on Victor Hugo sanonut. Ja Kivestä lähteneitä kaikuja on suomalaisessa kirjallisuudessa kuultu runsaasti, varsinkin realismin valtakaudella 1880- ja 1890-luvuilla.

Kiven taiteen yleistä vaikutusta on mahdoton edes osapuilleen arvioida. Varmaa vain on, että Suomen kansa on vähitellen oppinut tuntemaan hänet omaksi runoilijakseen ja oppinut näkemään omaa itseänsä niissä tyypeissä, jotka hän on taiteessaan ikuistanut. Hänen runoilijamerkityksensä on siten painunut yleiseen tietoisuuteen yhä selvempänä ja syvempänä. Oma aika näki hänessä ennenkaikkea realistin, myöhemmin on opittu hänessä huomaamaan entistä tarkemmin myös romantikko ja humoristi, onpa hänessä tavattu oireita impressionismiin ja symbolisminkin. Mutta miltä kannalta häntä katsottaneenkin, niin näyttää siltä, että sukupolvi toisensa perästä on palaava hänen runoutensa ääreen ja kirkastava mieltänsä niillä valosäteillä, mitä se itseensä kätkee. Vuosien vierieessä painuu tietysti unohduksiin, mikä siinä on tartunnaista ja epäolennaista, ja pysyväiseksi jää ainoastaan paras osa. Mutta se on-

kin kyllin suuri säilyttämään Kiven muiston aina elävänä ja kohottamaan hänen runoilijahahmonsä, lämpimän ymmärryksen kirkastamana, suurimpien taiteilijahenkien pariin, ihanaksi perikuvaksi runoilijasta, joka eli ja kuoli puutteessa, mutta lahjoitti kansallensa ikuisen aarteen.

Sisällys:

	Sivu
Alkulause	5
I Kotiseutu ja lapsuus	11
II Koulu aika	31
III Ylioppilaana	46
IV »Kullervo» ja »Nummisuutarit»	62
V Siuntiossa. »Karkurit», »Kihlaus», »Yö ja päivä», »Olviretki»	89
VI »Kanervala» y. m. runot	110
VII »Leo ja Liina», »Canzio», »Lea»	121
VIII »Seitsemän veljestä»	134
IX «Selman juonet», »Alma», »Margareta»	162
X Viimeiset vuodet ja kuolema	169
Loppulause.	177

HUOM.!

Taittovirheen takia on sivulta 154 sivulle 155 siirryttäessä jäänyt pois sanat: *-tanut jonkun*, joten sanottu lause kokonaisuudessaan kuuluu: »Hän oli ruotsalaisesta kirjallisuudesta omistanut jonkun kielikuvan ja tajunnut antiikkisista eepoksista tasaisessa poljennossa soiluvien lausejaksojen ehyen rakenteen.»

Näköispainos, Kvs-säätiön Arkisivistyksen digikirjasto

Digitoitu Suomen tiedekustantajien liiton Kopiosto-korvauksista myöntämällä apurahalla.

Alkuperäinen julkaisu:

Aleksis Kivi / kirjoittanut V. Tarkiainen.
(Kansanvalistusseuran Elämäkertoja ; 24)
[Helsinki : Kansanvalistusseura].
(Helsingissä : Raittiuskansan Kirjapainossa, 1917)

YKL 86.2

elämäkerrat; kirjailijat
Kivi, Aleksis = Stenvall, Alexis, 1834–1872

ISBN 978-952-7533-01-7
URN:ISBN:978-952-7533-01-7

Kvs-säätiö (Kansanvalistusseura sr)
Helsinki 2022